National Library
of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1934: 56
JUSTITIEDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE OCH FÖRSLAG

RÖRANDE

REVISION AV GÄLLANDE LAGBESTÄMMELSER OM NÖDVÄRNSRÄTT M. M.

AVGIVET AV

INOM JUSTITIEDEPARTEMENTET TILLKALLADE SAKKUNNIGA

STOCKHOLM
1934

Statens offentliga utredningar 1934

Kronologisk förteckning

1. Arbetslöshetsutredningens betänkande. 2. Bilagor, band 2. Finanspolitikens ekonomiska verkningar. Av G. Myrdal. Norstedt. xij, 279 s. **S.**
2. Arbetslöshetsutredningens betänkande. 2. Bilagor, band 3. Löneutvecklingen och arbetslösheten. Av A. Johansson. Norstedt. vj, 162 s. 1 bil. **S.**
3. 1933 års teaterutrednings betänkande. Del 1. De fasta statsunderstödda teatrarna. Norstedt. 164 s. **E.**
4. Betänkande med utredning och förslag rörande organisationen av försöksverksamheten på växt- och trädgårdsodlingens område. Kihlström. 198 s. **Jo.**
5. Betänkande med förslag angående frågan om lämpliga åtgärder till skydd för sjömän vid besök i utländska hamnar. Idun. 208 s. **H.**
6. Utredning med förslag om åtgärder för åstadkommande av billiga egnahemsbyggnader. Lindström. 56 s. **Jo.**
7. Betänkande i fråga om inrättande av ett institut för medellång och långfristig kreditgivning åt företag inom näringslivet. Marcus. 54 s. **Fi.**
8. Betänkande med förslag till sjöarbetstidslag. Norstedt. 130 s. **H.**
9. Medicinalstyrelsens förslag till nya författningsbestämmelser angående statsbidrag till avlöning åt distriktssköterskor m. m. Marcus. 66 s. **S.**
10. Utlåtanden över utredningen angående tredje mans rätt till neutralitet i arbetskonflikter m. m. Norstedt. 214 s. **S.**
11. Utredning angående åtgärder för bekämpande av ungdomsarbetslösheten. Beckman. (2), 176 s. **S.**
12. Arbetslöshetsutredningens betänkande. 2. Bilagor, band 4. Penningpolitik, offentliga arbeten, subventioner och tullar som medel mot arbetslöshet. Av B. Ohlin. Norstedt. viij, 176 s. **S.**
13. Stadshypotekssakkunnigas betänkande med förslag till förordningar angående konungariket Sveriges stadshypotekskassa samt angående grunderna för stadshypoteksföreningars bildande och verksamhet m. m. Marcus. 102 s. **Fi.**
14. Undersökningar angående det sociala hjälpklientelet. Av T. Jacobsson. Norstedt. 228 s. **S.**
15. Betänkande med förslag till bestämmelser angående upphandling av lantbruksprodukter m. m. för statens och kommunala inrättningars behov. Marcus. 88 s. **Fi.**
16. Betänkande med förslag till lag angående vissa ekonomiska stridsåtgärder m. m. Norstedt. 106 s. **S.**
17. Statliga cement- och betongbestämmelser av år 1934. Norstedt. 56 s. **K.**
18. 1928 års pensionsförsäkringskommitté. Betänkande med förslag rörande revision av den allmänna pensionsförsäkringen. Beckman. vij, 362 s. **S.**
19. Pensionsförsäkringsreformen. Kortfattad framställning av 1928 års pensionsförsäkringskommittés förslag rörande revision av den allmänna pensionsförsäkringen. Beckman. 26 s. **S.**
20. Betänkande med förslag till bestämmelser angående upphandling av inhemskt bränsle för statens stationära anläggningar m. m. Marcus. 54 s. **Fi.**
21. 1933 års teaterutrednings betänkande. Del 2. Utredning rörande teaterförhållandena i riket. Norstedt. 139 s. 8 pl. **E.**
22. Betänkande angående den slutna kroppssjukvården i riket jämte vissa därmed sammanhängande spörsmål. Norstedt. (2), 753 s. **S.**
23. Betänkande med förslag angående bemanning av svenska fartyg jämte statistisk utredning angående svenska handelsflottans bemanning år 1931. Norstedt. 174 s. **H.**
24. Förslag till psalmbok för svenska kyrkan. Uppsala, Almqvist & Wiksell. viij, 704 s. **E.**
25. Förslag till alternativa koraler. Centraltryckeriet. (4), 31 s. **E.**
26. Utredning i fråga om användandet av postsparbankens medel. Marcus. 48 s. **K.**
27. Teknisk-ekonomiska utredningar rörande vägväsendet. Del 1. Vägar. Hæggström. 434 s. **K.**
28. Teknisk-ekonomiska utredningar rörande vägväsendet. Del 3. Avgivna utlåtanden. Hæggström. 47 s. **K.**
29. 1930 års pensionssakkunniga. Betänkande rörande familjepensionering för tjänstemän vid den civila statsförvaltningen och för arbetare i statens tjänst. Norstedt. 167 s. **Fi.**
30. Utlåtanden över betänkande med förslag till lag angående vissa ekonomiska stridsåtgärder m. m. (Trettonmannakommissionens betänkande.) Norstedt. 227 s. **S.**
31. Betänkande angående omorganisation av landsfogdetjänsterna. Norstedt. 111 s. **Ju.**
32. Betänkande med förslag till lag om virkesmätning m. m. Marcus. 188 s. **Jo.**
33. Järnvägs- och automobiltrafik. Tullberg. (2), ix, 260 s. **K.**
34. Varutrafiken med bil samt statistisk och kartografisk översikt av totala varutrafiken till och från Stockholm under maj månad 1932. Av O. Jonasson. Separatbilaga till 1932 års trafikutrednings betänkande den 19 jan. 1934. Tullberg. 52, 44 s. **K.**
35. Betänkande med utredning och förslag angående sänkning av läkemedelspriserna, revision av apoteksvarustadgan m. m. Marcus. vj, 612 s. **S.**
36. Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser rörande frihamnsväsendet. Norstedt. 253 s. **Fi.**
37. Jordbrukskreditutredningen. Betänkande med förslag till förordning angående statens lånefond för sekundärlån mot inteckning i jordegendom, m. m. Beckman. 147 s. **Jo.**
38. Betänkande angående arbetsfördelning m. m. för tulltaxerings- och kontorsgöromål vid tullverket. Marcus. 228 s. **Fi.**
39. Betänkande med förslag till spritdrycksförordning m. m. Norstedt. 710 s. **Fi.**
40. Utredning och förslag rörande de extra ordinarie lärarnas vid de allmänna läroverken anställningsförhållanden m. m. Norstedt. vj, 159 s. **E.**
41. Utredning och förslag angående en förbättrad ställning för ämnena latin och grekiska vid de allmänna läroverken. Idun. 112 s. **E.**
42. 1934 års avlöningsrevision för icke-ordinarie personal. Betänkande med förslag till avlöningsbestämmelser för icke-ordinarie befattningshavare inom allmänna civilförvaltningen. Marcus. 83 s. **Fi.**
43. Betänkande med förslag angående avsättningen av smör och andra fettämnen av inhemskt ursprung. Marcus. 190 s. **Jo.**
44. Allmänna arbeten för arbetslöshetens bekämpande i Sverige 1929—1934. Norstedt. 38 s. **S.**
45. Jordbrukskreditutredningen. Betänkande med förslag till kungörelse om lån till jordbrukare för genomförande av ackord m. m. Beckman. 93 s. **Jo.**
46. Statens organisationsnämnd. Betänkande med förslag rörande lotsverkets personalfråga och därmed sammanhängande förhållanden. Marcus. 217 s. **H.**
47. Betänkande och förslag angående statens övertagande av vissa kostnader för folkskoleväsendet m. m. Hæggström. 219 s. **E.**
48. Utredning rörande reguljär luftfart samt luftfartsmyndighetens organisation. Marcus. 244 s. 2 kartor. **K.**
49. 1934 års militärpensionssakkunniga. Betänkande med förslag till tjänstepensionsreglemente för befattningshavare vid försvarsväsendet. Marcus. 276 s. **Fi.**
50. Utredning angående revision av 18 kap. 13 § strafflagen. Norstedt. 54 s. **Ju.**
51. Statskontorets utlåtande angående undantag från tillämpningen av tjänstepensionsreglementet för arbetare. Norstedt. 23 s. **Fi.**
52. Betänkande med förslag till lag om ungdomsfängelse m. m. Norstedt. 78 s. **Ju.**
53. Betänkande med utredning och förslag rörande den samhälleliga hjälpverksamhetens organisation m. m. Beckman. viij, 221 s. **S.**
54. Betänkande angående tryckfrihetsprocessens ombildning. Norstedt. 79 s. **Ju.**
55. Sociala jordutredningens betänkande med förslag till lagstiftning angående skogsfångs- och mulbetesservitut. Marcus. 100 s. **Jo.**
56. Betänkande och förslag rörande revision av gällande lagbestämmelser om nödvärnsrätt m. m. Norstedt. 81 s. **Ju.**

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1934: 56
JUSTITIEDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE OCH FÖRSLAG

RÖRANDE

REVISION AV GÄLLANDE LAGBESTÄMMELSER OM NÖD-VÄRNSRÄTT M. M.

AVGIVET AV

inom Justitiedepartementet tillkallade sakkunniga

STOCKHOLM 1935
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
343963

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet.

Sedan Kungl. Maj:t genom beslut den 11 maj innevarande år bemyndigat Herr Statsrådet att tillkalla högst tre sakkunniga att inom justitiedepartementet biträda med utredning rörande revision av gällande lagbestämmelser om nödvärnsrätt, har Herr Statsrådet tillkallat professorn vid Stockholms högskola Nils Stjernberg, ordförande, samt borgmästaren Jakob Pettersson och advokaten friherre Georg Stjernstedt att såsom sakkunniga inom departementet biträda med nämnda utredning. Därjämte har assessorn vid hovrätten över Skåne och Blekinge Gunnar Lindskog förordnats att från och med den 3 september 1934 tills vidare tjänstgöra såsom sekreterare hos de sakkunniga.

Efter fullgjort uppdrag få vi härmed vördsamt överlämna betänkande i ämnet jämte förslag till lag om ändring i vissa delar av 5, 14 och 19 kap. strafflagen.

Stockholm den 22 december 1934.

NILS STJERNBERG.

JAKOB PETTERSSON. GEORG STJERNSTEDT.

Gunnar Lindskog.

Förslag

till

Lag

om ändring i vissa delar av 5, 14 och 19 kap. strafflagen.

Härigenom förordnas, att 5 kap. 9, 10 och 12 §§, 14 kap. 13 § samt 19 kap. 11 § strafflagen skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

5 kap.

9 §.

Finnes någon i fall, som i 7 eller 8 § sagt är, hava gjort större våld, än nöden krävde; pröve domstolen, efter omständigheterna, om och i vad mån straffet må nedsättas under vad i allmänhet å gärningen följa bort. Ville han ej sådant våld göra, eller trodde han på grund av omständigheterna sådan fara å färde vara, att han ägde det våld öva, må straff för uppsåtlig gärning ej ådömas.

Kunde han vid gärningen svårligen sig besinna; då må han ej till straff dömas.

10 §.

Nu har någon i annat fall, än i 7 eller 8 § sägs, brukat våld till avvärjande av ett påbörjat eller omedelbart förestående orättmätigt angrepp å person eller egendom, eller övat våld emot den, som medelst inbrott eller eljest olovligen inträngt i annans rum, hus, gård eller fartyg, eller emot den, som vägrat att från annans hemvist efter tillsägelse sig begiva: var det våld ej större, än nöden krävde, och stod det ej heller i uppenbart missförhållande till den skada, som av angreppet var att befara; då skall han från straff frias.

Lag samma vare, där någon blivit av annan överfallen med smädliga yttranden, hotelser eller andra missfirmliga gärningar och brukat våld till sådant angrepps avvärjande, ändå att angrepp å person ej var för handen.

Har någon i något av dessa fall gjort svårare våld, än nu sagt är; vare lag, som i 9 § stadgas.

12 §.

För händelse, som prövas hava mera av våda än av vållande timat, skall ej någon till straff dömas.

Förhöjt straff, som lagen utsätter för det fall, att någon av brottslig gärning får viss kroppsskada eller död, må ej heller ådömas, där sådan utgång mera av våda än av vållande timat, såframt ej gärningsmannen efter vunnen

insikt om faran underlåtit att göra vad i hans förmåga stått för att denna verkan avvärja. Vad nu är sagt skall dock ej äga tillämpning i de fall, varom i 14 kap. 7, 8 och 14 §§ stadgas.

14 kap.

13 §.

För uppsåtlig misshandel, varå ringare eller ingen skada följt, vare straffet böter eller fängelse i högst sex månader. Äro omständigheterna försvårande, må till fängelse i högst ett år dömas.

19 kap.

11 §.

Var som — — — tio dagsböter.

Fick annan svår kroppsskada eller död; dömes gärningsmannen, i förra fallet, till straffarbete från och med sex till och med tio år eller på livstid, och, i senare fallet, till straffarbete på livstid.

Historisk översikt

rörande den svenska nödvärnsrättens utveckling fr. o. m. 1734 års lag.

1734 års lag.

Då nödvärnsinstitutet i svensk rätt utbildades i samband med den gamla självhämndens undanträngande, uppdrogos till en början, uti naturlig reaktion mot gångna tiders förhållanden, tämligen snäva gränser för nödvärnsrätten. I 1734 års lag, som tillkom på en tid då denna inskränkande tendens inom kulturvärlden gjorde sig starkt gällande i såväl teori som praxis, medgavs i enlighet härmed nödvärnsrätt endast vid vissa svårare brott och uppställdes för nödvärnsutövaren synnerligen oförmånliga bevisregler.

Sålunda stadgades i 26 kap. 4 § missgärningsbalken: »Warder man så öfwerfallen, at han lif sitt ej frälsa kan, utan at han dräper then honom å lif tränger, och gitter han then nöd med fulla skiäl wisa; ware tå för alt straff fri, och then han drap, ligge ogild.» — Vidare stadgades i 22 kap. 1 § med avseende å man, som gjorde sig skyldig till våldtäkt: »Warder han i thy dräpen; ligge ogild.» — Straffrihet föreskrevs ytterligare, i 23 kap. 1 §, för den händelse, att någon vid begående av edsöresbrott blev »dräpen, sargad, eller slagen». — Även vid vissa angrepp å egendom medgavs nödvärnsrätt. 40 kap. 7 § upptog nämligen bl. a. följande stadganden: »Bryter tiuf sig in genom fenster, eller eljest i gård och hus om nattetid, och får sår, eller warder dräpen; ware ogildt. Sätter han sig til motwärn, ehwad thet är natt, eller dag; ware lag samma.» — Slutligen må anmärkas, att i 25 kap. 1 § straffrihet stadgades för dråp å ogärningsman, som satte sig till motvärn mot den, som ville gripa honom eller hindra honom från rymning.

Lagkommittén.

Lagkommitténs år 1832 avgivna förslag till straffbalk innefattade den första mera allsidiga regleringen av nödvärnsinstitutet. I förslagets 7 kapitel, som handlade »Om de grunder, som utesluta eller upphäva straffbarhet», upptogos följande bestämmelser:

6 §.

Varder man av annan, med våld eller hot, så överfallen, att fara är för liv eller hälsa, eller sker våld eller hot, för att någon till otukt tvinga, eller någon dess frihet olovligen beröva, och kan faran ej annorledes än med våld avvärjas; då äge man rätt till nödvärn, och vare strafflös för all skada, som man däri gjort, där man ej sträckt värnet längre, än till farans avvärjande nödigt var.

7 §.

Emot den, som olovligen bryter eller tränger sig in i annans hus eller gård nattetid, eller sätter sig till motvärn, evad det är natt eller dag, emot den, som sitt värja eller av honom återtaga vill, må ock nödvärn utövas.

8 §.

Sätter fånge eller häktad person sig till motvärn emot fångvaktare eller annan, som honom från rymning hindra vill; äge ock denne att det våld å honom bruka, som till rymningens förekommande nödigt är.

9 §.

Finnes någon, i fall som i 6, 7 eller 8 § sagt är, hava sträckt nödvärn längre, än nödigt var; pröve Domstolen, efter omständigheterna, om straff för uppsåtlig gärning, eller blott för vållande, tillämpas bör. Var så hastig och trängande nöd eller fara för handen, att han sig ej besinna kunde; då må han från straff frias.

10 §.

Kommer någon den till hjälp, som i nödvärn stadd är; vare ock för honom lag, som hade han själv däri sig befunnit.

Till motivering av de föreslagna bestämmelserna anförde Lagkommittén:

Nödvärn, eller rättigheten att med våld hindra verkställighet av påbörjad rättskränkning, är en annan grund för strafflöshet. En under andra omständigheter straffbar gärning bliver, utövad i nödvärn, ej allenast strafflös, utan ock laglig. Såsom ett villkor för nödvärnet, förutsättes allmännast, att den rättighet, som genom olaga våld angripes, är så beskaffad, att ersättning för förlusten därav ej kan, genom anlitandet av Statens skyddsmakt, vinnas. Våld, som sätter i fara den angripnes liv eller hälsa, eller varmed man vill tvinga annan till otukt, eller olovligen beröva honom dess frihet, berättigar således den angripne till nödvärn.

Lagen har även i 40 kap. 7 § M. B. utsträckt nödvärnet till sådana fall, då egendomsförlust egentligen är att befara, såsom om tjuv *bryter sig in* i annans hus eller gård *nattetid*, eller sätter sig *till motvärn*, evad det är natt eller dag. I anseende till den fara, varföre även själva personerne i dessa fall äro blottställde, hava ock samma bestämmelser blivit i lagförslaget införde.

I enlighet med stadgandet i 25 kap. 1 § M. B., upptages även rättigheten till nödvärn emot fångar, som söka rymma, varvid — — —.

Till nödvärn fordras ock, att faran av ett »rättmätigt» angrepp eller, i det sist anförda fall, fånges rymning, ej kan utan våldsamma medel avvärjas. Om således den angripne kunnat, genom offentlig myndighets hjälp eller enskildas bistånd, eller å annat sätt, utan våld, bevara den rättighet, som är angripen, anses han ej hava varit försatt i verkligt nödvärnstillstånd.

Då ett sådant tillstånd äger rum, är den angripne berättigad att till angreppets avvärjande begagna alla de medel, som för ändamålet äro nödige. Således bliver, i slikt fall, till och med dråp å angriparen strafflöst; men ej må den angripne sträcka nödvärnet längre, d. v. s. utöva vidare våld emot angriparen, än *nödigt är;* och därföre är varje *överskridande* av nödvärnets gräns olovligt.

Om nödvärn inträffat, och om dess gräns blivit iakttagen eller överskriden, beror, likasom bedömandet av den sinnesförfattning, vari den angripne sig befunnit, för varje särskilt fall, av en mängd faktiska omständigheter; och lag-

stiftningen måste, utan att här kunna ingå i närmare bestämmelser eller uppställa några allmänna presumtioner, överlämna till Domarens skarpsinnighet, människokännedom och rättskänsla att pröva, om, även när nödvärnet blivit sträckt längre än nödigt var, straff för uppsåtlig gärning, eller blott för vållande, må tillämpas. Finnes det av omständigheterna, att den angripne varit försatt i ett sådant tillstånd av hastig och trängande nöd eller fara, att han ej kunnat besinna sig, har man ansett honom från allt straff för överskridandet av nödvärnets gräns böra frias.

Då man onekligen är berättigad att hjälpa den, som är stadd i nödvärnstillstånd, följer ock därav, att den hjälpande njuter till godo samma rätt, som om han själv hade sig däri befunnit.

I anledning av framställda anmärkningar:

1) att våldsamt inbrytande i annans hus eller gård, nattetid, ensamt och utan att brottslig avsikt annorledes blivit ådagalagd, finge antagas såsom laglig grund för användande av våld emot den, som sig inbrutit; men att utsträckning av denna rättighet till det fall, då någon *olovligen trängt sig in i hus eller gård*, utan att på annat sätt lägga brottsligt uppsåt å daga, vore betänklig; samt

2) att inbrott även i annans skepp nattetid borde berättiga till ett sådant nödvärn, »som i §:s 1:sta moment omförmäles»,

gavs uti andra upplagan av Lagkommitténs förslag (1839) åt 7 § följande ändrade lydelse:

Emot den, som begår inbrott, eller eljest olovligen och med våld tränger sig in i annans hus, gård eller skepp nattetid, eller sätter sig till motvärn, evad det är natt eller dag, emot den, som sitt värja eller av honom återtaga vill, må ock nödvärn utövas.

Jämväl 8 § var i andra upplagan av förslaget på visst sätt omredigerad.

Lagberedningen.

Lagberedningens förslag till straffbalk (1844) företedde med avseende å nödvärnsreglerna stor överensstämmelse med Lagkommitténs förslag. 7 kap. 6—10 §§ i Lagberedningens förslag lydde nämligen:

6 §.

Varder man av annan med våld eller hot så överfallen, att fara är för liv eller hälsa, eller sker våld eller hot, för att någon till otukt tvinga, eller någon dess frihet olovligen beröva; då äge man rätt till nödvärn, och vare strafflös för all skada, som man däri gjort, där man ej sträckt värnet längre, än till farans avvärjande nödigt var.

7 §.

Emot den, som begår inbrott eller eljest olovligen och med våld tränger sig in i annans hus, gård eller fartyg nattetid, eller sätter sig till motvärn, evad det är natt eller dag, emot den, som sitt värja eller å bar gärning återtaga vill, må ock det våld utövas, som nöden kräver.

8 §.

Sätter sig fånge eller häktad person till motvärn emot fångvaktare eller annan, som honom från rymning hindra vill, eller emot föreståndare eller upp-

syningsman vid straffinrättning eller häkte, då denne honom till ordning inom inrättningen eller häktet hålla skall, eller sätter sig någon, som häktas skall, till motvärn emot den, som äger häktningen verkställa, eller därvid biträder; då må ock det våld brukas, som till rymningens förekommande, ordningens bibehållande eller häktningens verkställande nödigt är.

Lag samma vare, där annan, än fånge, häktad person eller den, som häktas skall, sätter sig med våld eller hot emot den, som rymningen hindra, ordningen bibehålla eller häktningen verkställa vill.

9 §.

Finnes någon, i fall som i 5 § sägs, hava överskridit vad för hans räddning nödigt var, eller i fall som i 6, 7 eller 8 § sagt är, hava gjort större våld, än nöden krävde; pröve Domstolen, efter omständigheterna, om han för uppsåtlig gärning, eller blott såsom för vållande, straffas bör. Var så trängande nöd eller fara för handen, att han sig ej besinna kunde; då må han från straff frias.

10 §.

Kommer någon den till hjälp, som finnes i nöd stadd, efter ty förut sagt är; vare ock för honom lag, som hade han själv i den nöd sig befunnit.

Beträffande två skiljaktigheter i sak mot Lagkommitténs förslag anfördes i Lagberedningens motiv:

Då det måste vara en rättighet för den, som blivit så överfallen som i 6 § sägs, att möta våld med våld, utan att behöva dessförinnan försöka vad medel som helst att fria sig från faran, t. ex. köpa sig lös; har Beredningen funnit orden i lagförslaget: »och kan faran ej annorlunda än med våld avvärjas», såsom möjligen ledande till en oriktig tillämpning, böra uteslutas.

Ehuru var och en otvivelaktigt är berättigad att från tjuv eller rånare, på stället eller innan han förlorat honom ur sikte, återtaga sin egendom, och följaktligen även, om brottslingen därvid sätter sig till motvärn, bruka det våld, som för utövningen av en sådan rättighet nödigt är, kan denna rättighet icke tillkomma den, som efteråt påträffar sin egendom och till dess återbekommande är i tillfälle att erhålla den offentliga maktens biträde. På det likväl rättigheten att bruka våld ej må bliva obehörigen utsträckt även till sistnämnda fall, har Beredningen funnit nödigt att i 7 § insätta orden: »å bar gärning».

Vidare anmärktes i Lagberedningens motiv, att 9 § omredigerats till att omfatta jämväl ett av Lagberedningen i 5 § föreslaget stadgande angående viss nödsituation.

Riksdagarna 1844—45 och 1847—48.

I de propositioner om antagande av en ny strafflag, som avgåvos till riksdagarna 1844—45 (nr 69) och 1847—48 (nr 18), återfunnos oförändrade de av Lagberedningen föreslagna bestämmelserna angående nödvärn.

Lagutskottet vid 1847—48 års riksdag lämnade i sitt betänkande (nr 58) i anledning av sistnämnda proposition 6, 9 och 10 §§ i förslaget utan erinran men föreslog beträffande 7 § — förutom utbyte av ordet »sitt» mot »sin eller annans egendom» — att orden »och med våld» skulle utgå samt anförde till stöd härför:

Uti 7 § stadgas, bland annat, att emot den, som gör inbrott eller eljest olovligen *och med våld* tränger sig in i annans hus, gård eller fartyg nattetid, må

det våld utövas, som nöden kräver. Utskottet har ansett orden: *och med våld* böra utgå. Då någon olovligen inträngер nattetid till annan, skulle denne, därest den förre därvid ej använder våld, eljest vara förhindrad att för hans avlägsnande, så framt sådant ej sker godvilligt, begagna våld; och han skulle därigenom nödsakas att i sin boning hysa en fruktad person, så länge denne behagar. Man kan väl invända, det laglig handräckning för hans avlägsnande kan rekvireras; men man kan ju föreställa sig den händelsen, att någon bor ensam och således ej kan gå bort utan att på samma gång lämna sin egendom till pris åt förödelse. Visserligen bestämmes i 9 § av lagförslagets 13 kap. ansvar för den, som inträngер i annans hemvist och vägrar att därifrån, efter tillsägelse, sig begiva; men härmed synes dock ej hemfriden vara tillräckligen värnad. Redan i det olovliga inträngandet ligger ett våld emot denna frid, och helgden därav bjuder att detta våld må mötas med våld. Någon våda därav är ej att befara, då man ej må utöva vidare våld än nöden kräver; men ett stadgande i omförmälda syftning kunde däremot verka till minskning av det skydd, våra lagar alltjämt lämnat hemfriden.

Sedan frågan om ny strafflags antagande vid 1847—48 års riksdag förfallit samt därefter de partiella reformernas väg i stället beträtts, dröjde det till 1859—60 års riksdag innan förslag om reformerade nödvärnsbestämmelser ånyo bragtes under riksdagens prövning. Det då, uti proposition nr 39, framlagda förslaget till förordning angående mord, dråp och annan misshandel upptog under rubriken »Om nödvärn» följande stadganden, i huvudsak byggda på Lagberedningens förslag: *K. F. 30/1 1861.*

55 §.

Varder man av annan med våld eller hot så överfallen, att fara är för liv eller hälsa, eller sker våld eller hot, för att någon till otukt tvinga, eller olovligen beröva någon hans frihet; då äge man rätt till nödvärn och vare saklös för all skada, som man däri gjort, där man ej sträckt värnet längre, än till farans avvärjande nödigt var.

56 §.

Emot den, som begår inbrott eller eljest olovligen och med våld tränger sig in i annans rum, hus, gård eller fartyg nattetid, eller, evad det är natt eller dag, söker föröva rån, eller sätter sig till motvärn emot den, som sitt värja eller å bar gärning återtaga vill, må ock det våld brukas, som nöden kräver.

57 §.

Rymmer fånge eller häktad person, eller sätter han sig till motvärn emot fångvaktare eller annan, som honom från rymning hindra vill, eller emot föreståndare eller uppsyningsman vid straffinrättning eller häkte, då denne honom till ordning inom inrättningen eller häktet hålla skall, eller sätter sig någon, som häktas skall, till motvärn emot den, som äger häktningen verkställa eller därvid biträder; då må ock det våld brukas, som till rymningens förekommande, ordningens bibehållande eller häktningens verkställande nödigt är.

Lag samma vare, där annan, än fånge, häktad person eller den, som häktas skall, sätter sig med våld eller hot emot den, som rymningen hindra, ordningen bibehålla eller häktningen verkställa vill.

58 §.

Finnes någon i fall, som i 55, 56 eller 57 § sagt är, hava gjort större våld, än nöden krävde; pröve Domaren, efter omständigheterna, om han för uppsåtlig gärning eller blott såsom för vållande straffas bör.

Var så trängande nöd eller fara för handen, att han sig ej besinna kunde; då må han från straff frias.

59 §.

Kommer någon den till hjälp, som finnes i nöd stadd, efter ty förut sagt är; vare ock för honom lag, som hade han själv i den nöd sig befunnit.

60 §.

Huruledes vid uppror eller upplopp, så ock i vissa fall vid angrepp å dem, som till krigsmakten höra, våld må med våld mötas, därom är särskilt stadgat.

Lagutskottet framställde i sitt betänkande (nr 20) i anledning av propositionen icke någon anmärkning mot de föreslagna stadgandena i 57—60 §§ men föreslog 55 och 56 §§ ändrade till den lydelse, som respektive 1 och 2 mom. av 5 kap. 7 § strafflagen nu har, samt anförde till närmare utveckling av sin ståndpunkt härutinnan:

Detta ämne är en bland kriminal-lagstiftningens mest grannlaga frågor och dess reglerande i den positiva rätten fordrar lagstiftarens yttersta varsamhet. Rättigheten till nödvärn eller självförsvar, vilket noga bör skiljas från begreppet *självhämnd*, ligger redan i den naturliga rätten och är i individens självmedvetande ofta långt klarare än den någonsin kan bliva i det positiva lagbudet. Dess allmännaste villkor har angivits därmed, att den rättighet, som genom hot eller olaga våld angripes, är så beskaffad, att ersättning för förlusten därav ej kan genom anlitande av statens skyddsmakt vinnas. Detta hot och detta våld kunna uppenbara sig under mångfaldigt skiftande former, omöjliga att av lagstiftaren förutses, och effekten därav kan icke heller någonsin på förhand beräknas: den blir icke ens alltid densamma av alldeles samma slags våld. Härav nödvändigheten för lagstiftaren att så litet som möjligt reglementera i detta ämne, vilket är ett av de få, som påkalla undantag från den i övrigt så viktiga princip, att icke införa allmänna rättsgrunder eller doktrinära satser i den positiva lagen. Genom för mycket reglementerande äventyrar här lagstiftaren att råka i strid med den naturliga billighetskänslan och upphäva själva den grundsats, varifrån han utgår. I detta fall *måste* han således överlämna åt domaren en mer än eljest vidsträckt prövningsrätt.

Med dessa åsikter har utskottet icke kunnat undgå att finna de i förslagets 55 § givna bestämmelser vara nog trånga och i visst hänseende även tvetydiga. Där heter: »Varder man av annan med våld eller hot så överfallen, att fara är för liv eller *hälsa*» o. s. v. Vad här bör förstås med ordet *hälsa* är allt för tvivelaktigt, och det lämnar lätt rum för en inskränktare tolkning av ordet än måhända därmed varit avsedd. Denna farhåga är så mycket mer berättigad som därefter tillägges: »eller sker våld eller hot *för att någon till otukt tvinga*», varav således oförtydbart följer, att *försök till våldtäkt*, eller annat i avseende å farans vidd därmed jämförligt våld, ej i allmänhet skulle få anses innebära fara för *hälsa;* ty i sådant fall hade anförda tillägg varit överflödigt. Tager man åter ordet *hälsa* i den bemärkelse att det icke avser

det kroppsliga välbefinnandet eller den personliga friden *för tillfället*, utan endast *motsatsen av en verklig*, längre eller kortare tid fortfarande, *sjukdom*, då råkar man i strid med den allmänna billighetskänslan och nödvärnsrätten bleve då ofta utan all betydelse; ty den överfallne kunde oftast ej veta vid vilket moment av våldet detta antoge en för hälsan vådlig karaktär. Om till exempel en person bleve med våld hållen och världsverkaren började tilldela honom slag på något mindre ömtåligt ställe av kroppen, — ägde han då, enligt denna §, rätt till nödvärn eller ej? och huru länge skulle han låta misshandla sig innan tiden vore inne, då han strafflöst kunde möta våld med våld? Måhända var våldsverkarens mening ingalunda att giva upphov till en sjukdom, och kanske skulle en lugn åskådare ävenledes funnit någon sådan följd av våldet ej vara att befara. Men skulle den våldförde därför nödgas tåligt uthärda misshandlingen och trösta sig med hoppet om en upprättelse av lagen, som dock bleve omöjlig, därest våldet, vad icke på förhand kunde beräknas, ginge till ytterlighet? En så sträng åsikt anser utskottet icke böra vinna hägn i vår lagstiftning.

Men, på sätt redan är antytt, man bör från *självförsvaret* noga skilja *självhämnden*. Den senare bestraffar och går lagen i förväg samt är därför själv straffvärd. Det förra bestraffar icke, lämnar åt lagen att hämnas en redan tillfogad skada, men avvärjer själv en, som hotar. Därför måste ock dess utövning begränsas av vad till detta avvärjande är nödigt.

En annan oegentlighet i förevarande §, som av en ledamot i Högsta domstolen ock blivit framhållen, är uttrycket »*olovligen beröva någon hans frihet*». Det är obestridligt att, till exempel, en kronobetjänt, som utan laga skäl häktar en person, *olovligen berövar* denne *friheten*. Men på ett sådant fall lärer denna § icke syfta. Det vilseledande i uttrycket bör emellertid undanröjas.

På dessa grunder och då de sista orden i §:n »*där man ej sträckt värnet längre än till farans avvärjande nödigt var*» synas med avseende å innehållet av 58 § vara alldeles *överflödiga*, har utskottet ansett sig böra giva åt 55 § denna lydelse: »*Varder man av annan överfallen med våld eller hot, som innebär trängande fara; då äge man rätt till nödvärn och vare saklös för den skada, som man till farans avvärjande gör.*» Härvid får utskottet jämväl fästa uppmärksamhet därpå att uttrycket *hot, som innebär trängande fara* redan är av Rikets Ständer godkänt såsom lämpligare än uttrycket »fara för liv eller hälsa», nämligen genom lagen om ansvar för stöld och snatteri samt rån, i vars 22 § det av utskottet nu använda uttryck förekommer bland karaktärerna på rån, i stället för det av Lagberedningen begagnade »fara för liv eller hälsa». Ävenså vill utskottet erinra, att inom Lagberedningen flera röster med värma höjt sig emot den av Lagberedningens pluralitet föreslagna inskränkning i nödvärnsrätten,[1] vilken inskränkning är enahanda med den i Kungl. Maj:ts nu förevarande förslag stadgade.

Förslagets 56 § utsträcker nödvärnsrätten även till sådana fall, då egendomsförlust huvudsakligast tyckes vara att befara, såsom då någon begår inbrott nattetid m. m. Denna grundsats, hyllad redan i äldsta tider, såsom hos romarne i de *Tolv tavlornas lag*, är även i vår lagstiftning antagen, ehuru hittills inskränkt till det fall att avsikten varit att begå *stöld*. Som denna avsikt dock oftast är omöjlig att på förhand utreda, kan utskottet ej annat än gilla den utsträckning, denna § givit åt självförsvaret. Men då redaktionen i ifrågavarande, från Lagberedningens förslag hämtade § är, såsom en ledamot av Högsta domstolen ock antytt, särdeles tung och invecklad, har utskottet sökt giva densamma en enklare uppställning, därvid i följd av förändringen utav föregående §, orden *söker föröva rån* kunnat ur 56 § utgå.

[1] Se härom Lagberedningens förslag till straffbalk, Reservationer s. 12, 103—107.

Efter det att riksdagen med de av lagutskottet föreslagna ändringarna i 55 och 56 §§ godtagit de i propositionen föreslagna nödvärnsstadgandena, upptogos i överensstämmelse härmed avfattade bestämmelser i 55—60 §§ av Kungl. förordningen den 29 januari 1861 angående mord, dråp och annan misshandel.

Strafflagen 1864.

De i propositionen nr 37 till 1862—63 års riksdag om antagande av en ny strafflag i 5 kap. 7—11 §§ upptagna bestämmelserna angående nödvärn svarade helt mot stadgandena i 55—59 §§ i 1861 års förordning och inflöto utan ändring från riksdagens sida i strafflagen den 16 februari 1864.

Nya lagberedningen; lagen 20/6 1890.

Nya lagberedningens den 30 december 1887 avlämnade förslag till lag angående ändring i vissa delar av strafflagen innefattade betydelsefulla ändringsförslag även med avseende å strafflagens nödvärnsbestämmelser.

Sålunda föreslog Nya lagberedningen — förutom sammanförande av dåvarande 7 och 8 §§ till en paragraf (7 §) och ändring av dåvarande 9 §:s beteckning till 8 § — följande ändrade lydelse av dåvarande 10 §:

9 §.

Finnes någon, i fall, som i 7 eller 8 § sagt är, hava gjort större våld, än nöden krävde; pröve domstolen, efter omständigheterna, om han för uppsåtlig gärning eller blott såsom för vållande straffas bör.

Voro omständigheterna sådana, att han svårligen kunnat sig besinna; då må han ej till straff dömas.

Vidare föreslogs införande av ett nytt stadgande, så lydande:

10 §.

Nu har någon i annat fall, än i 7 eller 8 § sägs, till avvärjande av orättmätigt angrepp, brukat våld emot angriparen: var det våld ej större, än nöden krävde, och stod det ej heller i uppenbart missförhållande till den skada, som av angreppet var att befara; då skall han från straff frias. Finnes han hava gjort svårare våld, än nu sagt är; vare lag, som i 9 § stadgas.

I Nya lagberedningens motiv anfördes angående de framställda ändringsförslagen följande:

De i nu gällande 7—10 §§ givna bestämmelser om nödvärnsrätt hava, i synnerhet på senare tiden, från många håll betecknats såsom särdeles otillfredsställande. Det torde dock kunna ifrågasättas, huruvida icke i åtskilliga fall, där den, som ej med någon större noggrannhet prövat alla föreliggande omständigheter, trott sig se en akt av berättigat nödvärn, för vilken straff ej bort ådömas, gärningen i själva verket begåtts efter det nöden redan var förbi och således ej kunnat hänföras till självförsvar, även om den framkallats av motiv, vilka varit ganska naturliga med hänsyn till den behandling, gärningsmannen varit underkastad. Och om det stundom inträffat, att en tilltalad ej fått tillgodonjuta straffrihet eller strafflindring för gärning, som begåtts i rätt nödvärn, lärer utan fara för misstag kunna påstås, att sådant merendels berott, ej så mycket på otydligheten eller otillräckligheten av strafflagens bestämmelser om nödvärnsrätt, som fastmera på den mindre riktiga uppfattning av bevisningsskyldigheten, som stundom vid lagens tillämpning

gjort sig gällande, i det att den tilltalades uppgift om faktiska omständigheter, de där medfört rätt till nödvärn, betraktats såsom en invändning, vilken det utan vidare ålåge honom att i laga ordning styrka. Bestämmelser, ägnade att förebygga denna missuppfattning, hava dock, såsom varande av processuell natur, ej sin rätta plats i strafflagen; och att döma av den utveckling, praxis på senare tiden tagit, synes grundad anledning förefinnas till det antagande, att dessa frågor framdeles allmänt skola av domstolarna ses i sin rätta dager.

Men även om vederbörlig hänsyn tages till de förhållanden, varom Beredningen nu erinrat, lärer det dock näppeligen kunna förnekas, att strafflagens stadganden om rätt till nödvärn äga alltför ringa omfattning. Särdeles kännbar har denna bristfällighet blivit, sedan den uppfattning gjort sig gällande, att nödvärn mot överfall på person är medgivet endast då våldet eller hotet innebär en fara av allvarsammare beskaffenhet.

Redan nu torde väl den naturliga rätten att med lindrigare våld freda sig mot varje orättmätigt angrepp — det må vara riktat mot person, hemfrid, egendom eller annat —, även om förhållandena ej varit sådana, att rätt till egentligt nödvärn förefunnits, i praxis ofta nog hava vunnit erkännande och strafflöshet för dylik gärning medgivits. Denna rätt synes dock vara av den stora vikt, att den bör genom uttryckligt lagstadgande fastställas. Ett sådant stadgande har Beredningen föreslagit i den nya 10 §. Det torde emellertid vara tydligt, att, då i de fall, varom denna § handlar, förutsättningen är, att de intressen, som sättas i fara, ej äro så viktiga som i de fall, då för närvarande nödvärnsrätt äger rum, rätten att till sitt fredande använda våld i de förra fallen ej kan erhålla samma utsträckning som i de senare. Äro förhållandena sådana, att rätt till nödvärn enligt nu gällande bestämmelser inträder, då äger den angripne till farans avvärjande utan någon begränsning använda allt det våld, som nöden kräver. Men det skulle säkerligen kunna leda till konsekvenser, sårande för rättskänslan, om en lika utsträckt rätt inrymdes även för de fall, som i den nya 10 § avses, så att t. ex. rättighet medgåves att till och med döda för att avvärja även det lindrigaste våld eller hot eller för att avlägsna någon, som om dagen obehörigen, men måhända utan egentligen brottslig avsikt, inträngер i annans bostad eller vägrar att lämna densamma. Det har därför icke varit tillräckligt att här, såsom i fråga om hittills medgivna nödvärnsrätt, föreskriva, att den angripne ej äger göra större våld än nöden kräver, utan en bestämmelse har tillika erfordrats därom, att våldet, där det skall bliva strafflöst, icke får hava stått i uppenbart missförhållande till den skada, som av angreppet var att befara. Har någon av dessa gränser överskridits, komma stadgandena i nuvarande 10 § till användning.

Sista punkten i nuvarande 10 § har med stöd av ordalagen uppfattats så, som om strafflöshet finge inträda endast då förhållandena varit sådana, att den, som överskridit nödvärnsrätten, omöjligen kunnat besinna sig. Då emellertid billigheten synes fordra, att den överfallne blir strafflös, när sådana omständigheter varit för handen, att han svårligen, även om han använt vanlig eftertanke, skulle kunnat besinna sig, har ifrågavarande stadgande blivit omarbetat i nu angivna syfte.

Vid granskning av Nya lagberedningens förslag framställdes inom Högsta domstolen åtskilliga anmärkningar, nämligen vid

7 §.

Justitieråden *Hernmarck* och *Lilienberg* hemställde, att genom tillägg av ordet »synnerlig» framför ordet »fara», såsom i 3 kap. 8 §, eller ock på annat

lämpligt sätt måtte tydligen utmärkas, att i första stycket av denna § vore fråga endast om överfall, som innebure fara av allvarsammare beskaffenhet, under det att 10 § avsåge, utom annat, mindre farliga överfall å person.

9 §.

Justitieråden *Hernmarck*, *Skarin* och *Lilienberg* erinrade, att de båda punkterna i denna § stode i det nära sammanhang med varandra, att de lämpligen borde förenas i ett stycke, helst därigenom tydligare framträdde, att hänvisningen i sista punkten av 10 § avsåge 9 § i dess helhet.

10 §.

Justitierådet *Lilienberg* anförde: För min del har jag att emot den föreslagna utsträckningen av nödvärnsrätten anmärka endast följande, nämligen, *att* då alla orättmätiga angrepp, om detta ord tages i vidsträckt betydelse, väl icke böra berättiga till användande av våld för deras motande, det torde böra tydligt uttalas att anledningen till nödvärnet skall vara en efter strafflagen brottslig gärning, vilket uttryck är att föredraga framför det i förslaget använda även av det skäl, att vissa brott icke egentligen kunna betecknas med vad man inlägger i orden »angrepp», »angripare», *samt att* den egenskap hos angreppet, som enligt 7 § erfordras, för att berättiga till nödvärn, eller att faran skall vara trängande, icke heller bör saknas i ifrågavarande fall; utan bör den brottsliga gärningen vara påbörjad eller åtminstone omedelbart förestående, så att den, mot vilken den är riktad, har fullt skäl att frukta att densamma kommer att ofördröjligen förövas, om han icke söker förekomma det.

Justitierådet *Hernmarck* yttrade: Efter mönstret av utländska lagar och lagförslag, vilka i allmänhet definiera nödvärn såsom ett försvar mot ett orättmätigt eller rättsstridigt angrepp, har Lagberedningen använt uttrycket »orättmätigt angrepp» för betecknande av de rättskränkningar, mot vilka nödvärn enligt denna § får användas. Nämnda uttryck tages här i den vidsträckta betydelse, att därunder innefattas icke allenast personliga överfall och våldsgärningar å egendom, utan även handlingar, vid vilka gärningsmannen icke i egentlig mening kan sägas gå anfallsvis till väga, såsom t. ex. enkel stöld, fiskande i annans fiskvatten, ja till och med det slag av hemfridsbrott, som består däri, att någon vägrar att på tillsägelse avlägsna sig från annans hemvist. Att åt ordet »angrepp» giva en så utsträckt betydelse är icke överensstämmande med vanligt språkbruk. Om därför uttrycket »orättmätigt angrepp», vilket i övrigt är ganska betecknande, icke kan utbytas mot ordet »rättskränkning» eller något dylikt, synes detsamma böra i lagtexten närmare förklaras genom utmärkande av de rättigheter, mot vilka angreppet kan vara riktat.

Förslaget är så avfattat, att efter detsamma nödvärnsrätt bleve medgiven mot angrepp av vad slag som helst, men häri torde en begränsning vara av behovet påkallad. Till en början lära sådana angrepp böra undantagas, vilka väl i civilrättslig mening äro orättmätiga, men icke beläggas med straff, under förutsättning likväl att bristande tillräknelighet eller frånvaro av brottsligt uppsåt eller straffbar oaktsamhet hos gärningsmannen icke utesluter nödvärnsrätten, om gärningen för övrigt uppfyller villkoren för straffbarhet. Vad angår de angrepp, som efter strafflagen hava karaktären av *brottslighet*, bör nödvärnsrätt enligt denna § i främsta rummet medgivas mot *kroppsliga förnärmelser* av vad slag som helst, ävensom mot kränkning av hemfriden. Däremot synes det varken nödigt eller lämpligt att utsträcka nödvärnsrätten till angrepp å *äran*. Att använda våld mot den, som angriper med en ärekränkning, torde oftare vara ägnat att framkalla än att hindra ett fortsättande

eller upprepande av densamma, varför en sådan nödvärnshandling i allmänhet förfelar sitt ändamål. Därtill kommer, att det i de flesta fall är omöjligt att avgöra, huruvida en dylik våldsgärning verkligen har karaktären av nödvärn mot ett befarat fortsättande eller upprepande av ärekränkningen eller om den icke snarare förövas av hämnd för den redan skedda förolämpningen och sålunda icke är hänförlig till nödvärn. Beträffande angrepp å *egendom*, synes nödvärn böra få användas mot kränkning såväl av *ägande- som av besittningsrätt*. Rättskränkningar, vilka icke kunna hänföras under någon av nu angivna kategorier, äro till sin natur sådana, att användande av nödvärn för desammas avvärjande icke bör tillåtas.

Jämte det således efter min uppfattning den nödvärnsrätt, som i förevarande § bestämmes, bör inskränkas till de slag av rättskränkningar, som sålunda angivits, torde det såsom i utländska lagar och lagförslag böra tydligen uttalas att nödvärnsrätten inträder först då angreppet är påbörjat eller omedelbart förestående; och då de angrepp, vilka i denna § avses, åtminstone icke alltid medföra någon verklig nöd, hemställer jag att orden »än nöden krävde» utbytas mot annat lämpligare uttryck. Av samma skäl böra ock de i 11 § förekommande uttrycken »i nöd stadd» och »i den nöd sig befunnit» modifieras.

Uti den på Nya lagberedningens förslag grundade propositionen nr 21 till 1890 års riksdag med förslag till lag angående ändring i vissa delar av strafflagen m. m. anförde chefen för justitiedepartementet angående de inom Högsta domstolen framställda anmärkningarna:

Vid 7 § hava två ledamöter hemställt, att genom tillägg av ordet »synnerlig» framför ordet »fara» eller ock på annat lämpligt sätt måtte tydligen utmärkas, att i första stycket av denna § vore fråga endast om överfall, som innebure fara av allvarsammare beskaffenhet. Att här begagna annat uttryck för betecknande av fara utav nämnda beskaffenhet, än som å andra ställen i strafflagen t. ex. 15 kap. 12 §, 21 kap. 1 § användes för att beteckna detta begrepp, synes emellertid icke vara rådligt, enär därigenom lätteligen skulle kunna föranledas, att i sistnämnda lagrum uttrycket »trängande fara» tolkades på det sätt, att därunder komme att innefattas fall, då hotet icke innebure någon synnerlig fara.

Såsom inom Högsta domstolen anmärkts, torde den i 10 § föreslagna utsträckning av nödvärnsrätten vara alltför omfattande och obestämd. Tillräckliga skäl synas mig icke vara för handen att medgiva nödvärnsrätt mot andra angrepp, än sådana, som avse person eller egendom; och till förekommande av missuppfattning lärer det vara nödvändigt att tydligt utmärka, det angreppet, för att det skall vara tillåtet att avvärja det med våld, måste vara påbörjat eller omedelbart förestående. I överensstämmelse härmed har därför 10 § i förslaget ändrats.

Lagutskottet anförde i sitt utlåtande (nr 44) i anledning av propositionen:

5 kap. 7—10 §§ innehålla bestämmelser om nödvärn. Frågan härom har, såsom bekant, under senare tider varit föremål för mycken uppmärksamhet från såväl de rättslärdes som allmänhetens sida.

Det kungl. förslaget skiljer mellan två slag av allmän nödvärnsrätt, nämligen den i 7 § omförmälda, som icke är underkastad annan inskränkning än den, som stadgas i 9 §, eller att våldet ej får vara större än nöden kräver. Denna art av nödvärn äger rum, då man av annan överfalles med våld eller hot, och våldet eller hotet innebär trängande fara, ävensom i de särskilda fall, som i andra stycket av 7 § omtalas. Sådan nödvärnsrätt är redan i nu gäl-

lande lag stadgad. Det andra slaget av nödvärnsrätt, vilket icke upptages i nu gällande strafflag, angives i 10 § av 5 kap. enligt förslaget och skiljer sig från det i 7 § omförmälda däruti, att såsom villkor för det brukade våldets straffrihet fordras icke blott att det ej varit större än nöden krävde, utan ock att det icke stått i uppenbart missförhållande till den skada, som av angreppet var att befara. Sådan nödvärnsrätt äger enligt förslaget rum till avvärjande av ett påbörjat eller omedelbart förestående orättmätigt angrepp å person eller egendom, under vilket uttryck icke lärer kunna innefattas angrepp medelst ärekränkning.

Lagutskottet, som funnit Kungl. Maj:ts förslag om utsträckning av nödvärnsrätten böra bifallas, har emellertid ansett ännu ett fall böra under 10 § inbegripas, nämligen då någon medelst inbrott eller eljest olovligen inträngt i annans rum, hus, gård eller fartyg, men inbrottet eller inträngandet icke, såsom i 7 § 2:a stycket förutsättes, skett nattetid. Sådant inbrott eller inträngande torde nämligen, även om det icke sker nattetid, medföra så mycket obehag och oro för den, vars rätt därigenom kränkes, att han bör äga befogenhet att avvärja detsamma genom våld av den beskaffenhet, som i 10 § förutsättes.

I 9 § av förslaget stadgas, likasom i nuvarande 10 § av 5 kap., att vid s. k. nödvärnsexcess domstolen äger efter omständigheterna pröva, huruvida den tilltalade bör straffas för uppsåtlig gärning eller blott såsom för vållande. Då sådan gärning väl nästan alltid måste anses vara uppsåtlig, synes uttrycket »såsom för vållande» vara ganska oegentligt, helst vid nödvärn kunna förekomma handlingar, vilka endast såsom uppsåtliga äro med straff belagda. Utskottet har därför ansett paragrafen böra ändras därhän, att domstolen äger att efter omständigheterna pröva, om och i vad mån straffet må nedsättas under vad i allmänhet å gärningen följa bort.

Riksdagen biföll lagutskottets hemställan samt avlät härom skrivelse till Kungl. Maj:t, nr 67, däri riksdagen såsom eget yttrande upptog utskottets ovannämnda uttalanden.

Lag, innefattande bl. a. ändringar uti 5 kap. 7—10 §§ strafflagen i enlighet med riksdagens beslut, utfärdades den 20 juni 1890.

Gällande bestämmelser.

Strafflagens bestämmelser angående nödvärnsrätt uti 5 kap. 7 och 9—11 §§ hava därefter icke undergått ändring. 5 kap. 8 § åter har ändrats genom lag den 12 maj 1933. Ifrågavarande lagrum lyda nu:

7 §.

Varder man av annan överfallen med våld eller hot, som innebär trängande fara; då äge man rätt till nödvärn och vare saklös för den skada, som man till farans avvärjande gör.

Rätt till nödvärn äge ock rum, då någon begår inbrott eller eljest tränger sig olovligen in i annans rum, hus, gård eller fartyg nattetid, eller sätter sig till motvärn, evad det är natt eller dag, emot den, som sitt värja eller å bar gärning återtaga vill.

8 §.

Rymmer fånge eller häktad eller den, som är kvarhållen såsom misstänkt för brott, eller sätter han sig till motvärn emot fångvaktare eller annan, som honom från rymning hindra vill, eller sätter sig någon, som skall häktas, till motvärn emot den, som äger verkställa häktningen eller därvid biträder; då

må det våld brukas, som till rymningens förekommande eller häktningens verkställande nödigt är. Sätter sig fånge eller häktad person till motvärn emot föreståndare eller uppsyningsman vid straffinrättning eller häkte, då denne honom till ordning inom inrättningen eller häktet hålla skall; då må ock det våld brukas, som till ordningens bibehållande är nödigt.

Lag samma vare, där annan än fånge, häktad eller kvarhållen, eller den, som skall häktas, sätter sig med våld eller hot emot den, som vill hindra rymningen, verkställa häktningen eller bibehålla ordningen.

9 §.

Finnes någon i fall, som i 7 eller 8 § sagt är, hava gjort större våld, än nöden krävde; pröve domstolen, efter omständigheterna, om och i vad mån straffet må nedsättas under vad i allmänhet å gärningen följa bort. Voro omständigheterna sådana, att han svårligen kunnat sig besinna; då må han ej till straff dömas.

10 §.

Nu har någon i annat fall, än i 7 eller 8 § sägs, brukat våld till avvärjande av ett påbörjat eller omedelbart förestående orättmätigt angrepp å person eller egendom, eller övat våld emot den, som medelst inbrott eller eljest olovligen inträngt i annans rum, hus, gård eller fartyg: var det våld ej större, än nöden krävde, och stod det ej heller i uppenbart missförhållande till den skada, som av angreppet var att befara; då skall han från straff frias. Finnes han hava gjort svårare våld, än nu sagt är; vare lag, som i 9 § stadgas.

11 §.

Kommer någon den till hjälp, som finnes i nöd stadd, efter ty förut sagt är; vare ock för honom lag, som hade han själv i den nöd sig befunnit.

Gällande rätt.

Svensk rätt.

Förutsättningar för rätt till nödvärn.

Nödvärn föreligger enligt svensk lag, då någon till avvärjande av ett påbörjat eller omedelbart förestående orättmätigt angrepp å något av de intressen, som omförmälas i 5 kap. 7 § och 5 kap. 10 § strafflagen, är nödgad göra intrång i något angriparens eljest rättsligt skyddade intresse.

Till närmare utveckling av de sålunda angivna förutsättningarna för att en nödvärnssituation skall anses vara för handen må följande anföras.

1) I 5 kap. 10 § uppställes för vissa fall uttryckligen såsom förutsättning för nödvärn, att det skall föreligga ett *angrepp*. Under uttrycket angrepp inbegripes icke varje åtgärd, som gör intrång i ett annans rättsligt skyddade intresse. För att intrånget skall kunna så karakteriseras, måste det i fråga om intrång i förmögenhetsintressen tillika innefatta intrång i besittning och för andra fall åtminstone innebära ett ingrepp i något bestående faktiskt maktförhållande, såsom en persons herravälde över sin egen kropp eller i någons maktförhållande över av honom disponerade lokaliteter. Även åtgärder, som innefatta intrång i annans ära, pläga hänföras under uttrycket angrepp.[1]

Genom nu nämnda krav uteslutas från nödvärnets område först och främst de fall, då intrånget i annans rättsligt skyddade förmögenhetsintressen blott består i en underlåtenhet. En persons underlåtenhet att avflytta vid hyrestidens slut innefattar sålunda icke något angrepp. Vidare uteslutes genom detta krav sådant intrång i annans rättsligt skyddade förmögenhetsintressen, som åstadkommes genom en positiv handling, vilken ej kan anses utgöra intrång i besittning. Om t. ex. någon bygger å sin tomt i strid mot ett bestående negativt servitut, föreligger icke något angrepp. Och åtgärder, varigenom man allenast hävdar ett bestående besittningsförhållande, äro icke heller att anse såsom något angrepp. Därför innefattar ej självtäkt i sig en nödvärnsåtgärd, ty denna riktar sig mot en person, som blott hävdar ett bestående besittningsförhållande. För ett fall har emellertid lagen i 5 kap. 7 § utrustat även självtäkten med nödvärnsbefogenhet, nämligen då någon vill från annan återtaga sin egendom å bar gärning samt denne andre sätter sig till motvärn.[2]

---

[1] Jfr uttryckssättet i lagutskottets utl. nr 44 i anledning av prop. nr 21 till 1890 års riksdag samt nämnda riksdags skrivelse nr 67, ovan s. 18.

[2] Att detta sistnämnda fall av lagstiftaren ansetts utgöra ett fall av självtäkt framgår därav, att Lagkommitténs förslag icke innehöll något krav på att det skulle vara fråga om ett återtagande *å bar gärning*. Denna begränsning infördes först av Lagberedningen. Jfr ovan s. 10.

I övrigt föreligger ett angrepp i nu nämnda mening jämväl vid de nödvärnssituationer, som lagen särskilt angiver i 5 kap. 7 och 10 §§. Även det i 5 kap. 7 § nämnda fallet, att nödvärn övas »då någon — — — sätter sig till motvärn — — — emot den, som sitt värja — — — vill», innebär givetvis, att den, mot vilken nödvärn övas, gjort intrång i annans besittning till egendomen i fråga.

2) Det skall vara fråga om ett angrepp å något av de *intressen, som* enligt lagens stadganden *åtnjuta nödvärnsskydd*, nämligen:

a) Intresset att icke bliva utsatt för »angrepp å person». Dylika fall avhandlas såväl i 5 kap. 7 § som i 5 kap. 10 §.

b) Intresset att ha vissa lokaliteter, nämligen rum, hus, gård eller fartyg, fredade för olovligt inträngande. Sådana fall avhandlasävenledes såväl i 5 kap. 7 § som i 5 kap. 10 §. Då lagen talar om olovligt inträngande i annans rum, hus, gård eller fartyg, har den därmed icke avsett att uppställa något krav på att angreppet skall rikta sig mot dessa lokaliteters ägare.[1] Det får anses tillräckligt, att angreppet riktas mot någon, som har ett rättsligt skyddat intresse att förfoga över lokaliteterna i fråga.

Det erfordras ej, att inträngandet har karaktären av inbrott, d. v. s. är förbundet med uppsåt att stjäla och sker på något av de sätt, som omförmälas i 20 kap. 5 § strafflagen. Lagen omnämner visserligen såväl i 5 kap. 7 § som i 5 kap. 10 § särskilt detta fall, men dess stadganden avse olovligt inträngande över huvud. — Ej heller behöva de angrepp, som här äro i fråga, innebära hemfridsbrott, enär nödvärnsrätt gives mot varje olovligt inträngande i annans rum, hus, gård eller fartyg, medan för ett sådant inträngandes egenskap av hemfridsbrott erfordras, att den ifrågavarande lokaliteten är annans *hemvist*. Härjämte märkes, att även i fråga om inträngande i annans hemvist icke varje inträngande, som sker olovligen — d. v. s. utan vederbörandes samtycke — innefattar hemfridsbrott, utan allenast sådant inträngande, som sker mot vederbörandes vilja eller har karaktär av ett insmygande. På denna punkt avser lagen således att stadga rätt till nödvärn även vid sådana icke straffbara angrepp, som då någon olovligen intränger i annans gård, vilken allenast tjänar till varuupplag, eller i annans lada, t. ex. för att där förskaffa sig sovplats för natten. Denna ståndpunkt är av lagstiftaren med full avsikt upprätthållen, särskilt med hänsyn till att det i dylika fall »oftast är omöjligt att på förhand utreda», om uppsåt att stjäla förelegat.[2]

c) Intresset av ostörd besittning till egendom. Alla »angrepp å egendom» medföra nämligen nödvärnsrätt, i varje fall enligt 5 kap. 10 §.

3) Angreppet skall vara *påbörjat eller omedelbart förestående*. Denna förutsättning är av lagen uttryckligen uppställd i 5 kap. 10 § i fråga om angrepp å person eller egendom. Då lagen därjämte för dessa fall fordrar, att nödvärnsåtgärden skall innebära ett avvärjande av angreppet, ligger däri även en fordran på att angreppet *ej* får vara *överståndet*.

[1] Jfr avfattningen av 40 kap. 7 § missgärningsbalken, ovan s. 7.

[2] Se lagutskottets bet. nr 20 i anledning av prop. nr 39 till 1859—60 års riksdag, ovan s. 13.

Även övriga i 5 kap. 7 och 10 §§ särskilt uppräknade nödvärnssituationer innefatta tydligen samma krav, dock med tvenne undantag. Ett sådant utgör det förutnämnda, i 5 kap. 7 § upptagna självtäktsfallet; se härom nedan. Och i fråga om en grupp av nödvärnssituationer måste angreppet enligt lagen verkligen vara påbörjat, och är det således ej tillräckligt, att det är omedelbart förestående, nämligen i fråga om olovligt inträngande i annans rum, hus, gård eller fartyg; jfr uttrycken »tränger sig olovligen in» i 5 kap. 7 § och »olovligen inträngt» i 5 kap. 10 §. Har sålunda den, mot vilken det påstådda nödvärnet förövats, ännu icke påbörjat inträngande i lokaliteten i fråga, kan rätt till nödvärn enligt dessa stadganden icke anses föreligga.

Ett angrepp är att anse som överståndet och nödvärnsrätt som regel utesluten då angriparen avstått från att fullfölja angreppet, då han genom avvärjandet satts ur stånd att fortsätta detsamma samt då det fortskridit så långt, att något fortsatt avvärjande ej längre är möjligt, alltså i fråga om angrepp å egendom under alla förhållanden då besittning uppstått för angriparen.

Att ett angrepp är överståndet är icke detsamma som att det brott, som angreppet må innefatta, är fullbordat, ty angreppet kan fortsätta, trots att ett fullbordat brott redan föreligger, så t. ex. om angreppet innefattar misshandel eller frihetsberövande. I sistnämnda fall erfordras ej ens, att det handlande, som förutsättes för ett angrepp, alltjämt fortgår, ty angreppet kan därvidlag anses pågå så länge friheten är vederbörande berövad. Å andra sidan kan angreppet vara överståndet utan att brottet kommit till fullbordan, t. ex. då vid försök till dråp eller försök till misshandel angriparen avstått från angreppets fullföljande innan någon för det fullbordade brottet erforderlig effekt inträffat.

Vad särskilt angår olovligt inträngande är angreppet att anse som överståndet, så snart angriparen fått vederbörandes frivilliga samtycke till att kvarstanna. Men har sådant lov ej givits, innebär ett kvarstannande efter olovligt inträngande, att angreppet är att anse såsom pågående. Detta uttalas tydligt i 5 kap. 10 §, där det säges, att våld får övas emot den, som »inträngt», vilket uttryck tydligen omfattar även det fall, att inträngandet redan ägt rum.

Även då angreppet är överståndet, är emellertid nödvärnsrätt i ett fall för handen. Då någon sätter sig till motvärn mot den, som vill av honom återtaga sin egendom å bar gärning, äger nämligen jämlikt 5 kap. 7 § rätt till nödvärn rum, ehuru, på sätt förut angivits, besittning redan får anses ha uppstått för angriparen och angreppet därför ej längre kan anses pågå.

4) Vidare kräver lagen i 5 kap. 10 §, att det angrepp å person eller egendom, som är påbörjat eller omedelbart förestående, skall vara *orättmätigt*, d. v. s. rättsstridigt. Så är förhållandet, så snart den påbörjade eller omedelbart förestående åtgärden innefattar ett åsidosättande av någon existerande rättsregel. Denna egenskap hos angreppet förutsättes påtagligen även i 5 kap. 7 §, då lagen kräver, att det skall föreligga ett överfall med våld eller hot eller motvärn mot den, som vill sitt värja. I fråga om de såväl i 5 kap. 7 §

som i 5 kap. 10 § omtalade fallen av inträngande i annans rum, hus, gård eller fartyg nöjer lagen sig emellertid med att kräva, att inträngandet skett olovligen, d. v. s. utan vederbörandes samtycke. Detta sammanhänger därmed, att dessa fall av inträngande icke behöva vara underkastade någon annan reaktion än den, som består däri, att de kunna mötas med nödvärn.

Redan av nu nämnda grund är det uteslutet, att nödvärnsrätt kan förefinnas mot ett (självständigt) angrepp av ett djur eller mot fara, som eljest hotar från annan tillhörig sak. I dylika fall bliva nödreglerna att tillämpa.

Genom kravet på orättmätighet respektive »olovlighet» uteslutes vidare nödvärnsbefogenhet i alla sådana fall, då någon grund till rättsstridighetens bortfallande föreligger i fråga om den påbörjade eller omedelbart förestående åtgärden. Sålunda förefinnes ej nödvärnsrätt gentemot en nöd- eller nödvärnshandling, som håller sig inom det tillåtnas gräns. Ej heller föreligger nödvärnsrätt mot andra åtgärder, som grunda sig på en förefintlig rättslig befogenhet till desammas företagande, exempelvis innefatta en laglig ämbetsåtgärd. Men ej ens mot en olaglig ämbetsåtgärd äger man utan vidare nödvärnsrätt. Först och främst kan nämligen en underordnads ämbetsåtgärd, ehuru i och för sig rättsstridig, likväl vara rättsenlig på grund av förmans befallning. Men även bortsett från dylika fall måste enligt svensk rätt anses gälla, att en medborgare i viss utsträckning är skyldig att underkasta sig även olagliga ämbetsåtgärder och får nöja sig med att i vederbörlig ordning klaga över desamma. Man är t. ex. skyldig att foga sig efter polismyndighets olagliga påbud om upplösning av en sammankomst och i anledning därav träffade åtgärder för lokalens utrymmande och får inskränka sig till att efteråt påtala det olagliga i förfarandet.

För rätt till nödvärn har inom doktrinen stundom härutöver krav uppställts, att det orättmätiga angreppet skall vara »medvetet» rättsstridigt eller åtminstone vara tillräkneligt, vilket senare krav innebär, att angreppet skall utgå från en i sig tillräknelig person, som åtminstone handlar kulpöst. Då lagen emellertid ej uppställt något rekvisit i dylikt hänseende, bör något sådant ej heller antagas.[1] Denna ståndpunkt är så mycket rimligare, som lagstiftaren vid nödvärnsreglernas utformning även i övrigt uteslutande haft den angripnes försvarsintresse för ögonen. Vid bestämmandet av nödvärnsrättens omfattning tages i 5 kap. 10 § hänsyn endast till den hotande skadans storlek, icke till graden av skuld hos angriparen; och när lagen vid angrepp å person giver allenast den mindre nödvärnsrätten enligt 5 kap. 10 §, därest den angripne på grund av att han själv på visst sätt givit anledning till angreppet icke kan anses »överfallen»,[2] är det tydligen icke den omständigheten, att angriparen har mindre skuld till angreppet, som motiverar nödvärnsrättens begränsning, utan den omständigheten, att *den angripne själv* har skuld till angreppet. Någon större betänklighet möter ej heller att anse alla rättsstridiga respektive »olovliga» angrepp mot de i 5 kap. 7 och 10 §§ angivna intressena grunda nöd-

[1] Jfr *Thyrén* i Tidskr. f. Retsv. 1915 s. 340. Se ock ett uttalande inom H. D. vid granskningen av Nya lagberedningens förslag, ovan s. 16. Annan mening: *Hagströmer* Svensk straffrätt I s. 138 samt *Bergendal* i Lärobok i rättskunskap för blivande landsfiskaler III, Straffrätt, 2 uppl., s. 129.

[2] Se härom nedan s. 26 f.

värnsrätt. Företagas dylika angrepp under inflytande av en villfarelse rörande den föreliggande faktiska situationen, räcker det för angreppets avvärjande i regel med att upplysa angriparen om verkliga förhållandet, och en sådan upplysning måste den angripne, därest han har skälig anledning antaga, att en dylik villfarelse föreligger hos angriparen, alltid anses skyldig att lämna. Vid angrepp av minderåriga samt av personer, som befinna sig i otillräkneliga tillstånd, är oftast endast ringa våld nödvändigt, och vid angrepp av verkligt farliga sinnessjuka behöver man förvisso samma rätt till nödvärn som mot andra angripare.[1]

5) För att nödvärn skall föreligga fordras, att man varit *nödgad* att företaga åtgärden i fråga för angreppets avvärjande. Detta framgår vad beträffar de i 5 kap. 10 § nämnda nödvärnsfallen redan av det i detta lagrum uppställda kravet på att det använda våldet ej får vara »större, än nöden krävde» samt vad beträffar de i 5 kap. 7 § nämnda av stadgandet i 5 kap. 9 § första punkten. Berörda krav innebär, att man av olika för angreppets avvärjande möjliga och tillräckliga försvarsåtgärder är skyldig att välja den, som tillfogar angriparen minst skada, men det innebär icke, att man är skyldig att i stället för att tillgripa nödvärnsåtgärder uppoffra egna rättsligt skyddade intressen annat än såvitt fråga är om en rent minimal uppoffring. Till stöd härför kunna särskilt åberopas förarbetena till strafflagen. I Lagkommitténs förslag fanns stadgat: »och kan faran ej annorledes än med våld avvärjas».[2] Detta stadgande förutsatte tydligen, att man alltid i första hand var skyldig söka avvärja faran medelst andra åtgärder än våld. Men detsamma ströks sedermera avsiktligt av Lagberedningen.[3] — I enlighet med nu angivna uppfattning har man att besvara vissa praktiska spörsmål. Det första är, om man är skyldig att hellre vika från platsen än försvara sig. Svaret beror på om man är berättigad att vistas å platsen eller ej. Har man sådan rätt, är man *ej* skyldig att vika, såvida ej uppoffringen av intresse är minimal. Har man åter ej någon sådan rätt, är man i allmänhet pliktig att i första hand vika. — Den andra frågan är, om man i första hand är skyldig att tillkalla hjälp eller icke. Endast om sådan är omedelbart till hands, exempelvis om polis finnes alldeles i närheten och det sålunda ej förorsakar nämnvärt besvär att tillkalla hjälp, är man i första hand skyldig därtill. — Ett tredje, i viss mån mera fristående spörsmål gäller förefintligheten av nödvärnsrätt vid självförvållade nödvärnssituationer. Härvid är först att märka, att sådana endast i ringa omfattning kunna tänkas uppstå genom underlåtenhet att på förhand förebygga en nödvärnssituations inträde, då man till sådant förebyggande ej kan ha skyldighet att uppoffra egna intressen i större utsträckning än man har då en nödvärnssituation redan inträtt, d. v. s. allenast rent minimala intressen. Men givetvis kan

---

[1] Det sagda utesluter icke, att det *de lege ferenda* måhända dock är lämpligare att åtminstone i viss utsträckning hänföra dylika angrepp under nödreglerna. Man bör t. ex. i fråga om otillräkneligas angrepp i större utsträckning än som gäller vid nödvärnssituationer vara skyldig att genom uppoffring av egna intressen söka förebygga faran.

[2] Ovan s. 7.

[3] Ovan s. 10.

man genom positiva åtgärder framkalla en nödvärnssituation, t. ex. på det sätt, att man genom en förolämpning giver anledning till ett orättmätigt angrepp. Frågan om nödvärnsrätten i sådant fall bortfaller bör besvaras nekande. Avgörande härför får anses vara, att lagen för ett särskilt fall, nämligen vid angrepp å person av den beskaffenhet, som omtalas i 5 kap. 7 §, tagit hänsyn till den omständigheten, att den angripne själv på visst kvalificerat sätt givit anledning till angreppet, och därvid beaktat denna omständighet allenast på så sätt, att nödvärnsrätten i dylikt fall begränsas till den omfattning, som stadgas i 5 kap. 10 §.[1] Därav får anses följa, att lagen i övrigt icke tillagt det förhållandet att en nödvärnssituation är självförvållad någon betydelse för frågan om nödvärnsrätt är för handen.

6) Nödvärnshandlingen skall innefatta intrång i något *angriparens* eljest rättsligt skyddade intresse.

Att nödvärnsreglerna äro tillämpliga endast i fråga om åtgärder, som rikta sig mot angriparens egen rättssfär, ligger vad 5 kap. 7 § beträffar i lagens beteckning av rätten att använda våld såsom en »rätt till nödvärn». I 5 kap. 10 § har denna grundsats icke kommit till tydligt uttryck. I Nya lagberedningens förslag till avfattning av detta lagrum hette det emellertid: »Nu har någon — — —, till avvärjande av orättmätigt angrepp, brukat våld emot angriparen»,[2] och intet antyder, att man vid de senare ändringar, stadgandet undergått, velat göra ett avsteg från förslaget i denna punkt. Sådana åtgärder till angreppets avvärjande, som göra intrång i tredje mans rättssfär, bliva därför att bedöma enligt nödreglerna.

Nödvärnsrättens gränser.

Lagen betecknar nödvärnsrätten såsom en rätt att göra »våld», men med »våld» förstås här givetvis varje intrång i angriparens eljest rättsligt skyddade intressen.

Före 1890 års lagändring, då inga andra fall av tillåtet nödvärn funnos än de, som nu avhandlas i 5 kap. 7 §, hade man alltid rätt att göra allt det »våld», som »nöden krävde», d. v. s. som var *nödvändigt* för angreppets avvärjande. Denna begränsning är alltjämt den enda beträffande dessa fall av nödvärn.

Då genom 1890 års lagändring antalet fall av nödvärnsrätt högst väsentligt utökades, och samtidigt beträffande de nytillkomna fallen, utöver kravet på att våldet alltid skall vara nödvändigt för angreppets avvärjande, den ytterligare begränsningen infördes, att det använda våldet icke får stå »i uppenbart missförhållande till den skada, som av angreppet var att befara», avsågs icke att därmed betaga den angripne en rätt att i dessa fall tillfoga även ett *svårare* våld än det, varmed angreppet hotar, exempelvis att tillfoga svår kroppsskada för attt avvärja en mindre svår sådan, därest detta är nödvän-

[1] Se härom nedan s. 26 f.
[2] Ovan s. 14.

digt för angreppets avvärjande. Allenast den begränsningen uppställdes härigenom, att det tillfogade våldet icke får enligt en inom samhället allmänt härskande rättsuppfattning framstå såsom obetingat otillbörligt vid jämförelse med den skada, som hotat. Formuleringen innebär därför även, att den ifrågavarande nödvärnsgränsen är förskjutbar allt eftersom förändringar tima i den allmänna uppfattningen på detta område.[1] I vår tid, då man i allmänhet visat sig allt starkare intresserad att i nödvärnssituationer tillgodose den angripnes rätt, bör därför givetvis detta förhållande av domstolarna i rättstillämpningen beaktas.

Då det sålunda numera gives två huvudgrupper av nödvärnssituationer, de i 5 kap. 7 § och i 5 kap. 10 § nämnda, vid vilka nödvärnsrättens innehåll är väsentligt olika, blir det av vikt att noggrant uppdraga gränsen dem emellan.

5 kap. 7 §.

De nödvärnssituationer, vilka avses i 5 kap. 7 § och som förläna den större nödvärnsrätten, äro följande:

1) Vissa angrepp å person, nämligen sådana, då någon varder överfallen med våld eller hot, som innebär trängande fara.

2) Olovligt inträngande i annans rum, hus, gård eller fartyg, som sker nattetid.

3) Angrepp å egendom, då angriparen sätter sig till motvärn mot den, som vill »sitt värja», d. v. s. sådana angrepp, då den i sin egendomsrätt angripne värjer sig, och angriparen därvid sätter sig till motvärn. Med sistnämnda fall jämställer lagen det fall, då angriparen sätter sig till motvärn mot den, som »sitt — — — å bar gärning återtaga vill».

Angående den närmare innebörden av dessa stadganden är följande att märka.

1) *Angrepp å person.* a) Uttrycket »*överfallen*» får anses angiva, att den angripne ej själv vid tillfället i fråga genom våld eller hot om ett omedelbart förestående våld får ha givit anledning till angreppet. Denna tolkning grundar sig främst på historiska skäl. Uttrycket »överfallen» i 26 kap. 4 § missgärningsbalken (»Varder man så överfallen, att han liv sitt ej frälsa kan — — —»), som utan särskild motivering upptogs av Lagkommittén och därefter inflöt i alla de följande strafflagsförslagen, synes i den äldre rätten ha tillagts sådan innebörd, att stadgandet i 26 kap. 4 § icke blev tillämpligt, därest den angripne vid tillfället i fråga genom våld eller hot om omedelbart förestående våld givit anledning till angreppet.[2] Inom Lagberedningen yrkades, att i 7 kap. 6 § av Beredningens förslag, motsvarande 1 mom. av nuvarande 5 kap. 7 § strafflagen, skulle intagas en regel av följande innehåll: »Ej må dock den

[1] Jfr uttrycket »uppenbar grymhet» i 18 kap. 16 §, där uttrycket »uppenbar» tydligen har en liknande innebörd.

[2] Jfr det hos *Flintberg*, Lagfarenhets-Bibliothek V s. 444 f. anförda rådsprotokollet av den 15 aug. 1769.

Inom doktrinen synes man t. o. m. ha gått än längre. Jfr *Nehrman:* Jurisprudentia Criminalis, Lund 1756 s. 264: »Har dråparen först öfwerfallit honom, som dräpen blef, eller, genom sin arghet och öfwerdåd, sielf tillskyndadt sig en sådan fahra, kan hwarken han säijas wara öfwerfallen eij eller dråpet kallas nöddråp.»

för överfallen anses, som genom hot eller smädeord först retat och förolämpat den andra.»[1] Men detta yrkande upptogs icke av Lagberedningen. Att emellertid härav vilja draga den slutsatsen, att i strid mot föregående rättsuppfattning icke heller ett *hot* om omedelbart förestående våld, genom vilket angreppet framkallats, skulle utesluta vederbörandes egenskap av »överfallen» lärer vara förhastat. Och vad gällande rätt angår finnes det så mycket mindre anledning att avvika från här angivna tolkning av uttrycket överfallen, som efter tillkomsten av nödvärnsregeln i 5 kap. 10 § numera, i motsats till vad förhållandet var i äldre rätt, alltid en nödvärnsrätt, om ock av något mindre omfattning, står även den till buds, som, ehuru han från början själv på nämnt sätt givit anledning till ett angrepp från annans sida, övar våld för att avvärja detsamma, i den mån det är rättsstridigt. — På sätt nu är nämnt torde ock vara att uppfatta Strafflagskommissionens uttalande angående ifrågavarande uttrycks innebörd: »Uttrycket 'överfallen' brukar tolkas så, att därunder icke komma de fall, då den angripne själv från början varit den anfallande.»[2]

b) Uttrycket »*med våld*» innehåller ett krav på att det våld, som användes, skall innefatta vad lagen eljest betecknar med »våld å person». Detta framgår ej direkt av lagens ord utan först genom en jämförelse med stadgandet i 21 kap. 5 §. Där stadgas ránstraff för den, som i visst syfte »överfaller annan med våld eller sådant hot, som i 1 § sägs». Endast beträffande hotet har lagstiftaren ansett nödigt angiva, att det skall ha samma egenskaper, som i 1 § sägs, men givetvis förutsättes, att också våldet skall ha samma egenskaper, som i 1 § sägs, d. v. s. utgöra »våld å person». Detta krav måste således ligga redan i det i 21 kap. 5 § använda uttrycket »överfaller med våld». Men har detta uttryck nämnda innebörd i 21 kap. 5 §, måste ock antagas, att det har samma innebörd i 5 kap. 7 §. — För fastställande av begreppet »våld å person» är man hänvisad till en jämförelse med 10 kap. 1 § och 21 kap. 1 §. Uttrycket får uti ifrågavarande lagrum antagas ha en enhetlig innebörd. Det avser icke alla våldsamma förfaranden, som rikta sig mot annans person, utan förutsätter en mekanisk kraftanvändning, som riktar sig direkt mot annans kropp samt har karaktären av antingen misshandel eller ett betvingande helt eller delvis av kroppens rörelsefrihet. En örfil innefattar sålunda alltid »våld å person» men även ett fasthållande av en persons armar, medan en annan tömmer hans fickor. Ett blott ryckande eller slitande i någons kläder innefattar däremot icke i sig något »våld å person».

c) För nödvärnsrätt enligt 5 kap. 7 § erfordras icke, att våld å person timat, utan det är tillräckligt, att hot om våld å person föreligger. Men vare sig allenast hot om våld å person föreligger eller det verkligen kommit till användning av sådant våld, kräves i fråga om våldet respektive hotet ytterligare, att det skall vara av beskaffenhet att innebära trängande fara. Uttrycket »som innebär trängande fara» måste nämligen hänföras *ej blott* till »hot» utan *även* till »våld». För denna tolkning tala redan lagens ordalag, jämförda med

[1] Lagberedningens förslag till straffbalk, Reservationer s. 107.
[2] Nedan s. 45.

t. ex. uttryckssättet i 21 kap. 5 §. Och såsom stöd härför kan ock åberopas, att motsvarande rekvisit i de äldre lagförslagen »att fara är för liv eller hälsa» undantagslöst hänförts såväl till det fall, att man överfallits med våld, som till det fall, att man överfallits med hot. En dylik uppfattning har ock gjort sig gällande redan före tillkomsten av nödvärnsstadgandet i 5 kap. 10 §.[1] Och efter tillkomsten av detta stadgande, som ju likaledes avser »angrepp å person», måste en sådan tolkning framstå som den enda riktiga. Att numera hänföra angrepp, som innefatta våld å person, oberoende av den ytterligare hotande farans natur under 5 kap. 7 § lärer därför icke kunna komma i fråga.[2]

d) Uttrycket »*trängande fara*» innefattar först och främst ett krav på att faran skall vara överhängande, d. v. s. att fråga är om ett omedelbart förestående våld, men därjämte ock ett krav på att det våld, som hotar, skall innefatta fara för ett *svårt* våld å person. Detta framgår av den användning lagen gör av nämnda uttryck i 21 kap. 1 §. Att uttrycket där äger den angivna innebörden, visar särskilt stadgandet i 20 kap. 4 § mom. 6, enligt vilket »ringare skräckmedel eller hot» såsom medel för tillgrepp ej gör gärningen till rån utan allenast till kvalificerad stöld. Det får följaktligen antagas, att endast ett sådant hot om ett omedelbart förestående våld är att hit hänföra, som innebär livsfara eller fara för sådan kroppsskada, som avses i 14 kap. 10 §, eller ock fara för sådant våld, som avses i 15 kap. 12 §,[3] respektive fara för annat i avseende å farans vidd för den enskilde därmed jämförligt våld.[4] — Även om våld å person övats, fordras således för tillämpning av 5 kap. 7 §, att detta våld tillika inneburit en trängande fara i nu nämnda mening. Nödvärnsrätt enligt 5 kap. 7 § står därför icke till buds blott på den grund, att någon överfaller en person och fasthåller hans armar, medan en annan tager hans plånbok. I detta fall har det väl kommit till våld å person men icke ännu till ett sådant våld å person, som innebär trängande fara. Först om t. ex. någon av de vid angreppet medverkande söker kväva den överfallne eller drager kniv eller hotar med en laddad revolver, föreligger ett våld, som innebär trängande fara. Kommer tredje man till den angripnes hjälp, har denne sålunda endast

---

[1] Se Nya lagberedningens förslag, ovan s. 15, däri nämnda förhållande just åberopades till stöd för en utvidgning av nödvärnsrätten.

[2] Se ock lagutskottets utl. nr 44 i anledning av prop. nr 21 till 1890 års riksdag, ovan s. 17.

[3] Jfr 22 kap. 1 § missgärningsbalken, ovan s. 7.

[4] I prop. nr 39 till 1859—60 års riksdag krävdes, liksom i de äldre lagförslagen, för nödvärnsrätt, att man blivit »med våld eller hot så överfallen, att fara är för liv eller hälsa», eller att våld eller hot skett »för att någon till otukt tvinga, eller olovligen beröva någon hans frihet». Den nuvarande avfattningen härrör från lagutskottet vid nämnda riksdag och stod i samband med att i Kungl. förordningen den 4 maj 1855 om ansvar för stöld och snatteri samt rån det i de äldre förslagen i fråga om rån förekommande uttrycket 'hot som innebär trängande fara för liv eller hälsa' undergått den ändring, att orden »för liv eller hälsa» borttagits. Se lagutskottets bet. nr 20 i anledning av förenämnda prop., ovan s. 13. Jfr även lagutskottets utl. nr 48 till 1853—54 års riksdag s. 18: »Utskottet — — — har — — —, med anledning av gjorda anmärkningar, något förändrat den — — — i nya förslaget intagna beskrivning på rån. Utskottet har nämligen från beskrivningen på det psykiska våldet uteslutit orden 'för liv och hälsa', och således ansett detta våld böra utmärkas med 'hot, som innebär trängande fara'. Samma uttryck är även i flera utländska lagar begagnat; och det lämnar domaren en friare prövning vid bedömandet av brottets beskaffenhet. Ett hot kan innebära trängande fara av den mest svåra art, utan att vara riktat emot den överfallnes liv eller hälsa; och då det användes för att åtkomma annans egendom, sker ostridigt därigenom rån.»

i fall av sistnämnda slag den större nödvärnsrätten enligt 5 kap. 7 §, eljest blott nödvärnsrätt enligt 5 kap. 10 §. Föreligger ett föregående hot, måste detta alltid vara av beskaffenhet att innebära trängande fara för att i och för sig kunna grunda nödvärnsrätt enligt 5 kap. 7 §. Praktiskt taget har man således alltid den större nödvärnsrätten, då någon vid ett överfall å person dragit kniv eller eljest visat sig för angreppets genomförande vilja använda »livsfarligt vapen» i den mening sistnämnda uttryck tages i 14 kap. 15 §.

2) *Olovligt inträngande.* Uttrycket »nattetid» åsyftar ej någon viss bestämd tid av dygnet utan blott att inträngandet sker å tid, till vilken man å orten i fråga brukar förlägga sin nattsömn. Det är icke nödvändigt att våld kommit till användning för det olovliga inträngandets genomförande.[1]

3) *Angrepp å egendom.* För nödvärnsrätt enligt 5 kap. 7 § förutsättes, att den angripne söker värja sig mot angreppet, samt vidare ock, att angriparen därvid sätter sig till motvärn. Av uttrycket »sitt värja» kan ej slutas, att den angripne skall vara ägare till egendomen i fråga, utan det är i likhet med vad som gäller vid olovligt inträngande i »annans» rum, hus etc. tillräckligt, att han är bärare av ett rättsligt skyddat förmögenhetsintresse, som genom besittningsintrånget lider men.[2]

Uttrycket »*motvärn*» innebär, att angriparen använt våld riktat mot annans person, ej blott mot annans egendom. Men även hot om dylikt våld är tillräckligt; jfr uttrycket i 5 kap. 8 § 2 mom.: »sätter sig med våld eller hot emot den etc.», vilket uttryck tydligen har samma innebörd som uttrycket »sätter sig till motvärn» i 1 mom. av samma §. Så länge angriparen blott rent passivt stretar emot, genom att söka fasthålla vad han tillgripit, äger den angripne således nödvärnsrätt endast enligt 5 kap. 10 §, ty något våld riktat mot hans person eller hot därom föreligger då ännu icke. Men så snart något slags våld riktats mot den angripne personligen, i det angriparen t. ex. börjat giva honom knuffar, rycka eller slita i hans kläder, föreligger motvärn, även om våldet icke har karaktären av »våld å person». Det har visserligen ifrågasatts,[3] att uttrycket »motvärn» skulle innebära ett krav på »våld å person» och till stöd härför har åberopats uttryckssättet i 21 kap. 4 §, där straff stadgas för det fall, att tjuv »sätter sig med våld eller sådant hot, som i 1 § nämnt

---

[1] Stadgandet i 40 kap. 7 § missgärningsbalken avsåg visserligen allenast de fall, då »tjuv *bryter sig in*» i gård eller hus nattetid. Och i anslutning härtill upptog Lagberedningen i motsats till Lagkommittén ett krav på att vederbörande skulle olovligen »och med våld» tränga sig in, men härifrån tog redan lagutskottet vid 1847—48 års riksdag avstånd; se dess bet. nr 58, ovan s. 10 f. I prop. nr 39 till 1859—60 års riksdag upptogs nämnda krav ånyo men bortföll vid lagutskottets omformulering av ifrågavarande stadgande; jfr dess bet. nr 20, ovan s. 12 f.

[2] Jfr 40 kap. 7 § missgärningsbalken, varest i fråga om rätten att göra våld å tjuv, som sätter sig till motvärn, icke gjordes någon begränsning med hänsyn till mot vem motvärnet gjordes.

Inom Lagberedningen gjordes emellertid av en reservant den anmärkningen, att enligt förevarande stadgande, jämfört med stadgandet i förslagets 10 § (nuvarande 5 kap. 11 §) »skulle det kunna hända, att husfolk eller andra, som i husbondes frånvaro värjt hans egendom emot inbrott och tillfogat våldsverkaren skada, ansåges icke hava varit i rätt nödvärn stadde, emedan ingendera hade värjt *sitt*». Se Lagberedningens förslag till straffbalk, Reservationer s. 108.

[3] *Hagströmer* Svensk straffrätt I s. 147.

är, till motvärn», då någon å bar gärning vill återtaga stulet gods. Ehuru vid detta fall av motvärn ej uttryckligen sägs, såsom sker beträffande hotet, att det använda våldet skall vara sådant, som i 1 § sägs, d. v. s. innefatta våld å person, måste givetvis detta krävas på samma sätt som fallet är i 1 §. Då emellertid lagen i 5 kap. 8 § för motvärns förefintlighet icke såsom i 21 kap. 4 § kräver, att hotet skall innebära trängande fara, kan man nog ej heller för det fall, att våld verkligen övas, kräva att detta skall ha den svårare karaktär, som avses i 21 kap. 4 §. Och då bör detsamma gälla även angående uttrycket motvärn i 5 kap. 7 §. I allt fall är detta tolkningsspörsmål så tvivelaktigt, att tolkningsregeln *in dubio mitius* här med full rätt kan åberopas, och denna leder till fastställande av den tolkning, som ger den större nödvärnsrätten, d. v. s. den som ställer det lindrigaste kravet för tillvaro av nödvärnsrätt enligt 5 kap. 7 §. Då fråga är om motvärn blott genom hot är det emellertid säkerligen riktigt att, i överensstämmelse med vad förhållandet är i 21 kap. 4 §, ställa något högre krav på det våld, som hotet avser, och sålunda kräva, att det våld, varmed hotas, åtminstone skall ha karaktären av »våld å person».

5 kap. 10 §.

De nödvärnssituationer, som giva nödvärnsrätt allenast enligt 5 kap. 10 §, bliva alltså följande:

1) Alla övriga »angrepp å person». Hit höra:

a) Angrepp medelst realinjurier, d. v. s. angrepp å ära, som tillika innefatta fysisk påverkan av annan, varvid våld icke nödvändigt behöver föreligga, t. ex. oanständig beröring, spottande på någon. Ett ofredande medelst injurier av annat slag anses däremot enligt den i rättspraxis härskande uppfattningen ej utgöra »angrepp å person».[1]

b) Angrepp, som innefatta våld riktat mot annans person eller hot om sådant våld, vid vilka angriparen likvisst icke övat »våld å person» eller ens hotat med dylikt våld. Man rycker t. ex. i någons kläder eller sliter sönder någon klädespersedel, som han bär på sig.

c) Angrepp, som innefatta våld å person eller hot om våld å person, vilka ej tillika innebära »trängande fara». Denna grupp innefattar praktiskt taget den större delen av de under 5 kap. 10 § hörande nödvärnsfallen.

d) Angrepp, vid vilka våldet eller hotet, som kommit till användning, väl innebär trängande fara men den angripne själv vid tillfället i fråga på förut nämnt sätt givit anledning till angreppet och därför ej kan anses »överfallen».

2) Olovligt inträngande i annans rum, hus, gård eller fartyg, som ej sker nattetid.[2]

3) Sådana angrepp å egendom, vid vilka motvärn från angriparens sida icke respektive ännu icke förekommit.

---

[1] Jfr härom nedan s. 62 ff.

[2] Detta nödvärnsfall tillades av lagutskottet vid 1890 års riksdag; jfr ovan s. 18.

Nödvärnsexcess.

Därest någon i en nödvärnssituation gjort större våld än han enligt 5 kap. 7 eller 10 § varit berättigad till, föreligger nödvärnsexcess. Regler angående bedömandet av en sådan givas i 5 kap. 9 §. En nödvärnsexcess är naturligen alltid en rättsstridig handling. Att den föranleder ett mildare bedömande har sin grund *dels objektivt* sett däri, att vederbörande verkligen varit befogad att öva ett visst våld, varför gärningen endast till den del, den åstadkommit en effekt, som överskjuter nämnda kvantum, innebär en rättskränkning, *dels subjektivt* sett däri, att den situation, i vilken gärningen företagits, i sig innefattar en synnerligen stark frestelse till den rättsstridiga gärningens företagande. Dessa grunder kunna visserligen föreligga även i fråga om andra brottsliga handlingar. Men vid nödvärnsexcessen tillkommer ytterligare den omständigheten, att gärningen tillika är riktad *just mot den person*, som genom sitt angrepp framkallat den föreliggande situationen, och detta förhållande utgör påtagligen en alldeles särskild anledning att såsom ett starkt mildrande moment beakta den förutnämnda frestelsen till gärningens företagande.

Lagen har uppställt regeln, att straffrihet skall inträda, därest omständigheterna voro sådana, att den angripne »svårligen kunnat sig besinna». Den härmed stadgade subjektiva förutsättningen för straffrihet är avsevärt liberalare än den i fråga om »sinnesförvirring» i 5 kap. 5 § 2 mom. uppställda, enligt vilken för straffrihet fordras, att vederbörande »ej till sig visste». Enligt lagens ursprungliga lydelse hade förevarande stadgande ju ock en betydligt strängare avfattning, nämligen: »Var så trängande nöd eller fara för handen, att han sig ej besinna kunde; då må han från straff frias.»[1] Den nuvarande avfattningen härrör från Nya lagberedningen och motiverades av densamma med att det tidigare stadgandet »med stöd av ordalagen uppfattats så, som om strafflöshet finge inträda endast då förhållandena varit sådana, att den, som överskridit nödvärnsrätten, omöjligen kunnat besinna sig. Då emellertid billigheten synes fordra, att den överfallne blir strafflös, när sådana omständigheter varit för handen, att han svårligen, även om han använt vanlig eftertanke, skulle kunnat besinna sig, har ifrågavarande stadgande blivit omarbetat i nu angivna syfte.» Avfattningen angiver tillika, att ej blott den föreliggande farans storlek eller överhängande beskaffenhet utan även andra föreliggande omständigheter, såsom att angreppet skett på ett för den angripne plötsligt eller oväntat sätt, kunna komma i betraktande vid avgörandet av frågan om straffrihet. Huruvida under uttrycket »omständigheter» äro att inbegripa icke blott sådana omständigheter, som äro ägnade att hos nödvärnsutövaren utlösa s. k. asteniska affekter (bestörtning, fruktan, rädsla), utan även sådana, som äro ägnade att utlösa s. k. steniska affekter (vrede, harm), kan synas tvivelsamt. Enligt lagrummets äldre avfattning avsågos tydligen

[1] Ovan s. 12.

allenast omständigheter av förstnämnda slag. Men då den nuvarande lydelsen icke innefattar någon dylik begränsning, lärer efter sedvanliga tolkningsgrundsatser någon sådan ej heller böra antagas. Om åter lagrummets avfattning innefattar befogenhet för domaren att taga hänsyn även till rent subjektiva och individuella egendomligheter hos nödvärnsutövaren, måste, därest det ej rör sig om sådana individuella egendomligheter, som under en alldeles liknande situation skulle kunna utlösa motsvarande affekter hos vilken vanlig människa som helst, i betraktande av Nya lagberedningens ovan anförda motivering anses tvivelaktigt.[1] I varje fall lärer föga utrymme förefinnas för denna regels användning i sådana fall, då nödvärnsutövaren förutsett angreppet eller själv vid tillfället givit anledning till detsamma.

Om den gärning, som innefattar nödvärnsexcess, icke enligt nu nämnda regel blir straffri, skall vederbörande straffas enligt det lagrum, som eljest är tillämpligt å en sådan gärning, men må straffet efter domstolens beprövande »nedsättas under vad i allmänhet å gärningen följa bort». Straffminskningen är sålunda fakultativ och icke obligatorisk. Domaren får gå ned under det minimum, som eljest är uppställt i den å gärningen tillämpliga latituden. Och någon annan gräns nedåt än det allmänna legala straffminimum finnes ej stadgad. Det före 1890 års lagändring i stället för denna straffminskningsregel gällande stadgandet, att domstolen skulle, då straff vid nödvärnsexcess ifrågakom, pröva om vederbörande »för uppsåtlig gärning eller blott såsom för vållande straffas bör», innebar säkerligen blott en anvisning åt domaren att noggrant pröva, om det i verkligheten förelåg dolus eller allenast culpa i förhållande till den genom nödvärnshandlingen orsakade rättskränkningen. Bevisligt uppsåt föreligger emellertid långt ifrån alltid vid en nödvärnsexcess, ty för dolusansvar fordras dels att man verkligen velat åstadkomma den yttre effekt man åstadkommit, och ej t. ex. i misshugg kommit att tillfoga en större skada än man velat, dels att man riktigt uppfattat den föreliggande yttre situationen och ej på grund av villfarelse rörande denna trott sig befogad till åtgärden i fråga, t. ex. tyckt sig se angriparen använda ett livsfarligt tillhygge och av denna grund ansett sig äga en större nödvärnsrätt än man i verkligheten hade.[2] Ofta blir det därför fråga blott om kulpösa excesshandlingar, och för dylika kan straff inträda endast om excessen innefattar en kränkning, i fråga om vilken även culpa är straffbar.

Att man handlat i tro att lagens regler om nödvärn varit liberalare än de i verkligheten äro — t. ex. trott, att svensk lag alltid giver den angripne rätt att göra allt våld, som är nödvändigt för angreppets avvärjande — äger däremot ingen betydelse i förevarande hänseende. En sådan villfarelse är en *rättsvillfarelse* och utesluter icke ansvar för uppsåtlig excessgärning.

[1] Jfr härom vidare nedan s. 70 f.

[2] Lagutskottets vid 1890 års riksdag uttalande, att »sådan gärning väl nästan alltid måste anses vara uppsåtlig» (ovan s. 18) beror tydligen på att sistnämnda moment i dolusrekvisitet icke tillräckligt beaktats.

Nödvärnshjälp.

En handling, som av tredje man företages till avvärjande av ett angrepp å annans rättsligt skyddade intresse, blir att anse såsom rättsenlig enligt alldeles samma regler, som gälla, då den angripne själv företagit åtgärden till angreppets avvärjande. Denna grundsats får anses uttalad i 5 kap. 11 §. Visserligen kunde uttrycket »kommer — — — den till hjälp, som finnes i nöd stadd» tänkas innefatta ett krav på att tredje mans åtgärd skall innefatta ett *personligt* bispringande av den i sitt intresse angripne.[1] Men minst lika antagligt är, att lagen ansett »hjälp» åt den angripne föreligga redan i och med att det intresse, varav han är bärare, skyddas medelst angreppets avvärjande, samt att han är att anse som »i nöd stadd», så snart detta hans intresse blivit föremål för angrepp. Och vid sådant förhållande är redan efter vanliga tolkningsregler sistnämnda tydning att föredraga.

Stadgandet i 5 kap. 11 § att för tredje man, som på dylikt sätt ingriper till ett angrepps avvärjande, skall vara »lag, som hade han själv i den nöd sig befunnit» innebär givetvis, att även reglerna i 5 kap. 9 § bliva å honom tillämpliga. Emellertid är att märka, att den synnerligen starka frestelse till gärningens företagande, som bl. a. utgör grunden till den i 5 kap. 9 § stadgade mildare behandlingen av nödvärnsexcessen, ingalunda alltid i samma utsträckning är för handen hos en dylik tredje man. Särskilt för sådana fall är det av vikt att ihågkomma, att straffminskningsregeln i 5 kap. 9 § är fakultativ.

Utländsk rätt.

Det ligger i sakens natur, att regleringen av nödvärnsinstitutet i olika länders strafflagstiftning måste i sina grunddrag bliva tämligen ensartad.

Att lämna en mera ingående komparativ översikt — en bl. a. på grund av hithörande lagbestämmelsers knapphändighet synnerligen vansklig uppgift — har i detta sammanhang icke ansetts nödigt. I det följande lämnas allenast en kortfattad redogörelse för mera betydelsefulla principiella skiljaktigheter i bestämmelserna uti ett antal europeiska strafflagar och aktuella strafflagsförslag.

Som regel återfinnas bestämmelser angående nödvärn i lagarnas och förslagens allmänna del. I vissa lagar lämnas kompletterande föreskrifter i den speciella delen. En särställning intaga den *franska* strafflagen (1810) och den i närmaste anslutning därtill avfattade *belgiska* strafflagen (1867), vilka

[1] Så har tydligen uttrycket uppfattats av en förut omnämnd reservant inom Lagberedningen. Se ovan s. 29 not 2.

båda lagar sakna allmänna nödvärnsbestämmelser samt blott stadga, i kapitlet angående »Des crimes et délits contre les personnes», respektive art. 328 och 329 samt art. 416 och 417, att i vissa närmare angivna fall dödande eller övande av våld är såsom nödvärn tillåtet.

I de *tyska* och *österrikiska* förslagen av år 1927,[1] § 24, förklaras uttryckligen, att en i nödvärn företagen handling icke är rättsstridig. Vanligen uttalas endast, att en sådan handling är straffri. Att handlingen faktiskt även är rättsenlig, antages emellertid genomgående.

Förutsättningar för rätt till nödvärn.

Nästan undantagslöst fordras uttryckligen för rätt till nödvärn, att ett aktuellt (påbörjat eller omedelbart förestående), rättsstridigt (orättmätigt) angrepp föreligger. I den *norska* lagen (1902), § 48, har kravet på angreppets aktualitet icke kommit till klart uttryck. I lagens motiv säges, att tillfällen kunna förekomma, då nödvärn måste tillåtas även mot »mere fremtidige Angreb». Det förutsättes emellertid, att angreppet är åtminstone någorlunda omedelbart förestående. — Kravet på att angreppet skall vara rättsstridigt tillägges vanligen en objektiv innebörd, i enlighet varmed nödvärn blir tillåtet bl. a. även mot otillräkneliga, barn samt personer i god tro i fråga om angreppets berättigande. — Angrepp av djur anses i allmänhet icke föranleda rätt till nödvärn (annat än då djuret av en människa hetsas till angrepp, i vilket fall djuret blott är ett *medel* för angreppet). De *tyska* och *österrikiska* förslagen likställa uttryckligen med nödvärn åtgärder, varigenom annans sak skadas eller förstöres till avvärjande av en därifrån hotande fara.

Den *portugisiska* strafflagen (1886), art. 46, uppställer till skillnad från övriga lagar ävensom lagförslagen såsom ytterligare förutsättningar för nödvärnsrättens inträde, att angreppet icke framkallats t. ex. genom utmaning eller förolämpning av den angripne, samt att det varit omöjligt att till angreppets avvärjande erhålla statligt skydd.

De största skiljaktigheterna föreligga i fråga om nödvärnsområdets omfattning. I överensstämmelse med den moderna tendensen att på vidsträcktaste sätt bestämma nödvärnsområdet underlåta ett flertal lagar och förslag — t. ex. *tyska* lagen (1871), § 53, *norska* lagen och *danska* lagen (1930), § 13, samt de *tyska* och *österrikiska* förslagen ävensom det *schweiziska* förslaget av år 1918, § 32, och det *tjeckoslovakiska* förslaget av år 1926, § 24, — varje angivande av föremål för angreppet. Synnerligen vidsträckt är nödvärnsområdet även enligt den *ryska* lagen (1926), § 13, som medgiver nödvärnsrätt vid angrepp såväl å enskild rätt som å offentliga intressen. *Italienska* lagen (1930), art. 52, *polska* lagen (1932), art. 21, *lettiska* lagen (1933), § 44, och det *finska* förslaget till ny strafflag, allmänna delen (1921), 6 kap. 6 §, medgiva — liksom det svenska förslaget (1923) — nödvärn vid alla angrepp å enskild rätt. — I andra lagar, huvudsakligen av äldre datum, t. ex. de *fran-*

[1] Till övriga tyska och österrikiska förslag har hänsyn här ej tagits.

ska, belgiska och *portugisiska* lagarna ävensom *österrikiska* lagen (1852), § 2, *ungerska* lagen (1878), § 79, *holländska* lagen (1881), art. 41, *finska* lagen (1889), 3 kap. 6 och 7 §§, samt *bulgariska* lagen (1896), art. 44 och 377, uppdragas trängre gränser för nödvärnsområdet. Ett närmare ingående härpå är i förevarande sammanhang icke påkallat.

Vad särskilt angår tillåtligheten av nödvärn vid ärekränkning medgiva flertalet av de äldre lagarna, såsom de *franska, belgiska, österrikiska, ungerska, holländska* och *finska*, icke nödvärn mot angrepp å äran som sådan. Samtliga övriga lagar, sålunda bl. a. alla modernare lagar, och samtliga förslag torde däremot generellt medgiva nödvärnsrätt vid ärekränkning.

Nödvärnsrättens gränser.

Den i nödvärnsrättens natur liggande begränsningen, att nödvärnshandlingen icke i något fall får gå längre än till vad som är nödvändigt för angreppets avvärjande, bringas nästan undantagslöst till uttryck i lagens text. Vissa lagar uppställa icke någon ytterligare begränsning. Till denna grupp höra åtskilliga lagar med ett mindre omfattande nödvärnsområde, t. ex. de *franska, belgiska, österrikiska, ungerska, finska* och *bulgariska* lagarna, men även lagar, enligt vilka nödvärnsområdet är synnerligen vidsträckt, såsom de *tyska* och *ryska*.

De flesta modernare lagar ävensom lagförslagen begränsa emellertid ytterligare nödvärnsrättens innehåll. Därvid komma huvudsakligen två metoder till användning. Enligt den ena kräves, att försvaret i intet fall får överskrida det tillbörligas (försvarligas) gräns, och lägges avgörandet härutinnan i domarens hand, såsom i den *holländska* lagen samt de *schweiziska* och *tjeckoslovakiska* förslagen. Stundom angivas därvid i lagen vissa omständigheter, som domaren vid ett sådant avgörande har att beakta, så t. ex. i de *norska* och *danska* lagarna samt i det *finska* förslaget. — Enligt den andra metoden uppställes i begränsande syfte ett krav på viss proportionalitet mellan angrepp och försvar. Denna utväg har — utom i den svenska lagen (5 kap. 10 §) och det svenska förslaget — anlitats i den *italienska* lagen samt i de *tyska* och *österrikiska* förslagen.

Regelmässigt gälla enligt de olika lagarna och förslagen samma regler för hela nödvärnsområdet. Den svenska lagens och det svenska förslagets ståndpunkt att uppställa den ytterligare begränsningen endast för en del av nödvärnsområdet har icke någon motsvarighet i ovannämnda lagar och förslag.

Nödvärnsexcess.

De särskilda förmildrande omständigheter, som ofta föreligga vid överskridande av nödvärnsrättens gränser, föranleda i de flesta lagar och förslag särskilda föreskrifter, som gå ut på straffrihet eller straffnedsättning.

I allmänhet uppställas regler i båda dessa hänseenden. Vanligast är därvid, att excessen uppställes såsom en fakultativ straffnedsättningsgrund jämte det obligatorisk straffrihet föreskrives för fall, då vissa subjektiva betingelser förelegat hos nödvärnsutövaren. Så sker — utom i den svenska lagen — exempelvis i de *norska, danska* och *finska* lagarna samt i de *tyska, österrikiska* och *tjeckoslovakiska* förslagen. Den *portugisiska* lagen samt de *finska* och *schweiziska* förslagen åter stadga obligatorisk nedsättning av straffet för sådana fall, då straffrihet icke ifrågakommer. Enligt den *polska* lagen äro både straffrihet och straffnedsättning fakultativa.

De *tyska, holländska* och *ungerska* lagarna erkänna icke excessen som principiell grund för straffnedsättning utan inskränka sig till att uppställa ett stadgande angående obligatorisk straffrihet för vissa fall.

Den *turkiska* lagen (1926), art. 50, medgiver icke straffrihet vid excess men föreskriver i stället obligatorisk nedsättning av straffet.

Den *italienska* lagen upptager icke något stadgande om vare sig straffrihet eller straffnedsättning utan uttalar med avseende å excessen allenast, att kulpös excess straffas, då den utgör ett enligt vanliga regler straffbart kulpöst delikt.

I vissa lagar meddelas regler om (obligatorisk) straffnedsättning allenast i den speciella delen, så i de *ryska, bulgariska* och *lettiska* lagarna. Vad åter angår straffrihet vid excess saknar den *ryska* lagen överhuvud regler härom, under det att den *bulgariska* lagen i den allmänna delen upptager endast en bestämmelse om (obligatorisk) straffrihet för vissa fall samt den *lettiska* lagen därstädes inskränker sig till att förklara excessen vara straffbar blott i sådana fall, som av lagen särskilt angivas.

De subjektiva förhållanden, som kunna föranleda straffrihet, angivas i regel närmare i lagarna och förslagen. Enligt de *norska* och *holländska* lagarna inträder straffrihet icke blott då excessen har sin grund i asteniska affekter (fruktan, rädsla, smärta) utan även då steniska affekter (vrede, harm) givit anledning till densamma. Avfattningen av de *schweiziska* och *tjeckoslovakiska* förslagen leder närmast till slutsatsen, att även excess på grund av steniska affekter avsetts skola föranleda straffrihet. Där intet närmare angivande sker av de affekttillstånd, som utesluta straffbarhet, såsom fallet — utom i den svenska lagen — är i den *finska* lagen och det *finska* förslaget samt de *polska* och *portugisiska* lagarna, torde domstolarna vara berättigade att taga hänsyn även till steniska affekter.

Ett annat spörsmål är, huruvida straffrihet kan medgivas redan på den grund, att nödvärnsutövaren faktiskt befunnit sig i det ifrågavarande affekttillståndet eller om icke därutöver skall krävas, att detsamma kan anses ha utgjort en ursäktlig anledning till excessen. Den senare ståndpunkten intages mer eller mindre utpräglat av de *finska* och *danska* lagarna samt de *finska, schweiziska, tjeckoslovakiska, tyska* och *österrikiska* förslagen. I övrigt lära emellertid lagarna, såväl äldre som nyare, stå på den förra ståndpunkten.

Nödvärnshjälp.

De allra flesta lagar och samtliga här omnämnda förslag förklara uttryckligen nödvärnsreglerna vara tillämpliga jämväl för det fall, att en tredje man i en nödvärnssituation ingriper till angreppets avvärjande. Även om särskild föreskrift i sådant hänseende saknas, såsom i de *norska* och *danska* lagarna, anses detta gälla.

Kritik och reformförslag.

Riksdagen 1901.

Vid riksdagen år 1901 hemställdes i en motion, nr 32, i andra kammaren av herr Chr. Olsson i Rögle, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utarbetande och framläggande för riksdagen av förslag till sådan ändring av 5 kap. 7—11 §§ strafflagen, att bestämmelserna rörande rätten till nödvärn dels gjordes mera betryggande för den, som utövat nödvärn, dels ock förtydligades i syfte, som i motionen närmare angåves.

I motionen anfördes bl. a.:

En viktig fordran på en lagtext vore, att den borde vara fullt begriplig, så att allmänheten visste, vad den hade att rätta sig efter. Särskilt gällde detta nödvärnsbestämmelserna, då ju envar behövde ha fullt klart för sig, huru långt han kunde gå vid de tillfällen, då hans liv eller egendom hotades. I detta hänseende lämnade 5 kap. 7—11 §§ strafflagen åtskilligt övrigt att önska. Vad som t. ex. egentligen menades med uttrycket »än nöden krävde» torde åtminstone för menige man vara tämligen dunkelt. Toge man ordet nöd i sin vanliga betydelse, såsom det också användes i 11 §, så kunde väl meningen knappast vara annan än den, att nödvärnets intensitet borde vara avpassad efter nödens eller farans storlek, en skäligen obestämd och intetsägande regel, som ingalunda gåve ett klart begrepp om gränsen för ett tillåtet nödvärn. Av samma uttrycks förekomst i 10 §, där man ju icke kunde tala om någon verklig nöd, och av den utredning, som lämnats i första kammaren vid frågans behandling därstädes 1890, framginge, att uttrycket helt enkelt vore liktydigt med: »än var av nöden», nämligen för angreppets avvärjande. Uttrycket skulle då innebära, att den anfallne till och med skulle äga rätt att slå angriparen medvetslös eller till döds, om denne icke på annat sätt kunde tvingas att avstå från den brottsliga gärningens fullbordande. Korrektivet mot missbruk av denna rätt funnes i 10 §, där det föreskreves, att våldet mot angriparen ej finge stå »i uppenbart missförhållande till den skada, som av angreppet var att befara». Men om nu detta vore meningen med uttrycket, varför då icke ändra dess ordalydelse så, att en var kunde fatta dess innebörd? — Liksom allmänheten stode undrande och spörjande inför uttrycket: »än nöden krävde», så tycktes domstolarna vara allt annat än eniga om huru i 9 § satsen: »Voro omständigheterna sådana, att han svårligen kunnat sig besinna», rätteligen borde tolkas. Olika individers kallblodighet och förmåga att besinna sig vid kritiska tillfällen vore i hög grad växlande, vilket naturligtvis berodde på olika temperament, olika grad av personligt mod och av vana vid hotande situationer. Säge man saken ur psykologisk synpunkt, bleve det vid samma yttre omständigheter för den ene omöjligt att besinna sig, medan den andre utan svårighet förmådde bibehålla det lugn och den sans, som vore av nöden för att inskränka våldet mot angriparen till lagliga dimensioner. Men det säge ut, som vore det lagstiftarens mening, att alla, som man brukade säga, skulle skäras över en kam, som om saken skulle ses ur objektiv synpunkt. Det ginge ganska lätt för domaren i den lugna rättssalen, som överblickade förloppet

i sin helhet, att finna, det den angripne bort kunna bibehålla lugn och vanlig eftertanke och utan svårighet besinna sig. Alla de således, som gjort sig skyldiga till ett överskridande av rätten till nödvärn (nödvärnsexcess), vilka visserligen utan svårighet kunnat besinna sig, om de använt vanlig eftertanke, men för vilka just detta sista vore en psykologisk omöjlighet, de borde enligt lagstiftarens mening dömas till mer eller mindre strängt straff. Det förefölle stridande mot rättskänslan att se saken på detta sätt. Den faktiska frånvaron hos en person av besinning vid ett sådant tillfälle borde vara ett tillräckligt skäl för en frikännande dom. Endast om frånvaron av besinning hos personen i fråga berott därpå, att han icke *velat* besinna sig, skulle han förtjäna straff. Men i sådant fall kunde man icke egentligen säga, att besinning saknades, då ju fria viljan var med i spelet. För att trygga den angripne mot en obillig dom, därest han i ett tillstånd av psykisk överretning tagit miste om storleken av det våld, som var av nöden för angreppets avvärjande, syntes därför satsen: »Voro omständigheterna sådana, att han svårligen kunnat sig besinna», böra ändras i ovan antydda riktning, t. ex. till: »därest av omständigheterna framgått, att han icke besinnat sig», eller något dylikt.

Efter att ha lämnat en redogörelse för ett rättsfall, refererat i N. J. A. 1896 s. 339, fortsatte motionären:

Vore det icke skäl att omredigera satsen: »Voro omständigheterna sådana, att han svårligen kunnat sig besinna», så att åtminstone de rättslärde vore eniga om hur den borde tolkas? Och vidare: då den naturliga rättskänslan i sådana fall som detta sade, att den anklagade ovillkorligen bort frikännas, borde icke lagen så avfattas, att den säkert skyddade honom mot en obillig dom? — För att den ökade trygghet mot lagens efterräkningar, som motionären önskade bereda den orättmätigt angripne vid hans självförsvar, skulle bliva effektiv, krävdes, att den, som i nödvärn utövat en våldshandling, befriades från skyldigheten att fullt bevisa, det nödvärn verkligen förelegat. Såvida han förut gjort sig känd för trovärdighet, borde hans egen berättelse om förloppet, styrkt av andra omständigheter, tillmätas vitsord, därest icke motparten gittade bevisa, att det tillgått annorlunda. Det låge nämligen i sakens natur, att de fall icke vore särdeles talrika, då den tilltalade vore i tillfälle att styrka sina påståenden genom vittnen, som varit närvarande vid uppträdet. Huru bevisningsskyldigheten i dylika fall fördelades vid domstolarna, kände motionären icke med säkerhet men trodde sig veta, att förr i tiden åtminstone praxis varit, att den tilltalade hade att med fulla bevis styrka, det han utövat våldshandlingen i nödvärn, i annat fall drabbade honom det straff, som i allmänhet å en sådan gärning borde följa. Skulle icke i lagen kunna inryckas en bestämmelse, som befriade den, som övat nödvärn, från full bevisningsskyldighet, så att ovannämnda praxis bleve omöjlig?

Lagutskottet, som behandlade motionen, anförde i sitt utlåtande, nr 20, bl. a. följande:

Motionären hade i trenne huvudsakliga hänseenden ifrågasatt omarbetning av gällande bestämmelser angående nödvärn. Motionärens första anmärkning gällde det för angivande av tillåtet nödvärns överskridande använda uttrycket: »större våld än nöden krävde». Motionären hade förmenat, att innebörden av detta uttryck vore skäligen dunkel. Så vore dock efter utskottets åsikt ej förhållandet. *Nöd* vore här, såsom i åtskilliga andra sammanställningar, använt i betydelsen av *nödvändighet*, och uttrycket *nöden krävde* vore således liktydigt med *var nödvändigt* (för det rättsstridiga angreppets avvärjande). Någon tvekan därom kunde ej rimligen uppstå. — Motionären hade vidare

framställt erinringar mot bestämmelsen i sista punkten av 9 §: »Voro omständigheterna sådana, att han svårligen kunnat sig besinna; då må han ej till straff dömas.» Utskottet vore emellertid av den uppfattningen, att denna bestämmelse rätt tolkad vore uttryck för en verkligt rättvis princip. Bestämmelsen avsåge nämligen ingalunda att, såsom motionären uttryckt sig, skära alla över en kam. Tvärtom vore genom densamma möjlighet beredd att taga hänsyn till alla de speciella omständigheter, som i varje särskilt fall av nödvärnsrättens överskridande kunde förefinnas. Desamma kunde hänföra sig till beskaffenheten av det rättsstridiga angrepp som föranlett nödvärnet eller bestå i rent subjektiva och individuella egendomligheter hos den som utövat nödvärnet. Bestämmelsen vore sålunda tillämplig jämväl i de fall, att det varit psykologiskt omöjligt eller svårt för den som överskridit nödvärnet att sig besinna. — Den sista av motionärens erinringar mot nödvärnslagstiftningen gällde den bevisning, som skulle erfordras för att ådagalägga nödvärn. Motionären hade i detta avseende framhållit önskvärdheten av att den som i nödvärn utövat en våldshandling befriades från skyldigheten att *fullt* bevisa, det nödvärn verkligen förelegat. Detta önskemål ansåge utskottet redan vunnet. Den praktiska tillämpningen av nödvärnsbestämmelserna hade alltmera gått i riktning att underlätta bevisningsskyldighetens fullgörande av den som velat åberopa nödvärn såsom straffrihetsgrund. Den som gjort sig känd för trovärdighet syntes sålunda för att gå fri från straff för det våld, han till ett rättsstridigt angrepps avvärjande varit nödsakad använda, ej behöva göra mer än sannolikt, att behov av nödvärn förelegat. Däremot syntes, såsom utskottet ansåge fullt riktigt, något större fordringar uppställas för bevisning om sådana särskilda omständigheter, som kunde föranleda straffrihet även i händelse nödvärnsmåttet överskridits. På grund av vad sålunda anförts avstyrkte utskottet motionen.

Reservationer avgåvos dels av två ledamöter, vilka ansett att utskottet bort tillstyrka bifall till motionen, och dels av en ledamot mot vissa delar av motiveringen.

Vid motionens behandling i kamrarna biföll första kammaren utskottets hemställan, under det andra kammaren med avslag å sagda hemställan biföll motionen, i följd varav frågan förfallit.

Emigrationsutredningen 1913.

I det av professor Gustav Sundbärg år 1913 avgivna betänkandet i utvandringsfrågan förekom även ett kapitel betitlat »Nödvärnsrätten». I detta återgåvos två i tidningen Aftonbladet den 3 och 14 augusti 1888 införda artiklar, innefattande referat av vissa rättegångsmål, däri fråga om rätt till nödvärn eller gränsen för tillåtet nödvärn förevarit, ävensom vissa kritiska uttalanden angående såväl de då gällande nödvärnsbestämmelsernas otillräcklighet som ock Nya lagberedningens då nyligen framlagda ändringsförslag i ämnet. Sundbärg, som uttalade, att det sätt varpå nödvärnsrätten förvanskats vore »en av de mörkaste företeelserna inom det nutida svenska samhällslivet», anmärkte med avseende å de återgivna artiklarna, att förhållandena ej mycket förändrats under den tid, som förflutit efter deras publicerande, samt anförde för egen del ytterligare bl. a. följande:

Även i *bästa* fall torde det vara ytterst sällsynt, att en person, som för att skydda sig själv eller de sina råkade taga en våldsverkares liv, undkomme åtminstone några veckors rannsakningsfängelse innan han bleve frikänd. Och

vore det då ingenting för en oförvitlig medborgare att helt plötsligt ryckas ifrån de sina och sina göromål och under några veckor berövas sin personliga frihet, till på köpet betraktad såsom sannolikt en brottsling? Det kunde ej erkännas vara ett rättssamhälle värdigt, att dylikt finge ske. När samhället så fullständigt berövat den enskilde medborgaren all möjlighet att skydda sig själv, borde väl samhället känna sin egen förpliktelse så mycket starkare att skydda sina medborgares liv och intressen. En var visste, huru det i detta fall förhölle sig. Något *skydd* till liv och lem från samhällets sida kunde egentligen icke sägas existera på den svenska landsbygden. Det enda som gjordes vore att våldsverkaren, om han kunde ertappas, finge ett i regeln alldeles för lindrigt, stundom skandalöst lindrigt straff, sedan den ohjälpliga olyckan väl vore skedd. Vår svenska landsbygds befolkning vore *dömd* att årligen avgiva sin tribut av offer för misshandel, mord, dråp, rån och våldtäkt — utan försvar av samhället, men berövad all effektiv rätt att försvara sig själv.

Första riksdagen 1914.

Med hänvisning till vad sålunda i betänkandet influtit yrkade vid första riksdagen år 1914 herr Molin i Dombäcksmark i motion i andra kammaren, nr 128, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t oberoende av pågående utredning rörande revision av strafflagen snarast möjligt måtte för riksdagen framlägga förslag till sådan ändring i strafflagen, att nödvärnsrätten uttryckligen erkändes.

Motionen blev på grund av riksdagens upplösning icke föremål för något riksdagens beslut.

Sakkunniga 1921.

Inom Kungl. försvarsdepartementet tillkallade sakkunniga framhöllo uti år 1921 avgivet betänkande angående åtgärder mot den försvarsfientliga propaganden, att det med skäl kunde ifrågasättas, huruvida ej annan ärekränkning än realinjurie borde berättiga till nödvärn, när den ägde karaktären av personligt ofredande. Till avhjälpande av härutinnan enligt de sakkunnigas mening föreliggande missförhållande föreslogs en utvidgning av tillämplighetsområdet för 5 kap. 10 § strafflagen genom inskjutande i nämnda lagrum av ordet »ära» (»angrepp å person, ära eller egendom»).

Strafflagskommissionen 1923.

Strafflagskommissionen upptog i sitt år 1923 avlämnade förslag till strafflag, allmänna delen, följande bestämmelser angående nödvärn uti 3 och 5 §§ i 4 kapitlet, vilket handlade »Om yttre grunder, som utesluta eller minska gärnings brottslighet»:

3 §.

Emot ett omedelbart förestående eller ock påbörjat och ännu icke avslutat straffbart angrepp å enskild rätt have såväl den angripne som en var annan rätt till nödvärn.

Innebär angreppet svår fara för person eller tränger sig angriparen nattetid olovligen in i annans hemvist eller sätter han sig medelst våld å person eller hot om sådant våld till motvärn, evad det är dag eller natt, emot den, som vill värja eller å bar gärning återtaga sin egen eller annans egendom; då have man rätt att till försvar göra allt det våld, som nöden kräver. Vid nödvärn i annat fall må ej större våld göras, än att det icke står i uppenbart missförhållande till angreppets beskaffenhet.

5 §.

Finnes någon i fall, som i 2, 3 eller 4 §[1] omtalas, hava gjort större våld eller svårare skada än i varje fall är sagt, pröve domstolen efter omständigheterna, om och i vad mån straffet må nedsättas under vad i allmänhet bort följa å gärningen.

Nu har någon utan sannolika skäl trott sådan fara vara å färde, som i något av de i första stycket nämnda lagrum sägs: gjorde han skada och är gärningen belagd med straff, då den begås av oaktsamhet; varde dömd till det straff. Voro förhållandena sådana, att han svårligen kunnat besinna sig, må han ej dömas till straff.

Till motivering av de föreslagna bestämmelserna i 3 och 5 §§ anförde kommissionen bland annat:

3 §.

De i förevarande paragraf föreslagna nödvärnsbestämmelserna skilja sig till formen ganska mycket från de i strafflagens 5 kap. 7, 10 och 11 §§ i ämnet meddelade stadganden, men i sak innehålla de endast några få avvikelser från dessa. — — —

I paragrafens första stycke angivas förutsättningarna för nödvärn. Dessa äro: ett omedelbart förestående eller ock påbörjat och ännu icke avslutat straffbart angrepp å enskild rätt.

Beträffande själva innebörden av beteckningen angrepp torde en närmare bestämning icke erfordras i lagtexten. Förslaget avser i denna del ingen förändring gentemot den gällande rätten. — — —

Av synnerlig vikt är, att ett angrepp, för att grunda rätt till nödvärn, skall vara vad man plägar beteckna som aktuellt, d. v. s. antingen omedelbart förestående eller ock påbörjat och ännu icke avslutat. Genom denna allmänt uppställda regel uteslutas dels angrepp, som hota att bli verkliga först efter en längre eller kortare tids förlopp, och å andra sidan angrepp, som redan tillhöra det förflutna, vare sig de lyckats eller misslyckats. — — —

Den synpunkt, som motiverat nödvärnets utbrytande till särskild behandling inom området för negativ intressekollision, är den särskilda karaktär, som faran erhåller därigenom, att den åvägabringas genom annan persons angrepp mot rättsordningen. Denna synpunkt är dock icke tillräckligt skarpt framträdande vid alla angrepp mot rättsordningen. — — — Bland rättskränkningarna måste göras ett urval av dem, som äro tillräckligt intensiva för att intresset av deras avvärjande skall visa en bestämd övervikt. Denna gräns kan i varje fall icke dragas mera vidsträckt än gränsen för de rättskränkningar, som äro tillräckligt svåra för att i strafflagen upptagas såsom brott. Ett sådant överskjutande över det brottsliga området, som äger rum i vår gällande lag, då vid olovligt inträngande i annans rum, hus, gård eller fartyg nödvärn är medgivet, även om den ifrågavarande lokaliteten icke utgör hemvist och inträngandet således icke är belagt med straff, måste därför anses såsom en oegentlighet av lagen. I den mån det straffbara området här icke kommer att utvidgas, innebär följaktligen förslaget en inskränkning av det nuvarande nödvärnsområdet.

Å andra sidan råda delade meningar därom, huruvida brottsområdet i dess helhet eller endast viss del därav skall utgöra basis för nödvärnet, eller, med andra ord uttryckt, huruvida nödvärn skall medgivas till försvar för alla straffskyddade intressen eller endast för vissa av dem. Vår gällande strafflag intager den senare ståndpunkten och medger nödvärn allenast vid angrepp

[1] 2 § upptog ett stadgande motsvarande nuvarande 5 kap. 8 § strafflagen; uti 4 § reglerades nödinstitutet.

å person, å rätten att hava rum, hus, gård och fartyg i fred samt å egendom. Denna begränsning av nödvärnsområdet är dock, enligt kommissionens uppfattning, alltför snäv. Det lärer sålunda näppeligen kunna anföras några giltiga skäl, varför nödvärn ej bör medgivas vid angrepp å äran, även för de fall, att det ej är fråga om ärekränkande våldshandlingar, ävensom vid angrepp å förmögenhet i allmänhet. Kommissionen har därför ansett, att nödvärnsområdet bör utsträckas så, att varje enskild rätt skall kunna försvaras med nödvärn, för så vitt förutsättningarna härför jämväl i övrigt äro för handen. Däremot är, enligt kommissionens uppfattning, den av flertalet utländska lagförslag intagna ståndpunkten att låta nödvärnsområdet omfatta jämväl brott mot allmän rätt icke genomförbar. Här bör i stället under vissa förutsättningar rätt till ingripande på grund av nödfall inträda. Att medgiva nödvärn till avvärjande av religionsbrott eller av ett djurplågeri, som icke innebär angrepp å egendom, skulle svårligen kunna försvaras. Härvid måste emellertid beaktas, att avgörandet av huruvida visst brott kan grunda nödvärnsrätt icke får ske allenast efter brottets ställning i brottssystemet. — — —

Även om angreppet i yttre avseende, till sin objektiva sida, är ett brott av den beskaffenhet, som nu angivits, bör det icke alltid få avvärjas medelst nödvärnshandling. Visserligen är det i utländsk lagstiftning den härskande åsikten, att det är tillräckligt, att angreppet varit objektivt rättsstridigt. Men enligt kommissionens åsikt måste man ytterligare fordra, att angreppet även i subjektivt avseende uppfyller förutsättningarna för brottslighet. Med nödvärn får alltså icke mötas ett angrepp, som utgår från en otillräknelig person eller från en person, som befinner sig i sådan villfarelse, att på grund därav hans gärning icke är brottslig. — — — På grund av de allmänna reglerna om de subjektiva förutsättningarna för straffbarhet kan givetvis den, som våldsamt avvärjt ett angrepp av till utseendet brottslig beskaffenhet, icke i något fall därigenom bliva straffbar på grund av otillräknelighet eller villfarelse hos angriparen, därest dylik omständighet icke avvetats (eller misstänkts) av den förre. En brist i de subjektiva förutsättningarna för angreppets brottslighet blir fastmer av betydelse endast om den är veterlig för den angripne (eller denne åtminstone icke haft sannolika skäl att bortse från dess möjliga förekomst, jämför 5 § 2 st.).

De nu angivna fordringarna på angreppets brottsliga beskaffenhet uttryckas i den föreslagna lagtexten därmed, att det skall vara »straffbart». — — —

I paragrafens andra stycke behandlas nödvärnsrättens innehåll, d. v. s. frågan, hurudan den avvärjande handlingen skall vara beskaffad för att på grund av nödvärnssituationen bliva rättsenlig. Det är närmast fråga om hur stor skada som må tillfogas angriparen. I avseende härå gives på grund av sakens natur den regel, att berörda skada icke får vara större än som fordras för att bringa honom att upphöra med angreppet eller eljest komma detsamma att misslyckas. Något annat kan nämligen icke härledas ur nödvärnsrättens grund, endast handlingar i försvarssyfte få ifrågakomma. Denna begränsning innehålles i uttrycket »våld, som nöden kräver». Om den angripne med säkerhet kan hindra angreppet genom ett skott i angriparens hand eller fot, får han alltså icke rikta sitt vapen mot hans huvud etc. Ty detta vore att gå längre än nöden kräver. — — —

Med det nu berörda uttrycket »våld, som nöden kräver», är alltså angiven den maximigräns, utöver vilken nödvärnshandlingen icke i något fall må sträcka sig. Synnerligen omstritt är emellertid, om den alltid skall få gå ända till uppnåendet av denna yttersta gräns. Tänker man endast på det enskilda intresse, mot vilket angreppet är riktat, kan det icke från samhällets synpunkt medgivas, att man går längre än till ett så starkt ingrepp mot angriparen, som motsvarar den genom angreppet hotande skadan. Emellertid bör den

angripne otvivelaktigt få överskrida detta mått, och anledningen härtill är, såsom förut framhållits, att det dessutom består ett omedelbart samhällsintresse av att angreppet mot rättsordningen avvärjes. Och man anser på vissa håll, att detta samhällsintresse är så övervägande i jämförelse med alla enskilda intressen, att överhuvud ingen skada, som tillfogas angriparen, skulle kunna vara så stor, att den icke bleve berättigad, om den vore erforderlig för tillgodoseende av det berörda samhällsintresset. Med utgångspunkt i en sådan uppfattning har den tyska rätten kommit att hävda den meningen, att nödvärnsrätten alltid skall vara i förut angiven mening »absolut», utan att vara på något sätt inskränkt i angriparens intresse. Häremot resa sig emellertid betänkligheter av skilda slag. Rent principiellt kan anmärkas, att den nämnda utgångspunkten ju redan övergivits därigenom, att icke alla rättskränkningar och icke ens alla brott anses grunda rätt till nödvärn. Om riktigheten av denna ståndpunkt torde icke någon meningsskiljaktighet råda. Men om alltså en rättskränkning i vissa fall icke kan giva rätt till nödvärn, är det uppenbarligen icke av inre orsaker nödvändigt, att den i alla övriga fall skall giva rätt till nödvärn av oinskränkt beskaffenhet. En sådan ordning skulle vidare, åtminstone med de vidsträckta gränser, som i förslaget givits åt nödvärnsområdet, icke kunna undgå att i många fall leda till resultat, som skulle vara för rättskänslan synnerligen stötande, ja, i många fall helt orimliga. Många av de brottskategorier, som ligga inom nödvärnsområdet, rymma strax ovanför sin nedre gräns åtskilliga fall av skäligen obetydlig beskaffenhet, såsom missfirmelser, tillgrepp av rätt bagatellartade ting snarare på trots än av hänsyn till deras värde, våld genom snöbollskastning o. d. Att den angripne, om angreppet ej låter sig på annat sätt avvärjas, här skulle få tillfoga angriparen en verklig svår kroppsskada, kanske med dödande verkan, vore uppenbarligen icke riktigt. Ett mera ödesdigert begagnande av en så vidsträckt nödvärnsrätt behövde väl i allmänhet icke befaras, men härav får icke dragas den slutsatsen, att lagen skulle utan våda kunna ställa en absolut nödvärnsbefogenhet till disposition för den angripne; just en del av de mest hänsynslösa individerna skulle icke underlåta att, låt vara i undantagsfall, begagna sig därav. För att icke nå orimliga resultat måste man alltså, då man ej bör gå ända därhän att alldeles utesluta nödvärn mot ifrågavarande bagatellförbrytelser, likväl begränsa nödvärnsrättens innehåll i dessa fall. Och härvid bör man ej stanna vid enbart sådana brott, som väsentligen hava karaktären av okynne. Vissa brottskategorier — och just sådana, beträffande vilka det kunnat råda tvivel, huruvida de överhuvud böra medgiva rätt till nödvärn — få anses innefatta angrepp av den lindriga beskaffenhet, att de i varje fall icke få mötas med absolut nödvärn. T. ex. ärekränkningsbrott, vissa tillgrepp och hemfridsbrott.

Det anförda ger anledning till två spörsmål, *dels* på vad sätt nödvärnsrättens innehåll skall begränsas vid sidan av hänsynen till »vad nöden kräver», *dels* inom vilket område en sålunda antagen begränsning skall äga tillämpning.

Beträffande det förra spörsmålet hava olika lösningar kommit till användning. — — — En tredje utväg — den, som kommit till användning i gällande svensk rätt — bygger på en fordran av en viss proportionalitet mellan angrepp och försvar. Och då häremot ej kunna riktas sådana anmärkningar, som mot de förut angivna metoderna, synes man böra fasthålla vid den gällande rättens ståndpunkt i denna del. Härvid får man naturligtvis icke kräva en exakt motsvarighet mellan begreppen hotande skada och avvärjd skada, så att en rättsenlig nödvärnshandling icke skulle föreligga, om den senare skadan aldrig så litet överstiger den förra. Detta vore att alltför mycket klavbinda försvaret, och de skäl, som överhuvud föranleda en skillnad mellan nödvärn och nödfall, tillåta väl, att denna gräns överskrides. I strafflagens 5 kap. 10 §

fordras sålunda, för de i lagrummet avhandlade formerna av nödvärn, att våldet icke står »i uppenbart missförhållande till den skada, som av angreppet var att befara». Denna formulering av begränsningen har av kommissionen ansetts kunna bibehållas.

Härefter återstår att avgöra, inom vilket område denna fordran på en viss proportionalitet mellan angrepp och försvar skall äga tillämpning. Det är härvid i och för sig tänkbart, antingen att låta den gälla inom hela nödvärnsområdet eller att begränsa dess giltighet till en del därav, så att inom den återstående delen rätten till nödvärn skulle vara absolut. Tydligen kan man icke medgiva absolut nödvärn inom något avsevärt område av sådan beskaffenhet, att inom detsamma en mycket ingripande försvarshandling, såsom tagande av angriparens liv, obetingat borde anses stå i uppenbart missförhållande till den skada, som av angreppet vore att befara. Härav följer dock icke, att begränsningen borde för alla fall uttryckas i lagen. Så har endast sällan skett i den utländska lagstiftningen. Av ett sådant förfarande kunde lätt bliva en följd, att den, som bleve föremål för ett verkligt svårt angrepp, vars avvärjande t. ex. krävt tagande av angriparens liv, skulle drivas till ett ängsligt övervägande, huruvida en dylik åtgärd möjligen stode i uppenbart missförhållande till den av angreppet hotande skadan; och han komme måhända till följd därav att icke i tid värja sig och att alltså falla offer för angreppet. Vid svåra angrepp tillåter i allmänhet icke tiden någon sådan prövning med avvägande av de olika skadorna. För att icke slappa energien i det förebyggande av brott, som är avsett med nödvärnsinstitutet, torde det därför vara riktigast att i de svåraste fallen även formellt ställa den angripne oberoende av annan gräns för hans handlingsfrihet än den, att han ej får göra större våld än nöden kräver.

Så har även skett i vår gällande strafflag, som i 5 kap. 7 § medgiver absolut nödvärnsrätt vid angrepp å person, som innefattar trängande fara, vid olovligt inträngande i rum, hus, gård eller fartyg nattetid och vid angrepp å egendom, där angriparen sätter sig till motvärn mot den, som vill »sitt värja eller å bar gärning återtaga». Kommissionen har funnit denna avgränsning mellan områdena för absolut nödvärn och för sådant nödvärn, som fordrar proportionalitet mellan skadorna, i allt väsentligt kunna bibehållas. Detta är önskvärt även därför, att den sålunda givna begränsningen torde hava ingått i folkets rättsmedvetande och sålunda icke utan synnerliga skäl bör ändras.

Vad angår begränsningens närmare genomförande, är förutsättningen för absolut nödvärn vid angrepp å person enligt gällande lag, att man av annan varder »överfallen med våld eller hot, som innebär trängande fara». Uttrycket »överfallen» brukar tolkas så, att därunder icke komma de fall, då den angripne själv från början varit den anfallande. Och »trängande fara» anses innebära, att angreppet dels varit redan påbörjat eller på det sätt nära förestående, som i allmänhet fordras för nödvärn, och dels varit av allvarligare beskaffenhet. I förslaget upptages såsom förutsättning i förevarande avseende, att angreppet inneburit svår fara för person. Denna formulering medför så till vida en avvikelse från gällande rätt, att den från absolut nödvärn icke utesluter det ovan nämnda fallet, då den angripne själv från början varit den angripande.

Vid angrepp å egendomen förefinnes enligt gällande lag absolut nödvärnsrätt, där någon sätter sig till »motvärn emot den, som vill sitt värja eller å bar gärning återtaga». Då uttrycket »motvärn» stundom i praxis torde givit anledning till osäkerhet, har detsamma i förslaget bestämts så, att motvärnet skall hava skett medelst våld å person eller hot om sådant våld. Motvärn, som här avses, föreligger således ej, om tjuven allenast stretar emot, när ägaren vill återtaga sin sak eller söker rycka den ifrån honom.

Någon saklig olikhet i proportionalitetens bestämmande vid det proportionella nödvärnet föreligger ej mellan gällande lag och förslaget.

5 §.

Har någon i fall, som i 2, 3 eller 4 § omtalas, överskridit sin rätt genom en avvärjande handling, som går utöver det erforderliga eller, där proportionalitetsgräns är stadgad, den tillåtna proportionen, föreligger s. k. excess vid intressekollision. En dylik handling är objektivt rättsstridig och kan icke *på grund av intressekollisionen* bliva straffri. Men det kan hända, att den icke är subjektivt rättsstridig och således av denna anledning straffri. Personen i fråga kan hava handlat i ursäktlig villfarelse med hänsyn till någon förutsättning för intressekollisionen eller till sin handlings betydelse i den givna situationen; i dylikt fall är hans handling, såsom subjektivt icke rättsstridig, straffri. Men även om ingen ursäktlig villfarelse kan antagas, kvarstår möjligheten, antingen att han av subjektiva skäl bör anses straffri, eller att hans straffbarhet bör nedsättas. Är excessen icke att hänföra till uppsåt utan till oaktsamhet, beror ju i varje fall straffbarheten först och främst av frågan, huruvida en oaktsam skada av ifrågavarande art överhuvud är belagd med straff.

Beträffande excess vid intressekollision av den art, som i förslaget behandlas i 2 § av detta kapitel, ävensom vid nödvärn stadgar vår gällande lags 5 kap. 9 § och 10 § andra punkten, dels att domstolen efter omständigheterna skall pröva, om och i vad mån straffet må nedsättas under vad i allmänhet å gärningen följa bort, och dels att, därest omständigheterna voro sådana, att gärningsmannen svårligen kunnat sig besinna, han ej må till straff dömas. Kommissionen har i förevarande paragrafs första och tredje stycken upptagit berörda stadganden ävensom utsträckt desamma att avse jämväl excess vid nödfall.

I paragrafens andra stycke behandlas det fall, då någon på grund av en icke ursäktlig villfarelse om något faktiskt förhållande antagit tillvaron av någon utav de i första stycket omnämnda intressekollisionerna samt handlat därefter. Att i sådant fall oaktsamhetsstraff, där sådant är stadgat, skall tillämpas, följer visserligen redan av det allmänna oaktsamhetsstadgandet i 3 kap. 3 §[1], men kommissionen har dock ansett ett uttryckligt stadgande därom vara i förevarande sammanhang befogat såväl med hänsyn till intressekollisionernas egenartade karaktär som för att förhindra den tolkningen, att paragrafens första stycke avsåge jämväl ifrågavarande fall. På grund av stadgandet i tredje stycket skall emellertid jämväl här straffrihet inträda, om förhållandena voro sådana, att den handlande svårligen kunnat besinna sig. — — —

Riksdagen 1929.

Under riksdagen år 1929 framställdes i andra kammaren av herr Lundstedt en interpellation till chefen för justitiedepartementet med fråga bl. a., huruvida denne ansåge, att den svenska nödvärns- och bevisrätten fungerade på tillfredsställande sätt.

Till stöd för sitt härutinnan framställda spörsmål åberopade interpellanten vad som tilldragit sig i det s. k. Marsjömålet (refererat i N. J. A. 1929 s. 130). Interpellanten anförde bl. a. följande:

[1] »I vissa fall, som i lagen äro nämnda, straffas gärning, även då den begåtts av oaktsamhet. Med oaktsamhet förstås i denna lag, att gärningsmannen utan uppsåt åstadkommit gärningen genom att brista i den aktsamhet om allmänt eller enskilt intresse, som med hänsyn till hans ställning och övriga vid gärningen föreliggande omständigheter bort av honom iakttagas.»

Smeden Emil Larsson, känd för nykterhet och fredlighet, hade efter ett strävsamt liv i Amerika återvänt med sina besparingar till sina föräldrar, som bodde på »undantag» i en stuga på slaktaren Erik Gustafssons gård i Marsjö. Gustafsson hade någon tid varit fientligt sinnad mot undantagsmakarna och givit uttryck åt sin hätskhet såväl mot dem som deras son Emil Larsson. Gustafsson hade velat komma över deras stuga och han hade icke ens dragit sig för att söka mot kontant erkänsla leja folk att klå Emil Larsson. På en auktion i Byhle den 12 september 1919 hade utom Emil Larsson befunnit sig bl. a. Gustafsson, åtföljd av tre kumpaner, samtliga synbart berusade. De fyra kumpanerna hade förföljt Larsson med förolämpningar, och sökt med allehanda medel reta upp honom och ställa till bråk med honom, ehuru avsikterna strandat på Larssons lugna beteende. Den Gustafssonska ligan hade uttalat sin avsikt att klå Larsson. När Larsson lämnat auktionsplatsen för att gå hem, hade de fyra kumpanerna begivit sig i väg efter honom, därvid ytterligare framhållande, att de skulle klå honom. Framkomna till Marsjö hade kumpanerna inlett ett slagsmål med Larsson på dennes gård. — Dagen efter slagsmålet hade Larsson häktats på Gustafssons angivelse. Han hade därefter i alla instanser dömts till tre års straffarbete och över 8,000 kronors skadestånd för misshandel å Gustafsson, bestående i skadegörelse å dennes vänstra öga. Efter att ha avtjänat sitt treåriga straff hade det lyckats Larsson att i slutet av 1926 erhålla resning i målet. Förnyad rannsakning hade igångsatts, som lett till att Larsson av Högsta domstolen visserligen fått lindring i domen men likväl dömts till straffarbete i 1 år och 3 månader samt 5,000 kronor i skadestånd. — Det vore uppenbart, att de fyra dryckesbröderna ingått en misshandelskomplott mot Larsson. Av utredningen i målet vore det vidare höjt över allt tvivel, att Larsson blivit anfallen på gårdsplanen intill sin bostad. — Ingen i särskilda rättsmysterier oinvigd person kunde läsa sig in i denna sak utan att tänka sig komplottanterna och icke den dömde Larsson på de anklagades bänk. Även om man gjorde det obestyrkta antagandet, att Larsson verkligen med ett tillhygge tillfogat Gustafsson ögonskadan — vad sedan? Också om han med en browning nedskjutit en eller ett par av de anfallande ligisterna, skulle ett sådant handlingssätt utan ringaste tvekan ha godkänts av en sunt reagerande rättskänsla. Och ett sådant handlingssätt skulle också förvisso ha stått i överensstämmelse med en förnuftigt anordnad nödvärnsrätt. Enligt en sådan kunde man icke behöva tåla något som helst fientligt angrepp mot sin kropp utan borde kunna använda vilka medel som helst, som vore nödvändiga för att avvärja angreppet, till och med om det blott vore förestående och ännu icke påbörjats. Om gränsen för det nödvändiga överskridits eller icke, finge naturligtvis icke bedömas uteslutande från skrivbordet. Utan det gällde att sätta sig in i den anfallnes situation och beakta, att om en man utanför sin bostad i kvällningen hotades av fyra sammansvurna berusade män, som icke blott ostentativt under flera timmar ådagalagt sina brottsliga avsikter utan till och med, trots den hotades uttryckliga anmaning till dem att avlägsna sig, börjat våldshandlingar mot honom, så vore presumtionen för, att vad han än företagit sig emot våldsverkarna varit nödvändigt för att hämma deras angrepp. En sådan nödvärnsrätt varken kunde eller ville svenska medborgare i längden avstå ifrån. När nu vår lag måste tolkas på annat sätt, så vore den otjänlig för sitt ändamål. Alla lagar måste vara sådana, att de erhölle en realiserbar mening. Förbenade doktriner borde, varhelst de förekomme, utrensas från lagarna. Men ingenstädes kunde de vara mera förkastliga än vid en nödvärnslag. Det döge icke att, när en enkel medborgare invid sitt hem anfölles av en hel liga, rättsligen bedöma hans handlingssätt med utgångspunkt ifrån, att den anfallne vore lika fullfjädrad jurist som tränad militärstrateg. — Även om man sålunda utginge ifrån det faktiskt dock obestyrkta

antagandet, att Larsson verkligen medelst tillhygge eller på annat sätt förorsakat Gustafssons ögonskada, måste en acceptabel nödvärnsrätt likväl vara sådan, att Larsson skulle ha befriats från allt ansvar, intill dess åklagaren förebragt en fullständigt övertygande bevisning om, att en annan enkel man i den situation, Larsson ställdes i genom sammansvärjningen och anfallet, skulle på rak arm ha kunnat till sitt försvar uträkna en för ligisterna mera fördelaktig aktionsmetod. Såges Larssons handlingssätt mot bakgrunden av de fyras komplott, deras intensiva förföljelse av honom och hans upprepade försök att undvika dem, och såges vidare den anfallne mannen själv, då mörkret fallit på, ensam tvångsvis ställd mot en fyrdubbel berusad övermakt, så måste sägas, att åklagaren i denna sak icke kunnat förebringa någon bevisning för, att Larssons handlingssätt — ens med det nu gjorda antagandet om hans förorsakande av ögonskadan — innebure något efter en förnuftig nödvärnsrätt straffbart. — Att under dylika omständigheter den överfallne Larsson dömdes till ansvar ådagalade, att gällande bevisrätt vore så osund och farlig för den personliga tryggheten, att man icke kunde tveka att karakterisera densamma såsom oförenlig med rättskulturen i ett civiliserat samhälle. Här förelåge en rättslig fråga av utomordentlig betydelse för svenska medborgare, icke minst för dem, som vore bosatta på landet och icke hade den offentliga ordningsmakten inom räckhåll. Den rättegång, som tagits till utgångspunkt för denna allvarliga frågas belysning, hade i vida kretsar inom befolkningen efterlämnat känslor av beklämning. För otillräckligheten i vår nödvärnsrätt torde emellertid jämväl andra fall från vår rättspraxis kunna andragas. Man måste beklaga vår svenska domarkår, som i utövningen av sitt ämbete vore bunden av en nödvärns- och bevisrätt, vilkens tillämpning på detta sätt måste uppröra rättskänslorna hos vårt folk. En lagstiftning, varigenom här en bättre överensstämmelse ernåddes mellan gällande rätt och den allmänna rättsuppfattningen, vore behövlig.

Vid besvarande av interpellationen anförde departementschefen, statsrådet Bissmark, bl. a.:

Med kammarens tillstånd har herr Lundstedt till mig riktat en interpellation i första hand avseende nödvärnsrätten och de därmed sammanhörande bevisreglerna. Till stöd för de härutinnan och i övrigt framställda spörsmålen har interpellanten åberopat vad som tilldragit sig i det så kallade Marsjömålet. Jag behöver här icke framhålla, att jag på grund av § 90 regeringsformen är hindrad att uttala mig om domstolarnas och andra myndigheters beslut i detta mål. Jag vill ock hoppas, att interpellanten skall med mig vara ense därom, att Marsjömålet är föga ägnat att ligga till grund för ett fruktbärande meningsutbyte angående vårt rättsväsende, evad det gäller nödvärnsrättens utformning och behovet av ändring därutinnan eller berör andra rättsområden. — — — För egen del skall jag i det följande lämna Marsjömålet helt å sido. — — —

Enligt interpellantens mening bör man vid en förnuftigt anordnad nödvärnsrätt icke behöva tåla något som helst fientligt angrepp mot sin kropp; man bör kunna använda vilka medel som helst som äro nödvändiga för att avvärja angreppet till och med om det blott är förestående och ännu icke påbörjat. En nödvärnsrätt i denna utsträckning föreligger förvisso icke enligt svensk lag och jag är icke heller benägen att tro, att en sådan skulle överensstämma med vår rättskänsla. Såsom bekant uppdelar vår lag nödvärnsfallen i grövre och mindre svåra sådana, alltefter det föreliggande angreppets mer eller mindre svårartade beskaffenhet. I fråga om de grövre fallen, de i strafflagen 5 kap. 7 § avhandlade, äger den angripne göra allt det våld, som till angreppets avvärjande är nödvändigt. I fråga om de mindre svåra nödvärnsfallen, de i straff-

lagen 5 kap. 10 § avhandlade, uppställer lagen härutöver den begränsningen, att det använda våldet ej får stå i uppenbart missförhållande till den skada, som av angreppet var att befara. Någon ändring i dessa grundregler har icke föreslagits vare sig i det av professor Thyrén framlagda strafflagutkastet eller i det av strafflagskommissionen avgivna förslaget. Tvärtom ha ifrågavarande grundregler enligt de nämnda förslagen ansetts representera en god medelväg mellan de riktlinjer i fråga om nödvärnsbefogenhetens utformning, som inom strafflagstiftningen i allmänhet gjort sig gällande.

Inom företrädesvis äldre strafflagstiftning, såsom exempelvis i den tyska strafflagen § 53, har genomförts såsom allmän grundregel i fråga om nödvärnsbefogenhetens utformning, att man vid varje pågående eller omedelbart förestående angrepp å ett rättsligt skyddat intresse har rätt att göra allt det våld, som till angreppets avvärjande är erforderligt. Det torde emellertid inom modern lagstiftning vara en allmän uppfattning, att en sådan generell grundregel är i sig betänklig och kan giva anledning till allvarliga missbruk. Erfarenheten i Tyskland har ock bekräftat detta. Bestämmelsen om oinskränkt nödvärnsrätt jämväl vid smärre angrepp har där blivit föremål för allmän kritik såsom uttryck för en etiskt förkastlig »Totenschlägermoral», och föreliggande tyska strafflagsförslag hava intagit en fullständigt ändrad hållning och fastmera slagit över till motsatt ytterlighet. På sina håll har nyare strafflagstiftning funnit uppställandet av en sådan allmän grundregel, som nyss sagts, till den grad betänkligt, att den icke ens för något fall velat tillerkänna den angripne en ovillkorlig nödvärnsrätt. Sålunda skall exempelvis enligt den norska strafflagen § 48 nödvärnsbefogenhetens omfattning alltid vara beroende av, icke blott huruvida den till avvärjande eller försvar mot angreppet företagna åtgärden var för samma ändamål nödvändig, utan även huruvida det med hänsyn till angreppets farlighet, angriparens skuld och det angripna rättsligt skyddade intressets natur ej må anses obetingat otillbörligt att tillfoga ett så stort ont, som det med åtgärden åsyftade. Huruvida så kan anses varit förhållandet skall göras till föremål för domstols omprövning. Med den norska ståndpunkten överensstämmer nära den, såvitt mig är bekant, ännu ej slutbehandlade tyska regeringspropositionen av år 1927, § 24. Ej utan skäl, synes det mig, ha emellertid de hos oss föreliggande lagstiftningsförslagen utgått ifrån, att en dylik obestämdhet i fråga om nödvärnsbefogenhetens gränser för de grövre fallen av nödvärn icke tillräckligt tillgodoser medborgarnas intresse av rättssäkerhet, samt därför på sätt nyss nämnts, upprätthållit den gällande svenska rättens grundregler i ämnet.

Prövar man närmare anledningarna till det missnöje, som hos oss bland allmänheten någon gång kommer till synes, skall man ock snart finna, att grunden till nämnda missnöje i själva verket är att söka inom andra områden av den gällande rätten än reglerna angående nödvärnsbefogenhetens omfattning. En grupp av dessa missnöjesyttringar har sålunda avsett det förhållandet, att då den angripne genom en i en nödvärnssituation företagen åtgärd utan uppsåt tillfogat angriparen död eller svår kroppsskada, polismyndigheten ej sällan anhåller den angripne. Anledningen härtill har dock tydligen närmast sin grund i bestraffningsreglerna i strafflagen 14 kap. 4 och 5 §§ respektive 11 §, enligt vilka stadganden stränga straff skola komma till användning så snart någon genom »uppsåtlig misshandel» tillfogat annan död eller svår kroppsskada, alldeles oberoende av huruvida dessa effekter kunna tillräknas den som gjort sig skyldig till den uppsåtliga misshandeln eller icke. Med hänsyn till dessa paragrafers räckvidd och då i det föreliggande fallet ett mycket strängt straff *kan* bliva ådömt den angripne, är det förklarligt, att polismyndigheten icke gärna tager på sitt ansvar att underlåta att tillförsäkra sig vederbörandes per-

son. En bidragande orsak till polismyndighetens benägenhet härutinnan är emellertid otvivelaktigt att söka i den svaghet, som, enligt vad allmänt erkännes, vidlåder de samhälleliga organen i vårt land för brotts utredande och beivrande.

En annan anledning till det bland allmänheten framträdande missnöjet med nödvärnsreglernas sätt att verka torde vara att söka inom bevisreglernas område. I vår äldre strafflagstiftning (missgärningsbalken 26 kap. 4 §) uppställdes såsom förutsättning för straffrihets inträde i en nödvärnssituation, att den angripne »gitter then nöd med fulla skiäl wisa». Denna regel upptogs visserligen icke i 1864 års strafflag, men någon regel av motsatt slag blev ej heller däri upptagen. Det blev förbehållet rättspraxis att på grund av den nya strafflagens nödvärnsregler och i mån som det allmänna uppfattningssättet på förevarande område ändrats genomföra rimligare bevisregler. Denna utveckling har icke försiggått i ett slag, utan i flera etapper. Till en början inskränkte man i praxis bevisskyldigheten för den, som påstod straffrihet på grund av nödvärn, på så sätt, att denne blott blev skyldig att bevisa, att en nödvärnssituation verkligen förelegat, medan hans påstående, att han hållit sig inom det tillåtna nödvärnets gränser, togs för gott, intill dess motsatsen kunde anses ådagalagd genom vad i målet förekommit. Sedermera begränsade man än ytterligare den tilltalades bevisskyldighet i förstnämnda hänseende, så att denne blott hade att göra sannolikt, att en nödvärnssituation förelegat. Emellertid har rättsskipningen numera gått ännu ett steg. Sålunda är till en början klart, att det är tillräckligt, att den tilltalades uppgift om tillvaron av en nödvärnssituation vunnit stöd av den i målet förebragta utredningen. (Jfr N. J. A. 1909 B 799.) Saknas åter i den förebragta utredningen varje sådant stöd och finnas däri å andra sidan omständigheter, som komma denna hans uppgift att framstå såsom icke trovärdig, blir uppgiften att anse såsom vederlagd av vad i målet förekommit. (Jfr N. J. A. 1912 s. 518.) I den allra senaste rättstillämpningen synes Högsta domstolen hava gått om möjligt än längre och helt anslutit sig till den i modern straffprocess i fråga om bevisskyldigheten härskande regeln, att den tilltalades uppgift, att nödvärnssituation föreligger, tages för god, därest den icke anses vederlagd av omständigheterna i målet. (Jfr N. J. A. 1928 B 170). I och med att denna regel slagit eller slår igenom lärer anledning till missnöje ur nu anförda synpunkt icke föreligga.

En ytterligare anledning till missnöje med våra nödvärnsreglers sätt att fungera torde ock kunna anses ligga däri, att den i strafflagen 5 kap. 10 § för de mindre svåra nödvärnsfallen uppställda regeln, att det använda våldet ej får stå i uppenbart missförhållande till den skada, som av angreppet var att befara, icke alltid synes av underrätterna utnyttjas till den tilltalades förmån i den grad som med lagens avfattning avses. Innebörden av denna regel är givetvis den, att den tilltalade kan få använda ett större våld, och även ett våld, som är avsevärt större än den skada som var att befara av angreppet, för så vitt detta våld verkligen varit nödvändigt till angreppets avvärjande. Vad lagen velat utesluta från området för tillåtet nödvärn är allenast sådana fall, då disproportionen mellan det använda och hotande våldet enligt den inom samhället härskande uppfattningen alldeles otvetydigt framstår såsom otillbörlig. Men även om en oriktig uppfattning på denna punkt då och då kunnat spåras inom underrätterna, synes den dock regelmässigt ha blivit korrigerad i högre rätt. Och överhuvud lämnar just lagens formulering i denna del en ganska vid marginal för rättspraxis att i förevarande hänseende tillbörligen beakta den tilltalades intressen, i samma mån som den allmänna rättsuppfattningen i förevarande hänseende förskjuter sig i nämnda riktning.

Av det anförda framgår, att jag icke anser mig böra förorda ändring i gällande bestämmelser om nödvärnsrätten eller i omedelbart sammanhang därmed stående processuella frågor.

I anledning av vad departementschefen sålunda anfört yttrade interpellanten bl. a.:

När minst sagt sannolika skäl förebragts för att en person blivit överfallen av en berusad övermakt, som i timmar dessförinnan ådagalagt sina brottsliga avsikter, då måste hävdas, att den anfallne befrias från *all* bevisskyldighet. Han måste vara fri från bevisskyldigheten icke blott i frågan, huruvida han tillfogat angriparna någon skada, utan jämväl — såvitt han tillfogat sådan — i frågan, huruvida detta skett genom utövande av nödigt självförsvar eller icke. Då nu Larsson, oaktat han själv enligt alla förnuftiga synpunkter — om ock icke efter vissa förbenade bevisrättsdoktriner — vore fri från bevisskyldighet och oaktat hans motståndare icke förebragt någon bevisning mot honom, likväl dömdes brottslig, så förelåge därmed fullständig argumentation för den situation, som interpellanten önskat föra fram, nämligen situationen av en lagakraftvunnen dom, som icke kunde motiveras annorlunda än genom en nödvärns- och bevisrätt, så osund att rättskänslorna måste råka i uppror vid dess tillämpning. — Vare sig en kritik av utslagen i Marsjömålet vore grundad på lagens bristfällighet eller på domstolarnas bristfällighet, måste kritiken ofrånkomligt leda fram till behovet inom nödvärnsrätten av uttryckliga lagformuleringar, vilka i framtiden gjorde det omöjligt för domstolarna att utan sträng straffpåföljd avkunna sådana rättskänslan upprörande och för den enskildes trygghet farliga domar, som skett i Marsjösaken. — Med uttrycket »fientligt angrepp mot sin kropp» hade interpellanten naturligtvis icke menat en knäpp på näsan eller vilken annan hotande gest som helst. Det hade icke funnits någon anledning att i det sammanhang, vari uttalandet fälldes, närmare gå in på angreppets kvalificering.

Riksdagen 1934.

I en vid riksdagen år 1934 inom andra kammaren väckt motion, nr 284, hemställde herrar Hillgård och Thorell, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning *dels* rörande ändring av bestämmelserna om rätt till nödvärn i ändamål att ernå en utvidgning av denna rätt, *dels och* rörande sänkning av straffminimum i 14 kap. 4 och 5 §§ strafflagen vid uppsåtlig misshandel varav döden följt eller begränsning av dessa lagrums tillämplighet till sådana fall, då vållande till den dödliga utgången låge gärningsmannen till last, samt framläggande för riksdagen av de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Motionärerna anförde till stöd för sin hemställan:

Vid upprepade tillfällen efter tillkomsten genom lag den 20 juni 1890 av nu gällande bestämmelser om nödvärn (5 kap. 7—11 §§ strafflagen) hava röster höjts för en utvidgning av nödvärnsrätten. Denna är i svensk lag för närvarande så reglerad, att — — —. I detta sammanhang må erinras om den synnerliga betydelsen av den ståndpunkt, domstolarna numera intaga till frågan om bevisskyldigheten för förhandenvaro av nödvärnssituation, i det nödvärnsutövarens uppgift därom tages för god, såvida ej uppgiften visas vara oriktig eller med hänsyn till omständigheterna icke förtjänar tilltro.

Den svenska rättens uppdelning av de angrepp, vid vilka nödvärn medgives, i allvarligare och ringare, med absolut nödvärnsrätt gentemot de förra och av proportionalitetsprincipen begränsad nödvärnsrätt gentemot de senare,

synes välgrundad. Emellertid torde kunna ifrågasättas *dels* en förskjutning av gränsen mellan de båda områdena, *dels* en något mindre sträng formulering av bestämmelsen om begränsning till erforderligt våld, *dels* en utvidgning av det angreppsområde, som överhuvud berättigar till nödvärn, och *dels* en ändring av de vid nödvärnsexcess betydelsefulla stadgandena i 14 kap. 4 och 5 §§ strafflagen.

Det är för den angripne ofta synnerligen svårt att avgöra, huruvida ett påbörjat eller omedelbart förestående angrepp innebär *trängande* fara. Detsamma gäller avgörandet av huruvida ett angrepp kan antagas vara *omedelbart förestående;* situtionen ser hotfull ut men det kan ju hända, att den icke utlöser sig i angrepp. Skall den angripne, respektive hotade, behöva under passivitet eller endast lamt avvärjande låta situationen utveckla sig så långt, att dess allvarligt hotfulla karaktär är fullt uppenbar, så är det ofta för sent för honom att värja sig. Man kan inte begära, att han först skall låta övermanna sig, för att därefter ställa till hans förfogande en nödvärnsrätt, varav han ej längre har något gagn. Få människor äro i ett nödvärnsläge i stånd till ett lugnt och kallt övervägande. En »dödlig förskräckelse» får lätt makt med nödvärnsutövaren utan att situationen objektivt motiverar en sådan förskräckelse och således utan att omständigheterna vid en efteråt företagen prövning kunna sägas hava varit sådana, att han »svårligen kunnat sig besinna». Då det icke torde böra ifrågakomma att införa en obegränsad nödvärnsrätt över hela linjen men en utvidgning av området för den i 5 kap. 7 § strafflagen stadgade nödvärnsrätten dock förefaller motiverad, synes böra övervägas, huruvida icke detta lämpligen kunde ske på det sätt, att den absoluta nödvärnsrätten utsträckes att gälla vid överfall med våld eller hot, såvida det ej är *uppenbart*, att allvarlig fara *icke* är för handen.

Beträffande den begränsning av nödvärnsrätten, som ligger i kravet på att det avvärjande våldet ej får vara större än nöden kräver, synes större hänsyn böra tagas till svårigheten för den angripne, som ofta handlar under affekt, att rätt bedöma vad som till avvärjande kan vara erforderligt. Att en viss marginal av övertag å nödvärnsutövarens sida bör inrymmas synes uppenbart. Möjligen får detta även anses ligga i gällande rätts bestämmelser. Men denna marginal bör icke göras för smal (särskilt icke då det gäller den angripne själv; något strängare kunde man i denna liksom den i nästföregående stycke berörda fråga tänkas vara beträffande nödvärnshjälparen). Man torde t. ex. icke böra begära, att den angripne, sedan han, kanske efter en hård strid, lyckats fälla angriparen till marken, alltid skall vara skyldig att tills vidare förhålla sig passiv och med ytterligare avvärjande åtgärder låta anstå tills angriparen åter kommit på benen och eventuellt ånyo går till attack. Nödvärnsutövaren bör icke anses handla rättsstridigt, om han fullföljer motangreppet så långt, som erfordras för att han skall vara på den säkra sidan. Tanken i det sagda kan på ett ungefär uttryckas så, att straffrihet bör inträda, därest nödvärnsutövaren icke gjort *avsevärt* större våld än nöden krävde. Det nyss anförda exemplet berör även frågan hur pass strängt man bör fatta uttrycket »omedelbart förestående» angrepp.

Ett annat spörsmål, som synes oss böra upptagas till övervägande, är det om *arten* av de angrepp, gentemot vilka nödvärn är tillåtet. Den mest rationella lösningen synes vara den av strafflagskommissionen föreslagna, enligt vilken nödvärn bör medgivas vid varje aktuellt, straffbart angrepp å enskild rätt. I vart fall synes nödvärnsrätten böra utsträckas till *ärekränkning* och även andra former av *hemfridsbrott* än de tidigare omnämnda.

Enligt gällande svensk rätt anses nödvärn icke medgivet vid annan form av ärekränkning än den som tar sig uttryck i kroppslig beröring (s. k. real-

injurier). Den som av annan »överfalles» med en ström av okvädinsord eller med de grövsta beskyllningar äger icke genom nödvärn täppa till munnen på angriparen. Särskilt vid svårare former av ärekränkning måste detta anses otillfredsställande. Tar man i betraktande, att absolut nödvärnsrätt enligt 5 kap. 7 § 2 stycket strafflagen föreligger bl. a., då någon sätter sig till motvärn emot den, som vill »sitt värja eller å bar gärning återtaga» (ex. cykeltjuven, gripen på bar gärning, sätter sig till motvärn mot ägaren, som vill återtaga cykeln), så synes det oegentligt, att intet som helst nödvärnsskydd medgives vid en så grov ärekränkning. Det tilltalar icke det allmänna rättsmedvetandet, att den, som t. ex. på gatan ihållande förföljes med grova tillmälen och som för att äntligen bli av med angriparen tilldelar denne ett slag, skall dömas för uppsåtlig misshandel (annat ex.: en kvinna förföljes av en slusk med grovt oanständigt tal; om en man, i hennes sällskap eller icke, inskrider mot förföljaren, gör han endast vad envar anser vara tillbörligt för att icke säga hans plikt; han bör icke straffas därför). Sådan lagen nu är blir det i stället den förföljande slusken, som vid en handgriplig reprimand får rätt till nödvärn.

Den punkt inom läran om nödvärnsrätten, gentemot vilken allmänheten starkast reagerar, är utan tvivel den, enligt vilken vid nödvärnsexcess, som på grund av våda leder till dödlig utgång, nödvärnsutövaren, jämte det han i regel omedelbart häktas, ådömes långvarigt frihetsstraff. Situationen kan återges med följande ex. En person angripes med våld eller hot, som dock icke kan anses innebära trängande fara. Han har rätt till nödvärn men använder större våld än nöden kräver. Våldet är i och för sig icke av den beskaffenhet, att svårare skada därav är att befara, men angriparen faller och slår huvudet mot ett hårt föremål och döden blir följden. Nödvärnsutövaren dömes i sådant fall för dråp enligt 14 kap. 5 § strafflagen. Minimum enligt dess straffskala är straffarbete i två år. Allmänheten har den, enligt vår mening riktiga, uppfattningen, att den som överfaller annan själv bör bära de särskilda risker av kasuell natur, som kunna vara förbundna med ett motangrepp, låt vara att detta göres kraftigare än nödvändigt. Till dels är det alltför stränga straff, som i dylika fall drabba nödvärnsutövaren, icke att hänföra till brist i nödvärnsbestämmelserna utan till det höga straffminimum vid s. k. objektivt överskott enligt 14 kap. 4 och 5 §§ strafflagen. Visserligen är det icke allenast vid misshandel, som det objektiva överskottet verkar i särskilt hög grad straffhöjande, men misshandelsfallen äro de oftast förekommande och även ur andra synpunkter mest anmärkningsvärda. En ringa misshandel, som i och för sig skulle förskylla dagsböter enligt 14 kap. 13 § strafflagen, förvandlas på grund av ren olyckshändelse till dråp enligt 14 kap. 4 eller 5 § med fyra, respektive två års straffarbete som minimum. Ej minst vid jämförelse med många fall av *vållande* till annans död (14 kap. 9 § 1 stycket strafflagen), för vilket straffskalan är böter eller fängelse i högst sex månader, framstår straffet för de nu nämnda fallen av misshandel, inbegripet nödvärnsexcess, med dödlig utgång såsom alltför strängt.

I utlåtande, nr 29, i anledning av motionen yttrade lagutskottet, som inledningsvis erinrade, att motionen berörde dels nödvärnsrätten, dels ock straffbestämmelserna i 14 kap. 4 och 5 §§ strafflagen:

Beträffande nödvärnsrätten rikta sig motionärernas yrkanden allenast mot straffrättens materiella regler i denna del. I överensstämmelse härmed kommer utskottet i det följande huvudsakligen att uppehålla sig vid innebörden av dessa. Utskottet vill emellertid i korthet erinra jämväl om tillämpliga processuella bestämmelser angående bevisskyldigheten vid nödvärn. — — —

Motionärerna ha funnit anledning till erinran mot nödvärnsreglerna i 5 kap. 7 § strafflagen i två avseenden. De ifrågasätta sålunda dels en viss utvidgning av de fall som avses i paragrafen dels ock en förändring i den däri stadgade nödvärnsrättens materiella innehåll.

Av nämnda anmärkningar synes den senare lämpligen böra först upptagas till behandling. Motionärerna ha i denna del gjort gällande att nödvärnshandlingen alltid borde vara straffri så snart nödvärnsutövaren icke gjort avsevärt större våld än nöden krävde.

Vid prövning av detta förslag vill utskottet till en början erinra därom att strafflagskommissionen i sitt förslag till strafflagens allmänna del funnit sig böra bibehålla den nuvarande regeln, att rätt till nödvärn icke i och för sig skall innefatta befogenhet att göra större våld än nöden kräver, i följd varav våld som överskrider denna gräns alltid skall anses objektivt rättsstridigt. Enligt kommissionen ligger det i sakens natur att den skada som må tillfogas angriparen icke får vara större än som fordras för att bringa honom att upphöra med angreppet eller eljest komma detsamma att misslyckas. Något annat kan icke härledas ur nödvärnsrättens grund, endast handlingar i försvarssyfte få ifrågakomma. Denna ståndpunkt, som torde vara allmänt omfattad, finner utskottet också för sin del uppenbart riktig. Då utskottet sålunda icke kan biträda motionärernas förslag i nu nämnda avseende, vill utskottet emellertid särskilt framhålla, att den ifrågavarande regeln i gällande rätt icke föranleder till annat än att ett överskridande av den därigenom stadgade nödvärnsgränsen skall anses *objektivt* rättsstridigt. I vad mån överskridandet kan *subjektivt* tillräknas den angripne såsom brott är en fråga som utskottet nedan kommer att närmare utveckla. Utskottet vill emellertid redan nu framhålla, att nödvärnsutövaren torde böra på subjektiva grunder frias från straff i så gott som alla fall där det icke är uppenbart att han använt avsevärt större våld än nöden krävde.

Såsom nämnts åsyfta motionärerna även en viss utvidgning av de i 5 kap. 7 § behandlade nödvärnsfallen. De ha härvid erinrat därom, att överfall med våld eller hot enligt paragrafen icke medför den därstädes stadgade absoluta nödvärnsrätten såvida det icke innebär *trängande fara*. Vid sitt ifrågavarande yrkande synas motionärerna utgå ifrån, att det enligt paragrafen skall för den angripne vara fullt uppenbart att trängande fara föreligger innan nödvärnsrätten inträder. De ha även velat framhålla, att det kan vara svårt för den angripne att avgöra redan huruvida den förutsättningen att angreppet är omedelbart förestående, som innefattades i lagens ord, vore för handen. Fördenskull föreslås, att den absoluta nödvärnsrätten utsträckes att gälla vid överfall med våld eller hot, såvida det ej är uppenbart att allvarlig fara *icke* är för handen.

I fråga om motionärernas sistnämnda förslag vill utskottet erinra, att paragrafen även i fråga om bestämmandet av de former av angrepp, som enligt densamma må mötas med nödvärn, endast avser att reglera de objektiva förutsättningarna för nödvärnsrätten, varemot lagrummet icke uti något hänseende uttalar sig om de subjektiva förutsättningarna hos den angripne för att denne vid överskridande av nödvärnsgränserna skall kunna fällas till straff. De regler som vid dylik s. k. nödvärnsexcess skola tillämpas framgå vid en redogörelse för 5 kap. 9 §.

Enligt denna paragraf skall domstolen, där någon finnes ha överskridit den i 5 kap. 7 § stadgade nödvärnsrätten och sålunda gjort större våld än nöden krävde, efter omständigheterna pröva om och i vad mån straffet må nedsättas under vad i allmänhet å gärningen följa bort. Voro omständigheterna sådana att han svårligen kunnat sig besinna, då må han ej till straff

dömas. Vid tillämpning av paragrafen om nödvärnsexcess åligger det i första hand domstolen att pröva huruvida det överskridande av nödvärnsrätten, som förutsättes ha ägt rum, med hänsyn till de subjektiva förutsättningarna hos den angripne kan tillräknas denne såsom begånget av uppsåt eller av oaktsamhet. För att denne därvid skall dömas för uppsåtlig förbrytelse fordras, att han vid nödvärnshandlingen insett att han gjort större våld än nöden krävde. Vid sådant förhållande innebär den gällande rätten icke någon fara att den, som icke förmått överblicka en given situation, fälles till ansvar för *uppsåtligt* brott. Det är alltså icke av hänsyn därtill erforderligt att, såsom motionärerna föreslagit, utsträcka den absoluta nödvärnsrätten så att den vid överfall med våld eller hot skall gälla så snart det ej är uppenbart att allvarlig fara icke är för handen.

Detta förslag bör emellertid upptagas till övervägande även med hänsyn till de fall att nödvärnsexcess väl icke kan tillräknas den angripne såsom uppsåtlig, men det dock kan sättas i fråga huruvida icke nödvärnsutövaren överskridit nödvärnsrätten av oaktsamhet. För straffbarhet fordras därvid uppenbarligen i första hand att vållande till skada av ifrågavarande art överhuvud kan straffas, när den förorsakats allenast av oaktsamhet. Härutöver märkes, att någon oaktsamhet icke kan anses ligga vederbörande till last utan att han missuppfattat situationen på ett sätt som med hänsyn till omständigheterna måste anses oursäktligt. Redan med hänsyn härtill torde det knappast kunna sägas, att lagen i för stor utsträckning stadgar straff för den som utan uppsåt gjort sig skyldig till större våld än nöden krävde. Icke heller med tanke på dessa fall synes det fördenskull vara påkallat att vidtaga nu föreslagen utvidgning av de objektiva förutsättningarna för rätt till nödvärn enligt 5 kap. 7 §. Utskottet vill även erinra om att strafflagskommissionen icke funnit någon ändring påkallad i förevarande avseende.

Till stöd för nu angivna ståndpunkt torde för övrigt även kunna åberopas den betydande frihet som i 5 kap. 9 § tillerkänts domstolen i fråga om straffmätningen. Straffet må sålunda vare sig nödvärnsutövaren överskridit nödvärnsrätten med uppsåt eller av oaktsamhet utan inskränkning nedsättas under vad eljest å gärningen följa bort och kan följaktligen eventuellt fastställas till bötesminimum. Vidare bör erinras om att paragrafen såsom särskild straffrihetsgrund uppställer det fall att omständigheterna varit sådana att nödvärnsutövaren svårligen kunnat sig besinna. På sätt lagutskottet uttalade i sitt utlåtande år 1901 är genom denna bestämmelse en särskild möjlighet beredd att taga hänsyn till alla de speciella omständigheter som i varje fall av nödvärnsrättens överskridande kunna förefinnas, desamma må hänföra sig till beskaffenheten av det rättsstridiga angrepp som föranlett nödvärnet eller bestå i rent subjektiva och individuella egendomligheter hos den som utövat detsamma. De möjligheter att nedsätta straffet eller att helt fria från straff vid uppsåtligt eller oaktsamt överskridande av nödvärnsrätten, som sålunda föreligga, innebära ytterligare och enligt utskottets mening synnerligen betydelsefulla garantier mot en för sträng behandling av den som gjort sig skyldig till nödvärnsexcess. I strafflagskommissionens förslag bibehållas även dessa regler.

Utskottet övergår härefter till de fall av nödvärn, som avhandlas i 5 kap. 10 § strafflagen. — — — Motionärerna ifrågasätta huruvida icke den nödvärnsrätt, som regleras i 5 kap. 10 §, borde på sätt strafflagskommissionen i denna del föreslagit utvidgas till att omfatta varje omedelbart förestående eller ock påbörjat och ännu icke avslutat straffbart angrepp å enskild rätt. Denna formulering skulle enligt kommissionen innebära — förutom vissa inskränkningar i förhållande till gällande rätt från vilka i detta sammanhang

kan bortses — den utvidgningen av den nuvarande nödvärnsrätten, att sådan rätt bland annat skulle föreligga vid ärekränkning, »även för de fall att den icke övergått till våldshandling». Det kunde enligt kommisionens mening näppeligen anföras några giltiga skäl varför icke dylika angrepp skulle medföra rätt till nödvärn.

Det är även enligt utskottets uppfattning otvivelaktigt att vissa fall kunna anföras då ett ingripande med våld mot ärekränkning i och för sig kan förefalla synnerligen berättigat. Å andra sidan är det emellertid uppenbart, att en allmän rätt till nödvärn vid ärekränkning lätteligen skulle kunna föranleda till missbruk. Utskottet har vid övervägande av denna fråga icke kunnat undgå att taga intryck av de skäl som vid Högsta domstolens granskning av 1890 års förslag av en ledamot i domstolen anfördes mot rätt till nödvärn vid ärekränkning. Enligt vad denne ledamot framhöll vore användande av våld mot den som angriper med en ärekränkning oftare ägnat att framkalla än att hindra ett fortsättande eller upprepande av densamma, varför en sådan nödvärnshandling i allmänhet förfelade sitt ändamål. Därtill komme att det i de flesta fall vore omöjligt att avgöra huruvida en dylik våldshandling verkligen hade karaktären av nödvärn mot ett befarat fortsättande eller upprepande av ärekränkningen eller om den icke snarare förövades av hämnd för den redan skedda förolämpningen och sålunda icke vore hänförlig till nödvärn. Med hänsyn till de starka skäl, som sålunda kunna anföras mot en allmän rätt till nödvärn mot ärekränkning, har utskottet för sin del icke ansett sig kunna tillstyrka ändring eller förtydligande av 5 kap. 10 § strafflagen i syfte att bryta med den härskande uppfattningen, att nödvärnsrätt icke föreligger vid ärekränkning i och för sig.

Samtidigt som utskottet intagit denna ståndpunkt finner utskottet sig dock böra uttala, att utskottet därigenom icke velat taga ställning till spörsmålet huruvida den härskande uppfattningen av gällande rätt i förevarande avseende är obetingat riktig. Förutom de fall, då en ärekränkning tillika innefattar våldshandling eller hot därom och nödvärnsrätt på den grund kan föreligga, torde det måhända icke vara helt uteslutet att rättspraxis i mera påtagliga fall av påträngande förföljelse med smädelser kan tänkas inom vissa gränser medge rätt till nödvärn. Inom doktrinen kan även spåras en viss benägenhet att i strid med den hittills rådande rättstillämpningen vilja ge 5 kap. 10 § strafflagen en dylik mera vidsträckt tolkning.

Av strafflagskommissionens förslag om utvidgning av nödvärnsrätten skulle även följa, att vissa andra angrepp än ärekränkning, vilka icke nu kunna mötas med nödvärn, skulle hänföras till nödvärnsfallen. Då emellertid icke utskottet veterligen yppats något behov i sådant hänseende anser utskottet sig sakna anledning att taga denna fråga under närmare övervägande.

Vad härefter angår frågan om det våld som enligt 5 kap. 10 § må användas till avvärjande av där nämnda angrepp synas motionärerna, liksom i fråga om de i 5 kap. 7 § avhandlade fallen, vilja anse, att straffrihet bör inträda så snart nödvärnsutövaren icke gjort avsevärt större våld än nöden krävde. De skäl, som föranlett utskottet att avstyrka ett dylikt förslag beträffande sistnämnda paragraf, göra sig emellertid med än större styrka gällande beträffande nu ifrågavarande fall.

Beträffande de processuella regler vilka skola tillämpas när en tilltalad påstår att han handlat i nödvärn, vill utskottet endast framhålla att, på sätt även motionärerna erinrat, det numera kan anses i rättstillämpningen fullt erkänt, att en dylik uppgift tages för god såvida den icke måste anses vederlagd av omständigheterna i målet. Angående den utveckling som föregått denna ståndpunkt får utskottet hänvisa till den utförliga redogörelse som år 1929 lämnades av chefen för justitiedepartementet i anledning av interpellation i ämnet.

I vad motionen berörde straffbestämmelserna i 14 kap. 4 och 5 §§ strafflagen anförde lagutskottet:

Motionärerna påyrka en sänkning av straffminima uti ifrågavarande paragrafer eller en begränsning av lagrummens tillämplighet till sådana fall då vållande till den dödliga utgången ligger gärningsmannen till last. De påpeka härvid att nödvärnsexcess understundom av våda leder till dödlig utgång samt uppgiva, att nödvärnsutövaren även i sådana fall omedelbart häktas. Vidare göres gällande, att ifrågavarande straffminima föranleda att han måste dömas till för strängt straff.

Vad först frågan om häktning beträffar vill utskottet icke bestrida att häktningsmyndigheterna i nämnda fall i allmänhet förfara i enlighet med vad motionärerna därutinnan uppgiva. Chefen för justitiedepartementet framhöll även i det interpellationssvar som utskottet förut omnämnt, att det, med hänsyn till förevarande paragrafers räckvidd och då i det föreliggande fallet ett mycket strängt straff *kan* bliva ådömt den angripne, vore förklarligt att polismyndigheten icke gärna toge på sitt ansvar att underlåta att försäkra sig om vederbörandes person. En bidragande orsak till polismyndighetens benägenhet härutinnan vore emellertid otvivelaktigt att söka i den svaghet som enligt vad allmänt erkändes vidlådde de samhälleliga organen i vårt land för brotts utredande och beivrande. Av detta departementschefens uttalande angående häktningsmyndigheternas praxis framgår dock å andra sidan att det icke på grund av de stränga straffskalorna är oundvikligt att häkta den som tilltalats för uppsåtlig nödvärnsexcess genom misshandel varav döden följt. Enligt förordningen om strafflagens införande, 19 § 5, *skall* visserligen den som misstänkes att ha begått brott, varå ej kan följa lägre straff än straffarbete två år, i häkte tagas. Jämlikt 5 kap. 9 § må emellertid såsom utskottet förut nämnt vid nödvärnsexcess straffet nedsättas under vad eljest å gärningen följa bort, i följd varav nyssnämnda bestämmelse om ovillkorlig häktning icke i sådant fall är tillämplig. Med anledning av den benägenhet att häkta, som likväl ostridigt finnes hos de nuvarande åklagarmyndigheterna, vill utskottet erinra därom att en reform av åklagarväsendet sedan länge stått på dagordningen och säkerligen även kommer att genomföras inom en snar framtid. Det bör även framhållas, att domstolarna, när den häktade inställes till rannsakning, ofta torde omedelbart försätta honom på fri fot, därest en av honom lämnad uppgift att han handlat i nödvärn icke kan anses vederlagd av omständigheterna i målet.

I fråga om straffmätningen synas motionärerna anse, att en person, som handlat i nödvärn och därvid övat våld å angriparen varav döden följt, icke, därest 14 kap. 4 eller 5 § finnes tillämplig i målet, kan ådömas lägre straff än där stadgas. Redan av vad utskottet anfört beträffande häktning för ifrågavarande brott framgår emellertid, att de i nämnda paragrafer stadgade straffminima icke äro bindande när misshandeln skett under utövning av nödvärn, utan att straffet med tillämpning av 5 kap. 9 § må nedsättas under vad eljest å gärningen följa bort, därvid till och med bötesminimum kan komma i fråga. Utskottet kan för övrigt även i detta sammanhang erinra därom att nödvärnsutövaren enligt sistnämnda lagrum kan frias från ansvar om han svårligen kunnat sig besinna.

Ehuru gällande regler sålunda medge full möjlighet att i fall av nödvärnsexcess sätta straffet enligt 14 kap. 4 eller 5 § så lågt som med hänsyn till alla förmildrande omständigheter kan vara påkallat, har utskottet likväl tagit under övervägande huruvida en nedsättning av straffminima i nämnda paragrafer av andra orsaker vore påkallad. Såsom av professor Thyrén framhållits kan den verkan som dessa paragrafer tillerkänna s. k. objektivt överskott icke

sägas stå väl i överensstämmelse med moderna principer. Emellertid finnas på ett flertal andra ställen inom strafflagen bestämmelser som tillerkänna dylikt objektivt överskott en motsvarande verkan. Det kan fördenskull knappast vara lämpligt att utbryta nu ifrågavarande två paragrafer till särskild behandling. Härtill kommer att även i en strafflag, som är uppbyggd enligt mera moderna principer än 1864 års lag, den verkan, som utan att vara direkt åsyftad följer av ett brott, måste för straffmätningen tillerkännas en mycket stor betydelse. Utskottet är icke för närvarande berett att taga ståndpunkt till frågan om vilka principer som därvid skola vinna tillämpning. Frågans lösning synes även kunna anstå intill dess den kan företagas i samband med den mera omfattande reform av strafflagen som, enligt vad chefen för justitiedepartementet under innevarande år tillkännagivit, efter hand torde komma att företagas.

På grund av det anförda hemställde utskottet, att motionen icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utskottets utlåtande fanns fogad en reservation av herr Linnér, vilken med instämmande av fyra andra ledamöter anfört:

Den föreliggande motionen lämnar exempel på de svårigheter, med vilka det är förenat att avväga straffbarheten och straffmåttet vid de rättskonflikter, som nödvärnsfallen innebära. Att föreslå en isolerad utredning med syfte att ändra huvudgrunderna för gällande bestämmelser synes därför icke tillrådligt. I ett avseende synes dock hinder icke möta att förorda en omedelbar utredning angående ändring av nödvärnsreglerna, nämligen såvitt angår ärekränkning.

På sätt i motionen anföres lärer rättspraxis icke medgiva nödvärnsrätt vid annan form av ärekränkning än s. k. realinjurier (kroppslig beröring). Då en dylik ärekränkning ingalunda behöver drabba den därför utsatte mera kännbart än ärekränkning med ord, torde den gällande rättens ståndpunkt härutinnan icke kunna anses fullt konsekvent. I teorien lär man också vara ense härom. Det torde böra påpekas, att, om ingen annan ändring sker i nödvärnsreglerna än den nu ifrågasatta, måttet av nödvärnsrätten kommer att avvägas efter angreppets beskaffenhet. Ändringen behöver således icke befaras leda till uppmuntran av våldshandlingar.

Jämväl i ett annat avseende, som i viss mån sammanhänger med nödvärnsbestämmelserna, synes motionärernas begäran om utredning befogad. Den svenska strafflagens allmänna ståndpunkt är att straffet blir beroende av effekten, även om denna framkallas genom ren olyckshändelse. I följd härav kan ett våld å person, som visserligen innebär överskridande av nödvärnsrätten, men som allenast på grund av den drabbades särskilda kroppskonstitution eller annan omständighet, vilken ej kunnat förutses, leder till döden, bliva bedömt enligt 14 kap. 5 § strafflagen. Den lägsta straffsatsen är i nämnda lagrum två års straffarbete. På grund av gällande straffprocessuella regler kommer i dylikt fall säkerligen gärningsmannen att häktas. Häktningsåtgärden kan dock under rådande förhållanden vara onödig och understundom förefalla stötande. Huruvida häktningsreglerna kunna undergå förändring under annan förutsättning än en omorganisation av åklagarväsendet i sammanhang med den blivande processreformen, synes ovisst. Vid sådant förhållande torde utredning böra göras angående lämpligheten att nedsätta straffminimum i 5 § av 14 kap. strafflagen. Att utredningskravet här icke sträckes till 4 § föranledes av den allvarliga subjektiva karaktären hos där avsedda brott, vartill kommer att den önskade lindringen för nödvärnsfallen lärer täckas genom ändringen i 5 §.

På grund av vad sålunda anförts hemställde reservanterna, att riksdagen måtte i anledning av motionen hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning *dels* angående sådan utvidgning av nödvärnsrätten, att därunder fölle jämväl angrepp i form av ärekränkning annorledes än genom kroppslig beröring, *dels* angående nedsättning av straffminimum i 14 kap. 5 § strafflagen.

Vid ärendets behandling i kamrarna biföll första kammaren vad utskottet i sitt utlåtande hemställt, under det andra kammaren med avslag å utskottets hemställan biföll reservationen.

Svenska Kriminalistföreningens styrelse 1934.

Sedan till Svenska kriminalistföreningen för yttrande remitterats en inom justitiedepartementet utarbetad promemoria angående fullföljande av arbetet på revision av strafflagen, anförde föreningens styrelse i skrivelse till Kungl. Maj:t den 11 maj 1934 bl. a. följande:

Rätten till nödvärn bör göras mer effektiv. Även om man icke beträder de vägar, som i sådant hänseende påyrkats vid innevarande års riksdag, lärer ett väsentligt steg i sådan riktning kunna nås därigenom att å lämpligt ställe i strafflagens allmänna del, exempelvis såsom ett nytt stycke i 5 kap. 12 § strafflagen, införes den i modern strafflagstiftning allmänt upptagna regeln, att i lagen stadgade straffskärpningar vid s. k. objektivt överskott icke få tillämpas i andra fall än då den handlande insett möjligheten av den ifrågavarande effektens inträde eller underlåtit att efter förmåga förebygga den sedan han blivit uppmärksam på faran för dess inträde. En sådan regel, redan i och för sig särdeles rimlig, skulle särskilt för de fall, då angriparens död orsakats genom en i nödvärn företagen åtgärd, förebygga en nu ej sällan förekommande onödig stränghet i behandlingen av den nödvärnsberättigade för dylika fall.

Motiv.

Inledning.

Den ovan lämnade redogörelsen för kritik och reformförslag beträffande nödvärnsreglerna har visat, att dessa i flera hänseenden ansetts behäftade med brister. Utom själva avfattningen av bestämmelserna ha sålunda både lagens avgränsning av nödvärnsområdet och dess reglering av nödvärnsrättens innehåll föranlett anmärkningar. Klander har vidare riktats mot domstolarnas uppfattning angående bevisbördan i mål, däri fråga uppkommit, huruvida nödvärnsrätt förefunnits eller dess gränser överskridits. Och ej minst har anmärkts, att vid nödvärnsexcess, som innefattar kasuellt orsakande av angriparens död, på grund av stadgandena i 14 kap. 4 och 5 §§ strafflagen alltför stränga straff ofta komma att drabba nödvärnsutövaren.

Att kritiken i vissa stycken ägt berättigande torde stå utom allt tvivel. Därmed är emellertid ej sagt, att nödvärnsreglerna i allo eller ens i huvudsakliga delar tarva omarbetning. Kritiken lärer, även där den hållits i mera allmänna ordalag, knappast ha åsyftat ändring i huvudgrunderna för nödvärnsinstitutets utformning, utan den har avsett brister, som borde kunna avhjälpas utan att en genomgripande omarbetning kommer till stånd. Att i det läge, vari reformarbetet på straffrättens område i vårt land för närvarande befinner sig, till sådan omarbetning bryta ut ett område av stor allmänstraffrättslig betydelse, vars reglering äger nära samband med andra allmänstraffrättsliga frågor, synes ej heller lämpligt. Redan den omständigheten, att i strafflagen varje reglering saknas av det närstående nödinstitutet, utgör ett tillräckligt skäl att avstå därifrån. Vid nu angivna förhållanden måste de sakkunniga anse sin uppgift begränsad till att med beaktande av de positiva uppslagen i den framkomna kritiken undersöka, i vad mån nödvärnsrätten genom lagändringar, som icke åstadkomma väsentlig rubbning i de nuvarande bestämmelsernas innehåll och utformning, må kunna göras mera effektiv.

Vad till en början angår de av domstolarna tillämpade bevisreglerna i fråga om nödvärn, så får det, såsom även lagutskottet vid riksdagen 1934 uttalat, numera anses vara i svensk rättstillämpning fullt erkänt, att en tilltalads uppgift att han handlat i nödvärn tages för god, såvida den icke måste anses vederlagd av omständigheterna i målet. Likaså är det allmänt erkänt, att därest en tilltalads uppgift i sådant hänseende icke blivit vederlagd, han ej heller är i någon mån bevisskyldig för att han icke överskridit gränserna för nödvärnsbefogenheten i det givna fallet. Sedan utvecklingen hos oss omsider nått fram till ett godtagande av dessa i all modern straffprocessrätt gällande

grundsatser, kan nödvärnsreglernas sätt att verka ej längre anses hemfalla under den kritik, som härutinnan tidigare blivit framställd. Givetvis kunde det ifrågasättas, huruvida icke de ovan angivna bevisregler, som numera i praxis antagits, borde i lag fixeras. Så synes emellertid ej böra ske. Dessa bevisregler utsäga nämligen för nödvärnets del ej annat eller mera än vad redan enligt allmänna straffprocessuella bevisgrundsatser bör anses gälla, och det vore snarast att riskera, att ett upptagande av ifrågavarande regler i strafflagen — där bevisregler för övrigt principiellt ej höra hemma — skulle kunna giva anledning till felaktiga slutsatser *e contrario* rörande bevisbördan i andra fall.

Det i motionen vid 1934 års riksdag framställda yrkandet, att en nödvärnshandling alltid borde vara straffri så snart nödvärnsutövaren icke gjort avsevärt större våld än nöden krävde, måste enligt de sakkunnigas mening anses vara genom lagutskottets utlåtande vid nämnda riksdag på fullt övertygande sätt bemött. Till vad utskottet anfört må blott tillfogas den erinran, att ett tillgodoseende på föreslaget sätt av en angripen persons rätt till nödvärn skulle medföra den konsekvensen, att angriparen, som principiellt äger rätt till nödvärn mot våldsåtgärder från den angripnes sida i den mån de överskrida det för angreppets avvärjande tillåtna måttet, skulle i ej obetydlig utsträckning berövas rätt till nödvärn även i sådana fall, då den angripne gjort större våld än nöden krävt.

De sakkunnigas undersökning synes härefter kunna inskränkas till frågorna om nödvärnsområdets omfattning, om reglerna för nödvärnsexcessens bestraffning samt om beskaffenheten av vissa utav de bestraffningsregler, som i sådant fall äro att tillämpa.

I dessa hänseenden torde möjlighet förefinnas att genom tillägg till eller ändring i nu gällande lagbestämmelser i viss utsträckning tillmötesgå berättigade krav i den framkomna kritiken och därigenom uppnå en för rättssäkerheten mera betryggande utformning av hithörande rättsregler.

Vid övervägande av nu nämnda spörsmål ha de sakkunniga föranletts till följande slutsatser.

1. Nödvärnsområdet bör så utvidgas, att rätt till nödvärn medgives även vid viss annan ärekränkning än s. k. realinjurier samt vid hemfridsbrott, som bestå däri, att någon som lovligen inkommit i annans hemvist vägrar att efter tillsägelse begiva sig därifrån.

2. Då åtskilliga omständigheter tyda på en viss oklarhet i uppfattningen med avseende å de subjektiva förutsättningarna för att den som gjort sig skyldig till nödvärnsexcess skall kunna straffas för uppsåtligt brott, bör i 5 kap. 9 § strafflagen inryckas en uttrycklig erinran om vad i sådant hänseende är erforderligt. I sammanhang härmed bör åt sista punkten i samma lagrum, vilken kan medgiva olika tolkningar, givas en avfattning, som bättre överensstämmer med den av lagutskotten vid 1901 och 1934 års riksdagar därav givna tolkningen.

3. För att förebygga en ej sällan förekommande, för det allmänna rättsmedvetandet stötande stränghet i behandlingen särskilt av en nödvärnsberät-

tigad, vilkens försvar av våda lett till angriparens död, synas åtgärder vara av behovet påkallade. I sådant syfte ha de sakkunniga ansett sig, med upptagande av det av Svenska kriminalistföreningens styrelse givna uppslaget, böra föreslå, att såsom ett nytt stycke i 5 kap. 12 § strafflagen införes ett stadgande av innehåll att i lagen stadgade straffskärpningar vid fall av död eller kroppsskada såsom s. k. objektivt överskott i regel ej skola få tillämpas, när berörda olyckliga utgång timat mera av våda än av vållande. I samband därmed föreslås vissa ändringar i 14 kap. 13 § och 19 kap. 11 § 2 mom. strafflagen.

För de skäl, som varit avgörande för detta de sakkunnigas ställningstagande, ävensom för de av dem framställda förslagens innebörd redogöres närmare i det följande.

Nödvärnsområdets omfattning.

Nödvärn vid injurier.

Enligt den inom rättspraxis härskande uppfattningen kunna endast s. k. realinjurier grunda nödvärnsrätt. Inom doktrinen har emellertid den meningen gjorts gällande, att nödvärnsrätt borde anses medgiven jämväl gentemot angrepp, innefattande ett personligt ofredande genom muntliga injurier eller s. k. formalinjurier (t. ex. skymfliga åtbörder). Anledningen till att skilda meningar sålunda yppats torde främst vara, att det av 1890 års riksdag i dess skrivelse till Kungl. Maj:t, nr 67, om bifallande av den på Nya lagberedningens förslag grundade propositionen, nr 21, angående ändring i vissa delar av strafflagen m. m. uttalades, att nödvärnsrätt enligt 5 kap. 10 § i förslaget ägde rum »till avvärjande av ett påbörjat eller omedelbart förestående orättmätigt angrepp å person eller egendom, under vilket uttryck icke lärer kunna innefattas angrepp medelst ärekränkning», ett uttalande, som oförändrat återgav vad lagutskottet i sitt utlåtande nr 44 i anledning av propositionen anfört angående berörda stadgande i förslaget. Enligt vanliga tolkningsregler får det väl emellertid anses klart, att därest man anser uttrycket »angrepp å person» i förevarande avseende vara till sin innebörd otydligt och fördenskull går att hämta ledning av sådana omständigheter, som kunna anses indicera lagstiftarens uppfattning av uttrycket, dessa omständigheter kunna bliva av avgörande betydelse för tolkningen allenast om de giva ett otvetydigt resultat med hänsyn till innebörden av denna lagstiftarens uppfattning. I detta fall ej blott saknas indicier för att vid propositionens avgivande den mening angående uttryckets innebörd omfattats, som riksdagen sedermera tillkännagivit, utan vissa omständigheter peka snarast i motsatt riktning. Sammanhanget är nämligen följande. Enligt Nya lagberedningens förslag hade stadgandet i nuvarande 5 kap. 10 § strafflagen den avfattningen, att nödvärnsrätt generellt medgavs »till avvärjande av orättmätigt angrepp» i andra fall än de i 5 kap.

7 § strafflagen nämnda. Och därmed avsågs enligt lagberedningens motiv att bereda nödvärnsskydd »mot varje orättmätigt angrepp — det må vara riktat mot person, hemfrid, egendom eller annat». Vid förslagets granskning i Högsta domstolen framställdes av tvenne ledamöter anmärkningar angående stadgandets alltför vidsträckta innebörd. Därvid anfördes av den ene, att det torde böra tydligt uttalas, att anledningen till nödvärnet skulle vara »en efter strafflagen brottslig gärning» och att denna borde vara påbörjad eller åtminstone omedelbart förestående. Den andre ledamoten åter uttalade, att uttrycket »orättmätigt angrepp» åtminstone borde i lagtexen närmare förklaras genom utmärkande av de rättigheter mot vilka angreppet kunde vara riktat, att stadgandet borde begränsas till att avse sådana angrepp, som i lag belades med straff, samt att, vad anginge de angrepp, som efter strafflagen hade karaktären av brottslighet, nödvärnsrätt i främsta rummet borde medgivas mot »kroppsliga förnärmelser av vad slag som helst» ävensom mot kränkning av hemfriden, varemot det syntes varken nödigt eller lämpligt att utsträcka nödvärnsrätten till angrepp å äran. Vid beslutet om proposition till riksdagen yttrade i anledning härav chefen för justitiedepartementet: »Såsom inom Högsta domstolen anmärkts, torde den i 10 § föreslagna utsträckning av nödvärnsrätten vara alltför omfattande och obestämd. Tillräckliga skäl synas mig icke vara för handen att medgiva nödvärnsrätt mot andra angrepp, än sådana, som avse person eller egendom.» Väl får det anses fullt tydligt, att departementschefen härmed åtminstone anslutit sig till den inom Högsta domstolen uttalade uppfattningen, att »kroppsliga förnärmelser av vad slag som helst» borde grunda nödvärnsrätt och alltså avsett, att även sådana angrepp, som äro straffbara allenast som realinjurier, skulle vara att anse såsom »angrepp å person». Men det kan dessutom sättas i fråga, huruvida icke enligt detta uttalande även andra som ärekränkning straffbara åtgärder, vilka innefatta ett personligt ofredande, ansetts böra inbegripas under uttrycket »angrepp å person». Man har eljest svårt att inse, varför departementschefen icke använt samma begränsning i uttryckssättet som den ledamot av Högsta domstolen, vilken velat begränsa stadgandets räckvidd till »kroppsliga förnärmelser». Det får väl vidare anses klart, att Kungl. Maj:t genom att sanktionera en av riksdagen antagen lag icke tillika godkänt den tolkning därav, som riksdagen i visst avseende för sin del må ha lämnat. I förevarande fall är ju ock den meningen härskande, att trots riksdagens ovannämnda uttalande realinjurier äro att hänföra till »angrepp å person». Och det inses då icke, varför ej *med stöd av lagens uttryckssätt* även annan ärekränkning, som äger karaktären av ett personligt ofredande, skulle kunna hänföras under detta uttryck. Riksdagens uttalande bleve dock även med en dylik tolkning av stadgandet ej att anse såsom betydelselöst, då det ju i allt fall gives vissa former av ärekränkning, vilka mycket väl kunna innefatta ett pågående angrepp mot annans ära utan att dock ha karaktären av ett personligt ofredande. Om man likvisst även efter en undersökning av förhållandena vid lagens tillkomst alltjämt finner tveksamt, vad dess ordalag skola anses innebära, har man ju enligt sedvanliga tolkningsgrundsatser att i sista hand tillgripa tolkningsregeln *in dubio mitius*, och den

leder i förevarande hänseende till en tolkning, enligt vilken nödvärnsrätt förefinnes även vid angrepp av ifrågavarande slag.

Till att en annan uppfattning inom rättspraxis gjort sig gällande har säkerligen i hög grad medverkat det uttalande, som vid granskningen av Nya lagberedningens förslag gjordes av en förut omnämnd ledamot av Högsta domstolen angående betänkligheterna mot att utsträcka nödvärnsrätten till angrepp å ära. »Att använda våld», yttrade han, »mot den, som angriper med en ärekränkning, torde oftare vara ägnat att framkalla än att hindra ett fortsättande eller upprepande av densamma, varför en sådan nödvärnshandling i allmänhet förfelar sitt ändamål. Därtill kommer, att det i de flesta fall är omöjligt att avgöra, huruvida en dylik våldsgärning verkligen har karaktären av nödvärn mot ett befarat fortsättande eller upprepande av ärekränkningen eller om den icke snarare förövas av hämnd för den redan skedda förolämpningen och sålunda icke är hänförlig till nödvärn.»

I Strafflagskommissionens förslag till strafflag, allmänna delen (1923) medgavs emellertid nödvärnsrätt mot varje »straffbart angrepp å enskild rätt», och i den vid riksdagen 1934 väckta motionen har i förevarande hänseende såsom den mest rationella lösningen förordats den av Strafflagskommissionen föreslagna och har tillika uttalats, att nödvärnsrätten i vart fall syntes böra utsträckas till ärekränkning.

Det kan enligt de sakkunnigas mening icke förnekas, att ett visst behov av nödvärnsrättens utsträckande till att gälla även försvar mot angrepp medelst annan ärekränkning än realinjurier hos oss gjort sig gällande. Lagutskottet vid riksdagen 1934 har ock i sitt utlåtande över förenämnda motion uttalat, att »vissa fall kunna anföras då ett ingripande med våld mot ärekränkning i och för sig kan förefalla synnerligen berättigat». Å andra sidan lärer emellertid, såsom utskottet jämväl anfört, uppställande av en *allmän* rätt till nödvärn vid ärekränkning för närvarande möta betänkligheter särskilt med hänsyn till att en sådan rätt lätteligen skulle kunna leda till missbruk på sätt framhållits inom Högsta domstolen vid dess granskning av Nya lagberedningens förslag. Utskottet har i detta sammanhang tillika uttalat, att det måhända icke vore »helt uteslutet att rättspraxis i mera påtagliga fall av påträngande förföljelse med smädelser kan tänkas inom vissa gränser medge rätt till nödvärn».

Då emellertid, såvitt de sakkunniga kunnat utröna, tendenser till en utveckling av rättspraxis i den antydda riktningen endast i mycket ringa grad förefinnas,[1] har det synts påkallat att taga under övervägande, huruvida det icke vore möjligt att på lagstiftningens väg taga åtminstone vissa steg, ägnade att tillgodose de rättskrav, som här göra sig gällande. Klart synes vara, att det för närvarande endast kan bliva fråga om nödvärnsrätt mot sådan ärekränkning, som äger karaktären av ett *personligt ofredande*. Men fråga är om icke en ytterligare begränsning bör göras. Det har förefallit de sakkunniga, som om man vid övervägande av i vad mån en utvidgning av nödvärnsrätten å detta område bör äga rum skulle kunna hämta vägledning från de

[1] Jfr N. J. A. 1932 Not. B. 760.

synpunkter, som tidigare behärskat svensk rättsutveckling på nödvärnsrättens område. Såsom av den historiska översikten framgår, har ända fram till 1890 års lagändring nödvärnsrätten vid angrepp medelst våld å person varit inskränkt till sådana fall, då den angripne varit »överfallen». Först genom nämnda lagändring har nödvärnsrätt medgivits även mot sådana våldsamma angrepp å person, vid vilka ett »överfall» icke kan anses föreligga. Det förefaller då ganska naturligt att i enlighet härmed vid nödvärnsrättens utsträckning till att gälla även försvar mot andra missfirmliga gärningar än realinjurier åtminstone till en början begränsa sig till sådana situationer, då vederbörande kan anses vara av annan »överfallen». Motionärerna vid 1934 års riksdag ha ock företrädesvis framhållit just sådana fall, då någon »av annan 'överfalles' med en ström av okvädinsord eller med de grövsta beskyllningar».

I uttrycket »*överfallen*» har man enligt de sakkunnigas mening att inlägga — förutom kravet på att angreppet skall äga karaktären av ett personligt ofredande — jämväl ett krav på att den angripne icke givit anledning till angreppet genom att själv vid tillfället i fråga på dylikt sätt ofreda angriparen eller genom att eljest mot denne vidtaga en åtgärd av beskaffenhet att grunda nödvärnsrätt. En sådan tolkning av uttrycket »överfallen» torde stå i god samklang med den innebörd, som man har att inlägga i motsvarande uttryck i 5 kap. 7 § strafflagen.[1]

Därest man på ovan angivet sätt uppfattar uttrycket »överfallen» i det föreslagna nya nödvärnsstadgandet i 5 kap. 10 §, har man vunnit en begränsning av detsamma, som är ägnad att i väsentlig grad avtrubba de betänkligheter mot att utsträcka nödvärnsrätten till att även gälla angrepp å ära, vilka på sätt förut nämnts uttalades inom Högsta domstolen vid granskningen av Nya lagberedningens förslag. Den därvid framförda anmärkningen, att våldsanvändande mot den, som angrepe med en ärekränkning, syntes oftare vara ägnat att framkalla än att hindra ett fortsättande eller upprepande av densamma varför en sådan nödvärnshandling i allmänhet förfelade sitt ändamål, förlorar väsentligen i bärkraft, därest fråga allenast är om sådana fall, då någon blivit av annan med missfirmlig gärning »överfallen». Att vidhålla det anförda betraktelsesättet även för dessa fall skulle ju i verkligheten innebära en privilegiering av andras oförsynthet. Ej heller kan för nu angivna fall något större berättigande tillerkännas den andra anmärkningen inom Högsta domstolen, att det i de flesta fall vore omöjligt att avgöra, huruvida en dylik våldsgärning verkligen hade karaktären av nödvärn mot ett befarat fortsättande eller upprepande av ärekränkningen eller om den icke snarare förövades av hämnd för den redan skedda förolämpningen. En dylik svårighet föreligger ju nämligen i större eller mindre grad även vid andra nödvärnssituationer, och det kan svårligen anses riktigt att av hänsyn därtill ej medgiva nödvärnsrätt i fall, då sådan otvivelaktigt är påkallad. Och de vanskligheter i bevisningshänseende, som kunna föreligga med hänsyn till frågan, huruvida förutsättningar för nödvärnsrättens utövning skola anses föreligga, göra sig givetvis med samma styrka gällande även i fråga om andra fall av nödvärn.

[1] Jfr härom ovan s. 26 f.

Möjligen kunde försiktigheten anses bjuda, att gränserna för nödvärnsrätten i nu ifrågavarande fall åtminstone i första hand droges trängre än vid de tidigare i 5 kap. 10 § upptagna nödvärnsfallen, t. ex. genom att nödvärnsbefogenheten inskränktes till »våld som nödigt och skäligt är». En sådan uttrycklig inskränkning, enligt vilken i vår rätt skulle komma att förefinnas ej mindre än tre olika grader av nödvärnsrätt, är emellertid ur rent principiell synpunkt icke tillrådlig och torde säkerligen ock utan praktiska olägenheter kunna undvaras, då ju i sakens natur ligger, att ett ingripande med våld mot överfall med allenast injurier åtminstone som regel måste vara tämligen lindrigt för att icke stå i »uppenbart missförhållande till den skada, som av angreppet var att befara». Att i sådant fall i försvarssyfte tillfoga angriparen svår kroppsskada lärer väl sålunda under inga förhållanden kunna anses tillåtet.

Givetvis måste i dessa såväl som i andra nödvärnsfall den förutsättningen noggrant fasthållas, att nödvärnsåtgärden skall ha varit nödvändig till angreppets avvärjande. I sådant hänseende kommer tydligen i de fall, varom nu är fråga, en alldeles särskild betydelse att tilläggas den omständigheten, huruvida vederbörande först blivit tillsagd att upphöra med angreppet men det oaktat fortsatt detsamma. Att i lagen uppställa krav på en sådan tillsägelse som formell förutsättning för nödvärnsrättens förhandenvaro blott för dessa fall synes dock ej riktigt.

Genom stadgandet att våld må övas »till sådant angrepps avvärjande» inskärpes för nu förevarande fall, liksom i 5 kap. 7 § 1 mom., den allmänna förutsättningen för nödvärnsrätt att angreppet icke får vara överståndet. Huruvida så kan anses vara förhållandet måste, liksom vid andra nödvärnssituationer, avgöras på grund av omständigheterna i det enskilda fallet.

Nödvärn vid hemfridsbrott.

Redan av den omständigheten att lagen icke medgiver nödvärnsrätt vid angrepp å hemfrid i allmänhet utan endast vid olovligt inträngande i annans rum, hus, gård eller fartyg följer, att nödvärnsrätt är utesluten såväl vid vissa i 11 kap. 10 § strafflagen upptagna former av hemfridsbrott som ock vid sådant hemfridsbrott, som omförmäles i 11 kap. 12 § strafflagen. Rätt till nödvärn äger således ej rum på grund av att hemfrid störes därigenom, att

1) någon som lovligen inkommit i annans hemvist vägrar att efter tillsägelse begiva sig därifrån eller därstädes gömmer sig undan utan att kunna visa skälig anledning därtill (11:10);

2) fönster slås in i annans hus; sten eller annat kastas in i annans gård, hus eller fartyg; stenkastning, bultande eller annat våld sker å annans hus eller ock oljud eller oväsende åstadkommes i annans gård eller trädgård (11:12).

Att märka är emellertid, att flertalet av de under 2) uppräknade formerna av hemfridsbrott jämte kränkning av hemfrid innefatta angrepp å egendom

och på sådan grund kunna föranleda rätt till nödvärn för den, vars hemfrid kränkes, samt att, därest den som åstadkommer oljud eller oväsende i annans gård eller trädgård dessförinnan olovligen dit inträngt, ett nödvärnsingripande på denna grund kan vara tillåtet gentemot honom.

Det enda slag av hemfridsbrott, vid vilket saknaden av nödvärnsrätt kan anses innebära en påtaglig praktisk olägenhet, är det i 11 kap. 10 § upptagna, att någon som på lovligt sätt inkommit i annans hemvist vägrar att efter tillsägelse avlägsna sig därifrån.

Visserligen kan med en vägran att efter lovligt inkommande begiva sig från annans hemvist vara förenat ett sådant hot om våld, som grundar rätt till nödvärn, men så är givetvis långt ifrån alltid fallet.

Mot att medgiva nödvärnsrätt vid dylikt hemfridsbrott skulle möjligen kunna invändas, att det förfarande, varom här är fråga, icke skulle kunna betecknas som ett angrepp. Inom svensk doktrin synas dock icke några betänkligheter i detta hänseende ha yppats.[1] Och obestridligen föreligger även i sådant fall ett intrång i annans maktförhållande över av honom disponerade lokaliteter.[2]

Lagens ståndpunkt att i detta fall icke medgiva rätt till nödvärn står otvivelaktigt ock i strid med en naturlig rättskänslas krav, och i själva verket torde det bland allmänheten vara en utbredd uppfattning att nödvärnsrätt här föreligger. Från tiden före nödvärnsinstitutets omreglering år 1890 saknas ej heller exempel på att en person, som i ett dylikt läge med lindrigt våld hävdat sin rätt till hemfrid, av Högsta domstolen frikänts från ansvar.[3] Men det får anses ovisst, vilken bärkraft sådana äldre prejudikat numera äga, och för vinnande av en för allmänheten önskvärd rättssäkerhet å detta område vore det givetvis en fördel, om lagen uttryckligen medgåve nödvärnsrätt.

Det är tydligt, att den nödvärnsrätt, som sålunda medgives, under inga förhållanden får vara vidsträcktare än den, som är stadgad i 5 kap. 10 §.

---

[1] Jfr *Hagströmer* Svensk straffrätt I s. 136 not 1 samt *Thyrén* Principerna för en strafflagsreform II s. 135 o. 147.

[2] Jfr ovan s. 20.

[3] Jfr N. J. A. 1874 s. 361.

Straffbarhet vid nödvärnsexcess.

I framställningen av gällande rätt har redogörelse lämnats för de förutsättningar, som måste vara uppfyllda för att vid nödvärnsexcess straff för uppsåtlig gärning skall kunna ådömas nödvärnsutövaren, och samtidigt har framhållits, att dessa långt ifrån alltid kunna anses vara för handen. Det i motionen vid 1934 års riksdag framställda förslaget till sådan omreglering av nödvärnsrätten, att den i 5 kap. 7 § strafflagen stadgade större nödvärnsrätten skulle i vidare utsträckning än för närvarande stå den angripne till buds, synes, enligt vad motionärernas motivering för förslaget utvisar, hava föranletts av deras önskan att i möjligaste mån förebygga att den, som i ett eller annat avseende ej förmått rätt bedöma en föreliggande nödvärnssituation, ändock skulle kunna fällas till ansvar. Såsom framgår av den utveckling av gällande rätts innebörd, som lagutskottet till bemötande av motionärernas förevarande yrkande gjort, föreligger — vid en riktig lagtillämpning — icke någon fara för att den, som i en nödvärnssituation gjort större våld än nöden krävde, skall dömas till ansvar ens för ouppsåtligt åstadkommande av den rättsstridiga effekten, där han ej missuppfattat situationen på ett sätt, som med hänsyn till omständigheterna måste anses oursäktligt. Lagutskottets slutsats, att det ej på skäl som motionärerna anfört kan synas påkallat att vidtaga den av dem föreslagna ändringen med avseende å förutsättningarna för rätt till nödvärn enligt 5 kap. 7 §, måste de sakkunniga finna övertygande.

Emellertid torde anledning föreligga att överväga, om man icke borde på annan väg åtminstone i viss utsträckning tillmötesgå de krav på ökad rättssäkerhet för den enskilde, som kommit till synes bl. a. i motionärernas förevarande yrkande.

I den avfattning det nuvarande stadgandet i 5 kap. 9 § hade före tillkomsten av 1890 års lag gavs, såsom ovan omnämnts, åt domaren en anvisning att pröva, huruvida den som gjort sig skyldig till nödvärnsexcess »för uppsåtlig gärning eller blott såsom för vållande straffas bör». Detta stadgande uteslöts på grund av hemställan från lagutskottet vid 1890 års riksdag med den motivering bl. a., att en nödvärnsexcess »väl nästan alltid måste anses vara uppsåtlig». Denna uppfattning kan emellertid icke anses överensstämma med den nu allmänt härskande uppfattningen av imputationsreglernas innebörd, enligt vilken, såsom lagutskottet vid 1934 års riksdag anmärkt, ansvar för uppsåtlig gärning ej kan ådömas med mindre den angripne »vid nödvärnshandlingen insett att han gjort större våld än nöden krävde».

Det kan enligt de sakkunnigas mening ej betvivlas, att förenämnda, i N. J. A. 1890 avd. II, nr 2 s. 38 återgivna uttalande av 1890 års lagutskott icke sak-

nat betydelse för en tillämpning i mindre lycklig riktning av bestraffningsreglerna vid nödvärnsexcess.

Redan nu angivna förhållanden ha synts de sakkunniga utgöra ett bestämt skäl för att i lagens text för ifrågavarande fall giva tydligt uttryck åt den i nutida straffrätt allmänt erkända grundsatsen, att en för brottslig gärning tilltalad, som på grund av omständigheterna, om ock aldrig så oursäktligt, antagit, att han ägt laglig befogenhet till den ifrågavarande gärningens företagande, icke kan straffas för uppsåtlig gärning. De sakkunniga ha ansett en sådan grundsats i förevarande fall lämpligen kunna så uttryckas, att straff för uppsåtlig gärning ej må ådömas den, som på grund av omständigheterna trodde »sådan fara å färde vara, att han ägde det våld öva». Därmed är ock givet, att en excesshandling icke kan ens såsom kulpös tillräknas den som *oursäktligt* hyst en dylik uppfattning.

Med hänsyn till den oklarhet eller ofullständighet, som ej sällan vidlåder domsmotiveringarna, då fråga är om tillämpning av 14 kap. 4 och 5 §§ respektive 14 kap. 11 och 12 §§ vid fall av nödvärnsexcess, ha de sakkunniga vidare ansett i lagtexten böra givas tydligt uttryck jämväl åt den grundsatsen, att det för en tillämpning av dessa lagrum i sådana fall icke är nog att vederbörande haft uppsåt att göra intrång i annans kroppsliga integritet, utan att därutöver jämväl kräves, att uppsåt förelegat just att göra sådant våld, som innebär ett överskridande av nödvärnsrättens gränser, eller såsom 1934 års lagutskott uttryckt saken, att det skall vara fråga om en »uppsåtlig nödvärnsexcess genom misshandel». Detta krav synes lämpligen kunna i lagtexten uttryckas med orden: »Ville han ej sådant våld göra», varvid i uttrycket »ville» tydligen icke är att inlägga någon särskild begränsning med hänsyn till det slag av viljeriktning, som är för uppsåt erforderlig (direkt, indirekt eller eventuellt uppsåt). Att nu nämnda krav även utan särskilt lagstadgande måste uppställas framgår visserligen vid ett noggrannare inträngande i lagens stadganden i ämnet, då ju 14 kap. 4 och 5 §§ enligt sin lydelse kräva, att vederbörande skall ha tillfogat annan döden genom »uppsåtlig misshandel», och under uttrycket »misshandel» icke lärer kunna hänföras intrång i annans kroppsliga integritet, som är rättsligen tillåtet, det vill för detta fall säga: icke överskrider nödvärnsgränsen. Men såväl med hänsyn till ovan anförda förhållanden inom rättspraxis som ock med hänsyn till nödvärnsreglernas särskilda betydelse för de enskilda medborgarnas känsla av rättssäkerhet torde likvisst skäl föreligga att bringa även nu nämnda krav till tydligt uttryck i lagen.

De sakkunniga ha icke kunnat finna, att ett upptagande i lagen på föreslaget sätt av vissa i sig självklara föreskrifter rörande de subjektiva rekvisiten för bestraffandet av en nödvärnsexcess är ur andra synpunkter behäftat med olägenheter, och vilja i detta sammanhang framhålla, att även Strafflagskommissionen på liknande sätt ansett sig böra av hänsyn bl. a. till ifrågavarande intressekollisioners »egenartade karaktär» i sitt förslag (4 kap. 5 § andra stycket[1]) upptaga ett stadgande, som endast innebar en tillämpning å ett speciellt fall av en av kommissionen föreslagen allmän imputationsregel.

[1] Ovan s. 42; jfr s. 46.

Huruvida i lagen borde införas jämväl ett stadgande, motsvarande det nyssnämnda av Strafflagskommissionen i 4 kap. 5 § föreslagna, har ock varit föremål för de sakkunnigas övervägande. Visserligen kunde det framstå såsom önskligt att i lagen tydligt utsades att den, som i oursäktlig villfarelse angående något faktiskt förhållande trott sig vara försatt i en nödvärnssituation och handlat därefter, ej får dömas till ansvar för uppsåtlig gärning utan endast för vållande till den skada, han i sådant fall må ha åstadkommit. De sakkunniga ha emellertid låtit tanken på ett stadgande av denna innebörd falla, särskilt som ett sådant måste erhålla praktiskt taget samma innehåll som det till införande i 5 kap. 9 § strafflagen föreslagna, samt ett analogislut från detta för fall av nu angivna karaktär måste anses ofrånkomligt. Att den, som *ursäktligt* trott de faktiska förhållandena vara sådana, att han befann sig i en nödvärnssituation, icke kan straffas ens för vållande till den skada, han åstadkommit, är lika tydligt som i fråga om motsvarande fall vid nödvärnsexcess.

I sista punkten av 5 kap. 9 § strafflagen stadgas, att den som gjort sig skyldig till nödvärnsexcess icke må till straff dömas, därest omständigheterna voro sådana, att han svårligen kunnat sig besinna. På sätt i framställningen av gällande rätt anförts infördes detta stadgande i lagen år 1890 i stället för ett äldre stadgande av följande lydelse: »Var så trängande nöd eller fara för handen, att han sig ej besinna kunde; då må han från straff frias.» Den nuvarande avfattningen härrör från Nya lagberedningens förslag av 1887 och motiverades av densamma med att det tidigare stadgandet »med stöd av ordalagen uppfattats så, som om strafflöshet finge inträda endast då förhållandena varit sådana, att den, som överskridit nödvärnsrätten, omöjligen kunnat besinna sig. Då emellertid billigheten synes fordra, att den överfallne blir strafflös, när sådana omständigheter varit för handen, att han svårligen, *även om han använt vanlig eftertanke*,[1] skulle kunnat besinna sig, har ifrågavarande stadgande blivit omarbetat i nu angivna syfte.» Utöver detta med lagändringen sålunda förbundna syfte giver emellertid stadgandets nuvarande avfattning tydligt vid handen, att ej blott den föreliggande farans storlek eller överhängande beskaffenhet utan även andra föreliggande omständigheter, såsom att angreppet skett på ett för den angripne plötsligt eller oväntat sätt, skola tagas i betraktande vid avgörandet av frågan om straffrihet. Uteslutet synes ej heller, att ej blott sådana omständigheter, som äro ägnade att hos den angripne utlösa s. k. asteniska affekter (bestörtning, fruktan, rädsla), utan även sådana omständigheter, som äro ägnade att utlösa s. k. steniska affekter (vrede, harm), skola tagas i betraktande vid denna frågas avgörande. Lagutskotten vid 1901 och 1934 års riksdagar ha t. o. m. för sin del gjort gällande, att stadgandets avfattning även innebär en befogenhet för domstolen att taga hänsyn till »rent subjektiva och individuella egendomligheter hos den som utövat nödvärnet». Huruvida så kan anses vara förhållandet även i de fall, då det ej rör sig om sådana individuella egendomligheter, som under en alldeles liknande situation skulle kunna utlösa motsvarande affekter hos vilken vanlig människa som helst,

[1] Kurs. av de sakkunniga.

är emellertid i betraktande av Nya lagberedningens ovan anförda motivering tvivelaktigt. Denna häntyder snarast på att meningen med stadgandet varit att föreskriva anläggandet av en objektiv måttstock på frågan, huruvida de föreliggande omständigheterna utgöra grund för straffrihet eller icke.

Det synes emellertid ingalunda opåkallat att, i överensstämmelse med vad i åtskilliga främmande lagar åtminstone delvis är fallet, rent personliga egenskaper hos den angripne vid denna frågas avgörande vinna beaktande. Därest såsom ovan framhållits det mildare bedömandet av nödvärnsexcessen har sin grund särskilt däri, att nödvärnsåtgärden riktar sig just mot den, som genom sitt angrepp framkallat den föreliggande situationen, är det ganska rimligt, att denne senare ock till en viss grad får bära risken av de psykiska affekter, som till följd av den angripnes rent individuella egenskaper, såsom hans häftiga lynne eller hans lättskrämdhet, kunna hos honom utlösas.

För att på ett mera otvivelaktigt sätt i lagen giva uttryck åt en sådan uppfattning ha de sakkunniga föreslagit en omredigering av sista punkten i 5 kap. 9 §, varigenom denna skulle erhålla följande lydelse: »Kunde han vid gärningen svårligen sig besinna; då må han ej till straff dömas.»

Straffbarhet vid s. k. objektiva överskott.

Såsom ovan anförts, har i fråga om gällande lags regler om behandling av nödvärnsexcess särskilt anmärkts, att desamma vid en nödvärnsexcess, som innefattar ett kasuellt orsakande av angriparens död, på grund av stadgandena i 14 kap. 4 och 5 §§ strafflagen ofta leda till att alltför stränga straff komma att ådömas nödvärnsutövaren. Motionärerna vid 1934 års riksdag ha särskilt av denna anledning påyrkat, att antingen en sänkning av straffminima i dessa lagrum måtte verkställas eller ock en begränsning av deras tillämplighet genomföras, så att de komme att avse allenast sådana fall, då vållande till den dödliga utgången ligger gärningsmannen till last. Såsom skäl härför har särskilt åberopats, att de i dessa paragrafer uppställda straffskalornas stränghet föranleder, att nödvärnsutövaren regelmässigt häktas. Lagutskottet vid 1934 års riksdag har väl på angivna grunder avstyrkt motionärernas framställning även i dessa delar, men av en minoritet inom utskottet påyrkades, att lämpligheten av att nedsätta straffminimum i 14 kap. 5 § borde ur nu nämnda synpunkter göras till föremål för utredning.

På grund av omförmälda förhållanden ha de sakkunniga vid genomförandet av sitt uppdrag att biträda med utredning rörande revision av gällande lagbestämmelser om nödvärnsrätt ansett sig icke kunna förbigå ifrågavarande anmärkningar och reformförslag.

De sakkunniga ha tidigare haft anledning betona, att de nämnda båda lagrummens tillämpning alltid förutsätter, att ett uppsåtligt överskridande av nödvärnsrättens gränser ägt rum samt att långt ifrån alltid så kan anses vara fallet. De ha ock med sitt förslag om tillägg till 5 kap. 9 § just åsyftat att såvitt möjligt förebygga tillämpning av särskilt 14 kap. 4 och 5 §§ i större utsträckning än som med nödvärnsreglernas verkliga innebörd är förenligt. Det synes därför lämpligt att till en början undersöka i vilka lägen likvisst ettdera av dessa lagrum kan komma att tillämpas i sådana mål, däri fråga uppstått om nödvärnsrätts förefintlighet.

Så kan bliva förhållandet, dels då den tilltalades invändning att han handlat eller trott sig handla i nödvärn lämnas utan avseende och dels då uppsåtlig nödvärnsexcess befunnits föreligga. En sådan excess åter kan tänkas ha uppstått därigenom, att den tilltalade *antingen* kallblodigt (med berått mod) överskridit det för nödvärn tillåtna måttet *eller* i hastigt mod med åtminstone eventuellt uppsåt (dolus eventualis) överskridit sagda mått *eller ock*, i något av de nödvärnsfall som angivas i 5 kap. 10 §, på grund av rätts-

villfarelse antagit, att lagens regler även för dylika fall medgiva den större nödvärnsrätten enligt 5 kap. 7 §, och på grund därav gjort större våld än han varit berättigad till.

Uppställer man härefter den frågan, om ur synpunkten av en ändamålsenlig reglering av nödvärnsinstitutet en ändring i mildrande riktning av nu nämnda lagrum är påkallad, så är först att observera, att sådana fall, då den angripne får anses ha i hastigt mod med åtminstone eventuellt uppsåt överskridit gränsen för tillåtet nödvärn, ingalunda kunna anses ovanliga. Omständigheterna i målet kunna t. ex. vara sådana, att de visserligen ej äro tillräckliga för att vederlägga en tilltalads uppgift, att han icke med direkt uppsåt tillfogat den ifrågavarande skadan, men väl tillräckliga för att vederlägga en uppgift om att han ej ens skulle haft eventuellt uppsåt att tillfoga skadan i fråga. Och väl medgiver 5 kap. 9 § en nedsättning av straffet för excesshandlingen ända ned till bötesminimum samt, under de betingelser som angivas i andra punkten av lagrummet, jämväl straffrihet. Sistnämnda bestämmelse är emellertid, såsom förut framhållits, ingalunda alltid användbar. Och även om domstolarna i sådana fall, då döden inträffat såsom en kasuell följd av excesshandlingen, icke lära underlåta att beakta detta förhållande såsom en i sig synnerligen mildrande omständighet, är det dock alls ej givet, att stadgandet om straffnedsättning i 5 kap. 9 § alltid i dylika fall kan anses användbart, så t. ex. icke utan vidare, då den i nödvärn handlande själv givit anledning till angreppet och med (åtminstone eventuellt) uppsåt övat våld, som avsevärt överskridit gränsen för tillåtet nödvärn. Härjämte bör beaktas, att maximum i den tillämpliga straffskalan både enligt 14 kap. 4 § och 14 kap. 5 § ligger synnerligen högt. Redan enligt det nu sagda kan det enligt de sakkunnigas förmenande ej anses uteslutet, att en nödvärnsexcess mången gång kan komma att medföra ett alltför strängt straff för nödvärnsutövaren.

Än vidare må med hänsyn till de fall, då en tilltalads invändning att han handlat eller trott sig handla i nödvärn lämnas utan avseende, särskilt framhållas, att avgörandet om en nödvärnssituation förelegat respektive om den tilltalade på grund av en villfarelse angående någon faktisk omständighet trott en sådan föreligga ofta är synnerligen svårt. Domstolarna måste därför stundom komma att i det föreliggande bevisläget underkänna en dylik nödvärnsinvändning, fastän i själva verket rätt till nödvärn varit för handen eller åtminstone enligt gärningsmannens uppfattning en nödvärnssituation förelegat. För dylika fall måste det anses föga rimligt att den tilltalade i händelse av en för honom ogynnsam utgång av bevisprövningen skall, där den dödliga utgången icke kan läggas honom till last, hemfalla under så stränga straffskalor, som uppställts i 14 kap. 4 och 5 §§. Redan vetskapen om att under ogynnsamma omständigheter ett strängt straff och därjämte någon tids häkte kan vara att befara är i sig ägnad att inverka förlamande på nödvärnsrättens utövning och förty göra densamma mindre effektiv.

De sakkunniga finna de ovan angivna olägenheterna med avseende å nödvärnsreglernas verkningssätt vara av sådan betydelse, att det för dem framstått som en angelägen uppgift att söka undanröja desamma.

Vad då först beträffar yrkandena om en nedsättning av straffminima i 14 kap. 4 och 5 §§ eller eventuellt blott det senare av dessa lagrum, synes en sådan åtgärd icke vara att förorda. En dylik straffnedsättning skulle komma att avse även sådana fall, då vid uppsåtlig misshandel dödens inträde kan läggas gärningsmannen till last. Visserligen framstå dessa straffbestämmelser, på sätt motionärerna vid 1934 års riksdag framhållit, såsom särdeles stränga vid jämförelse med andra fall av vållande till annans död, för vilka den ordinära straffskalan är böter eller fängelse i högst sex månader. Men härvid får ej förbises, att de i jämförelse med moderna lagar låga straff, som vår strafflag uppställer för vållande till annans död, kunna tänkas ha sin grund bl. a. i förefintligheten av de väsentligt strängare straffbestämmelserna i 14 kap. 4 och 5 §§ för mera kvalificerade fall av sådant vållande. Dessutom lärer en dylik straffnedsättning icke rimligen kunna vidtagas, utan att en motsvarande straffminskning stadgas i fråga om de i 14 kap. 11 § avsedda fall, då svår kroppsskada timat såsom kulpös eller kasuell följd av en tillfogad uppsåtlig misshandel. Vad särskilt angår nödvärnssituationer kunna även i fråga om dessa fall samma synpunkter anläggas, som ovan anförts rörande tillämpningen av 14 kap. 4 och 5 §§.

Beträffande åter det av motionärerna vid 1934 års riksdag framförda yrkandet på en begränsning av tillämpligheten av 14 kap. 4 och 5 §§ till sådana fall, då vållande till den dödliga utgången ligger gärningsmannen till last, har lagutskottet vid nämnda riksdag med allt skäl uttalat, att det knappast vore lämpligt att utbryta nu ifrågavarande två lagrum till särskild behandling. Det vore av skäl som redan här ovan anförts föga rimligt att därvid förbigå stadgandet i 14 kap. 11 §. Utskottet förklarade ock, att lösningen av denna fråga borde företagas i samband med den mera omfattande reform av strafflagen, som, enligt vad chefen för justitiedepartementet tillkännagivit, efter hand torde komma att företagas. Enligt den föreliggande planen för ett dylikt genomförande av en strafflagsreform efter hand synes man emellertid knappast kunna förvänta, att ifrågavarande spörsmål kommer att inom en närmare framtid upptagas till behandling. Det har därför synts de sakkunniga angeläget att i förevarande sammanhang söka inom ramen för nu gällande strafflag åstadkomma en lösning av spörsmålet på ett mera allsidigt sätt.

Äldre strafflagar, däribland ock den svenska, stadga i stor utsträckning ett förhöjt straff för det fall att en — vanligen uppsåtlig — brottslig gärning medför en särskild i lagen angiven effekt, oberoende av om oaktsamhet med avseende å densamma kan läggas gärningsmannen till last eller densamma timat av våda (s. k. objektiva överskott). Ehuru praxis och doktrin väl i alla länder, där strafflagen intager en sådan ståndpunkt, begränsat gärningsmannens ansvar för rent kasuella effekter genom krav på att dessa för att föranleda det förhöjda straffet skola ha inneburit förverkligandet av en sådan fara, som kunnat av människor tagas i beräkning vid gärningens företagande respektive är karakteristisk för den ifrågavarande brottsliga gärningen (s. k. adekvat

kausalitet),[1] är det numera allmänt erkänt, att det icke kan anses inför rättskänslan försvarligt att tillämpa dylika straffbestämmelsr i fråga om rent kasuella effekter. Nyare strafflagar och strafflagsförslag inskränka ock i enlighet härmed gärningsmannens ansvar till att huvudsakligen avse allenast sådana effekter, i förhållande till vilka culpa förelegat å hans sida.[2]

I anslutning till vad professor Thyrén i sitt Förberedande utkast till strafflag, allmänna delen (1916) föreslagit, har ock Strafflagskommissionen i 3 kap. 4 § av sitt förslag till strafflag, allmänna delen (1923) upptagit ett stadgande av följande lydelse: »Där lagen vid uppsåtligt brott stadgar förhöjt straff för det fall, att viss icke uppsåtlig verkan av brottet inträder, skall det förhöjda straffet ådömas, endast då gärningsmannen av oaktsamhet åstadkommit den verkan eller då han efter handlingens företagande insett, att sådan verkan var att befara, och ej, medan tid var, efter förmåga sökt avvärja den.»

Vid övervägande av på vad sätt en liknande regel skulle kunna införlivas med vår nu gällande strafflag ha de sakkunniga först och främst ansett, att en sådan regel bör begränsas till de fall, då lagen utsätter förhöjt straff, därest någon av brottslig gärning får viss kroppsskada eller död. Genom en dylik formulering medtagas ej blott de fall, då sådan förhöjning sker till följd av svår kroppsskada eller död, utan även de fall, som avses i 14 kap. 12 § och 14 kap. 21 §. Däremot inbegripas icke — lika litet som enligt Strafflagskommissionens förslag — sådana fall, då en inträffad yttre effekt utgör en rent objektiv förutsättning för straffbarhets inträde, såsom enligt vår strafflag är fallet i 14 kap. 35 §. Utanför stadgandets räckvidd komma vidare att falla straffbestämmelserna i 8 kap. 25 § 2 mom. (varest emellertid redan enligt stadgandets avfattning strafförhöjning inträder endast om culpa är för handen i förhållande till den där angivna effekten); 10 kap. 8, 9 och 13 §§; 13 kap. 2 §; 14 kap. 29 §; 15 kap. 9 §; 16 kap. 3 §; 19 kap. 17 § 2 mom. och 20 § samt 25 kap. 2 §.

Med en dylik begränsning uppnår man, att den nya regeln kommer att avse allenast sådana fall, som äro av en någorlunda ensartad natur. Och detta torde vid en partiell strafflagsändring vara att bestämt förorda. Utsträcker man regeln därutöver, riskerar man att gripa om fall, vid vilka jämväl andra hänsyn kunna ha medverkat vid bestraffningsreglernas utformning i det hela inom respektive brottsområden. Och att göra en rubbning härutinnan går utöver syftet med ifrågavarande lagändring. Märkas bör ock, att med en dylik begränsning av regelns räckvidd svårigheterna i fråga om en analog tillämpning av densamma utanför strafflagens område bliva väsentligen mindre.

I främmande strafflagstiftning har från ifrågavarande regels tillämplighetsområde *försöket* ofta utsöndrats. Men då vår lag i de fall, där den stadgat

---

[1] Ansvar inträder sålunda ej för en dödlig utgång, som orsakats därigenom, att den till följd av en uppsåtlig misshandel skadade mäst i ambulans transporteras till sjukhus och under transporten ljutit döden till följd av en automobilolycka.

[2] Så norska strafflagen (1902) § 43; danska strafflagen (1930) § 20; polska strafflagen (1932) art. 15. Jfr vidare Serlachius: Förslag till ny strafflag för Finland (1921) 6 kap. 14 §, tyska strafflagsförslaget 1927 § 21 och österrikiska strafflagsförslaget samma år § 21.

en dylik strafförhöjning även vid försök — 14 kap. 23 § (partiellt), 15 kap. 14 § samt 21 kap. 6 och 8 §§ (partiellt) —, redan utgått ifrån att dylika fall böra behandlas enligt samma grunder, som gälla för det fullbordade brottet, samt behovet av en ansvarsbegränsning för dessa fall i minst samma grad gör sig gällande, synes icke något skäl föreligga att icke låta regeln i fråga omfatta även nu nämnda straffbestämmelser. De lagrum, å vilka det föreslagna stadgandet skulle äga tillämpning, bliva alltså följande:

8 kap. 27 §;
9 » 4 och 7 §§;
14 » 4, 5, 11 och 12 §§, 18 § 1 mom., 19—21, 23, 28, 30—33 §§, 34 § 2 mom. och 38 §;
15 kap. 5 och 12—15 §§;
18 » 7 §;
19 » 1, 3, 4, 6—8, 10, 11 och 18 §§;
21 » 6 och 8 §§;
22 » 3 och 4 §§.

Strafflagskommissionens formulering: »där lagen *vid uppsåtligt brott* stadgar förhöjt straff — — —» ha de sakkunniga icke kunnat upptaga med hänsyn därtill, att det i flera av de straffbud, enligt vilka svår kroppsskada eller död medför strafförhöjning, kan vara åtminstone tvivelaktigt, huruvida denna verkligen är knuten till ett uppsåtligt brott, eller i allt fall tvivelsmål kunna uppstå angående vad i detta sammanhang med »uppsåtligt brott» bör förstås. Sådana straffbud äro 14 kap. 19 § 2 mom., varest det kan anses åtminstone tvivelaktigt, huruvida för straffbarhet förutsättes, att underlåtenheten att avvärja den där nämnda förgiftningsfaran skall ha varit förbunden med uppsåt att medverka till en sådan fara; 14 kap. 20 §, varest det får anses åtminstone tvivelaktigt, om för straffansvars inträde fordras, att man känt till det ifrågavarande ämnets egenskap av gift; 14 kap. 32 §, varest det får anses åtminstone tvivelaktigt, huruvida för straffbarhet förutsättes ett uppsåtligt framkallande av faran i fråga.

Med hänsyn till stadgandena i 14 kap. 12 och 38 §§, enligt vilka lagrum förhöjt straff inträder såväl för det fall, att uppsåt förelegat i förhållande till den ifrågavarande effekten, som ock för det fall, att denna ouppsåtligen orsakats, ha de sakkunniga icke upptagit den av Strafflagskommissionen givna formuleringen: »där lagen — — — stadgar förhöjt straff för det fall, att viss *icke uppsåtlig* verkan av brottet inträder — — —». Men även en annan omständighet har därvid medverkat. Enligt hittills gällande rättstillämpning ha i vissa fall straffbestämmelserna för s. k. objektiva överskott i form av död eller svår kroppsskada ansetts böra konkurrera med straffbestämmelserna för uppsåtligt orsakande av en dylik effekt.[1] Förstnämnda bestämmelser ha sålunda i dylika fall ansetts tillämpliga även för den händelse, att viss uppsåtlig verkan av brottet inträder. Och då, på sätt av de sakkunniga föreslås, under den nya regeln skola inbegripas även fall av s. k. culpa subseqvens och

[1] Jfr härom *Hagströmer* i Tidskr. f. Retsv. 1897 s. 348.

således strafförhöjning alltjämt kunna inträda även i sådana fall, då vid gärningens företagande culpa icke förelegat i förhållande till den inträdda effekten, har det ansetts, att man icke bör genom stadgandets formulering i något avseende föregripa konkurrensspörsmålen. Av denna anledning har ej heller Strafflagskommissionens formulering: »— — — skall det förhöjda straffet ådömas, *endast då* gärningsmannen av oaktsamhet åstadkommit den verkan — — —» kunnat komma till användning.

Enligt den avfattning, den ifrågavarande regeln erhållit i Strafflagskommissionens förslag, skola de stadgade strafförhöjningarna äga tillämpning, då gärningsmannen av oaktsamhet åstadkommit den ifrågavarande verkan, men även då han efter handlingens företagande insett, att sådan verkan var att befara, och ej, medan tid var, efter förmåga sökt avvärja den (culpa subseqvens). På senare tid har meningsskiljaktighet yppats, huruvida även det senare fallet bör medtagas. Så har väl skett i de norska och danska strafflagarna samt i det finska strafflagsförslaget av år 1921. Men i en del nyare lagförslag[1] har regeln om culpa subseqvens uteslutits. Mot dess medtagande har ock inom litteraturen riktats den anmärkningen, att den, som sedan han blivit medveten om en av honom framkallad fara underlåter att efter förmåga förebygga den ifrågavarande effektens inträde och därigenom medverkar till effekten, därmed hemfaller under ansvar för uppsåtligt framkallande av densamma, därest han uppsåtligen underlåtit att vara verksam för dess förebyggande, och i annat fall åtminstone under vållandeansvar för densammas inträde, samt att därför situationen straffrättsligt sett blir tillräckligt beaktad genom att enligt vanliga reella konkurrensregler bestraffas såväl den föregående (uppsåtliga) gärningen som den senare uppsåtliga eller kulpösa underlåtenhet, varigenom han medverkat till effektens inträde.

Därvid utgår man tydligen från en allmän rättsgrundsats, enligt vilken den, som genom någon sin föregående positiva verksamhet framkallat en fara för annans (genom ett straffbud) rättsligt skyddade intresse, ock är rättsligen skyldig att vara verksam för att förebygga den skada, som hotar detsamma. Det måste emellertid anses synnerligen tvivelaktigt, om en dylik rättsgrundsats kan anses vara i svensk rätt gällande. Och även i den mån så finge anses vara fallet, framstår det såsom högeligen ovisst, huruvida ansvar skulle av svenska domstolar komma att åläggas för den senare underlåtenheten i andra fall, än då denna på ett avgörande sätt (med s. k. avgörande kausalitet) medverkat till utgången. Därest denna utgång under föreliggande omständigheter skulle kunna tänkas ha inträffat, även om vederbörande efter förmåga varit verksam för densammas förebyggande, lärer man knappast hos oss vara benägen att ådöma dylikt ansvar.

Men härtill kommer, att nyssnämnda åskådning förutsätter, att de i lagen uppställda straffskalorna, särskilt vad angår vållandeförbrytelser, äro utformade på sådant sätt, att de även för dylika konkurrensfall tillgodose erforderliga anspråk i fråga om den skyldiges bestraffning. Och härvid är särskilt att observera, att den svenska strafflagens straffskalor för vållande till annans

[1] T. ex. de tyska och österrikiska (1927).

död och för vållande till svår kroppsskada — alldeles frånsett de särskilda åtalsregler som gälla för det sistnämnda fallet — äro, såsom redan i annat sammanhang antytts, särdeles låga, samt att det måhända just är hänsynen till de i strafflagen stadgade betydliga skärpningarna i ansvaret vid fall av s. k. objektiva överskott, som medverkat till lagens relativt lindriga behandling av dylika vållandeförbrytelser i övrigt. Det kan därför icke heller ur denna synpunkt vara tillrådligt att bortse från regeln om culpa subseqvens vid ifrågavarande lagstadgandes avfattning.

De sakkunniga ha därför ansett sig i förevarande avseenden helt kunna följa Strafflagskommissionens förslag, ehuru de, då fråga är om en partiell ändring av strafflagen, funnit stadgandets avfattning böra så nära som möjligt ansluta sig till strafflagens språkbruk.

För de sakkunniga har den frågan uppstått, huruvida icke vid införandet av den föreslagna bestämmelsen stadgandena i 14 kap. 43 och 44 §§ borde upphävas. Till stöd för en sådan åtgärd kan åberopas vad professor Thyrén i sitt Förberedande utkast till strafflag, Speciella delen I[1] anfört: »Str.L. 14: 43, 44 uppställer, till inskränkande av det straffbara området vid objektivt överskott, begreppet *ofall*. Bestämmelsen är ganska naturlig (ehuru numera ingalunda vanlig) i de lagar, där det objektiva överskottet även vid *casus* föranleder särskild straffbarhet. Men sedan Allm. Utk. 6: 4[2] inskränkt straffskärpningen till *culpa* (incl. 'subsekvent' sådan), lärer ingen tillräcklig anledning finnas att i lagtexten operera med begreppet ofall. (Även här kan för övrigt den anmärkning göras, att en sådan bestämmelse i varje fall icke borde inskränkas till ett särskilt kapitel.) Visserligen kunna allmänstraffrättsliga svårigheter uppstå även vid det kulposa överskottet, genom sammanflätande av culpans verkningar med 'ofall' i en eller annan form, men dessa svårigheter skilja sig icke i princip från dem, som kunna uppstå inom varje brottsrekvisit, vare sig dolost eller kulpost.» Till detta uttalande kunna ock de sakkunniga för sin del ansluta sig.

Emellertid står detta spörsmål icke i något omedelbart samband med den av de sakkunniga av hänsyn till nödvärnsreglerna föreslagna förändringen i fråga om behandlingen av de objektiva överskotten. Det har redan av denna grund icke ansetts tillrådligt att i förevarande avseende föreslå någon ändring. Och de sakkunniga ha styrkts i denna sin uppfattning vid studiet av stadgandets förhistoria. I justitiedepartementets ursprungliga förslag av 1859 till förordning angående mord, dråp och annan misshandel var sålunda det nuvarande stadgandet i 14 kap. 43 §, vilket förefanns i Lagberedningens förslag till straffbalk, icke medtaget, men det upptogs ånyo efter anmärkningar inom Högsta domstolen i Kungl. förordningen i ämnet den 29 jan. 1861 och inflöt därefter i nu gällande strafflag. Och då Nya lagberedningen i sitt förslag av 1887 föreslog ett tillägg till 14 kap. 43 §, enligt vilket med efteråt tillkommande ofall skulle i bestraffningshänseende jämställas sådana fall, då »misshandeln blev dödsorsak endast till följd av särskild kroppsbeskaffenhet

[1] S. 195.
[2] Motsvarande stadgandet i 3 kap. 4 § av Strafflagskommissionens förslag.

eller sjukdom hos den dräpne, därom gärningsmannen ingen vetskap ägde», rönte detta förslag bestämda gensagor inom Högsta domstolen och uteslöts även ur den på Nya lagberedningens förslag grundade propositionen till 1890 års riksdag. Väl voro dessa gensagor delvis grundade på en otillfredsställande avfattning av det ifrågavarande tillägget och delvis även på omständigheter, som genom den av de sakkunniga föreslagna lagändringen skulle komma att bortfalla. Men det är dock omisskännligt, att dessa gensagor inom Högsta domstolen delvis även hade sin grund i den uppfattningen, att ett efteråt tillkommande ofall borde behandlas enligt andra regler än ett »ofall», som förelegat redan vid gärningens företagande.

Den nu av de sakkunniga föreslagna bestraffningsregeln står icke väl tillsammans med de regler, som uppställts i 14 kap. 7, 8 och 14 §§ för sådana fall, då flera deltagit i misshandel, varav någon fått döden eller viss kroppsskada. Men de sakkunniga ha icke ansett lämpligt att i samband med den nu föreslagna lagändringen föreslå någon rubbning i dessa regler. Visserligen avse de i 7 § och i 14 § 1 mom. givna reglerna för ansvarets fördelning i dylika fall allenast att göra modifikationer i eljest gällande kausalitetsregler. Men tydligt är, att den använda metoden för ansvarets fördelning, såväl enligt dessa stadganden som enligt stadgandena i 8 § och 14 § 2 mom., äro uppbyggda på den förutsättningen, att ansvar skall inträda även för kasuell skada. Och att för dessa fall föreslå någon ändring i grunderna för ansvarets fördelning bör i detta sammanhang så mycket mindre komma i fråga, som det icke är så särdeles lätt att avgöra, vilka regler som vid en ny lagstiftning lämpligen böra sättas i stället. Professor Thyrén, som icke upptagit några motsvarande bestämmelser i sitt Förberedande utkast till strafflag, Speciella delen I, yttrar där[1] rörande detta spörsmål: »Huru man än ställer sig till den princip, varpå dessa bestämmelser vila, torde få medgivas, att *om* sådana stadganden äro nödvändiga för detta speciella område, frågan bör erhålla en positiv lösning även för andra brottsområden (låt vara att den praktiska betydelsen är större här än eljest). Det synes därför lämpligast att tillsvidare uppskjuta dess behandling. Det stundom förekommande uppställandet av ett särskilt straff för var och en, som deltagit i ett slagsmål etc. (resp. i ett slagsmål, varunder död eller svår kroppsskada förorsakats), innebär ingen lösning av de svårigheter, som det här gäller; ett sådant stadgande har dessutom riktigast sin plats i annat sammanhang.»

På nu angivna grunder ha de sakkunniga till det föreslagna stadgandet fogat ett tillägg, enligt vilket dess bestämmelser ej skola äga tillämpning i de fall, varom i 14 kap. 7, 8 och 14 §§ stadgas.

Det nya stadgandet torde, på sätt Svenska kriminalistföreningens styrelse i sin ovan anförda skrivelse till Kungl. Maj:t föreslagit, lämpligast böra införas såsom ett nytt stycke i 5 kap. 12 §. Stadgandet i denna § avser endast kulpösa brott. Detta framgår delvis redan av en jämförelse med 19 kap. 11 § 2 mom. men ock av stadgandets förhistoria. Det härstammar från ett så gott som likalydande stadgande i Lagkommitténs förslag, kapitel 4 med rubriken:

[1] S. 196.

Om vållande, vilket kapitel gav allmänna regler angående den omfattning, i vilken kulpösa gärningar skulle bestraffas. I propositionen nr 39 till 1859—60 års riksdag och i den härpå grundade Kungl. förordningen den 29 jan. 1861 angående mord, dråp och annan misshandel upptogs sedan närmast efter den §, vilken motsvarar nuvarande 14 kap. 9 §, ett stadgande av följande lydelse: »För dråp, som prövas hava timat mera av våda, än av vållande, skall ej någon till straff dömas.» Detta stadgande borttogs emellertid åter i propositionen nr 37 till 1862—63 års riksdag i samband med upptagandet av det nuvarande stadgandet i 5 kap. 12 §.

Genom att införa det nya stadgandet såsom ett andra stycke i 5 kap. 12 § blir än tydligare framhållet, att det nuvarande stadgandet icke avser att giva regler angående s. k. objektiva överskott.

En nödvändig konsekvens av det föreslagna stadgandets införande blir tydligen, att en ändring göres i 19 kap. 11 § 2 mom., lämpligast på sådant sätt, att andra punkten däri bortfaller samt att i första punkten orden: »och var den brottsliges handling av beskaffenhet, att han bort kunna inse, att dylik olycka därav var att befara», utgå.

På sätt lagutskottet vid 1934 års riksdag framhållit måste även i en strafflag, som är uppbyggd enligt moderna rättsprinciper, den verkan, som utan att ha varit föremål för gärningsmannens uppsåt följer av ett brott, för straffmätningen tillerkännas en stor betydelse. Denna omständighet måste tydligen vid en partiell lagändring av förevarande slag beaktas. Efter genomförandet av densamma komma nämligen ett flertal fall, som hittills bestraffats enligt 14 kap. 4 och 5 §§ respektive 14 kap. 11 och 12 §§, att bestraffas allenast i den mån de innefatta uppsåtlig misshandel. I allmänhet äro väl de straffskalor, som i vår lag uppställas för uppsåtlig misshandel, tillräckliga för beaktande även av sådana fall, då död eller svår kroppsskada inträtt såsom kasuell följd av den uppsåtliga misshandeln. Så kan emellertid svårligen anses vara förhållandet i fråga om den i 14 kap. 13 § uppställda straffskalan för uppsåtlig misshandel: böter eller fängelse i högst sex månader. Denna straffskala har redan under nuvarande förhållanden ofta ansetts vara alldeles för otillräcklig för beaktande av alla de försvårande omständigheter, som även vid sådan misshandel kunna föreligga och som i moderna strafflagar även för dylika fall i vidsträckt mån beaktas vid bestraffningsreglernas uppställande. Svenska kriminalistföreningens styrelse har i sin ovannämnda skrivelse till Kungl. Maj:t särskilt riktat uppmärksamheten på sådana fall, då misshandeln övas mot saklös person. De sakkunniga ha på nu angivna grunder ansett sig böra föreslå, att en straffskärpning genomföres i detta lagrum. En sådan synes, utan att medföra någon väsentlig rubbning i förhållandet till andra närliggande straffskalor i strafflagen, kunna uppnås därigenom, att i detta lagrum göres ett tillägg, enligt vilket straffet, där omständigheterna äro försvårande, må kunna höjas till fängelse i ett år.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Sid.

Skrivelse till Chefen för Kungl. justitiedepartementet 3
Förslag till lag 5
Historisk översikt 7
Gällande rätt 20
Svensk rätt 20
Förutsättningar för rätt till nödvärn 20
Nödvärnsrättens gränser 25
Nödvärnsexcess 31
Nödvärnshjälp 33
Utländsk rätt 33
Förutsättningar för rätt till nödvärn 34
Nödvärnsrättens gränser 35
Nödvärnsexcess 35
Nödvärnshjälp 37
Kritik och reformförslag 38
Motiv 60
Inledning 60
Nödvärnsområdets omfattning 62
Nödvärn vid injurier 62
Nödvärn vid hemfridsbrott 66
Straffbarhet vid nödvärnsexcess 68
Straffbarhet vid s. k. objektiva överskott 72

66—*343963*

Statens offentliga utredningar 1934

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Utlåtanden över utredningen ang. tredje mans rätt till neutralitet i arbetskonflikter m. m. [10]
Betänkande med förslag till lag ang. vissa ekonomiska stridsåtgärder m. m. [16]
Utlåtanden över betänkande med förslag till lag ang. vissa ekonomiska stridsåtgärder m. m. [30]
Utredning ang. revision av 18 kap. 13 § strafflagen. [50]
Betänkande med förslag till lag om ungdomsfängelse m. m. [52]
Betänkande ang. tryckfrihetsprocessens ombildning. [54]
Betänkande och förslag rörande revision av gällande lagbestämmelser om nödvärnsrätt m. m. [56]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Betänkande med förslag till bestämmelser ang. upphandling av lantbruksprodukter m. m. för statens och kommunala inrättningars behov. [15]
Betänkande med förslag till bestämmelser ang. upphandling av inhemskt bränsle för statens stationära anläggningar m. m. [20]
1930 års pensionssakkunniga. Betänkande rörande familjepensionering för tjänstemän vid den civila statsförvaltningen och för arbetare i statens tjänst. [29]
Betänkande ang. omorganisation av landsfogdetjänsterna. [31]
Betänkande med förslag till avlöningsbestämmelser för icke-ordinarie befattningshavare inom allmänna civilförvaltningen. [42]
Statens organisationsnämnd. Betänkande med förslag rörande lotsverkets personalfråga och därmed sammanhängande förhållanden. [46]
1934 års militärpensionssakkunniga. Betänkande med förslag till tjänstepensionsreglemente för befattningshavare vid försvarsväsendet. [49]
Statskontorets utlåtande ang. undantag från tillämpningen av tjänstepensionsreglementet för arbetare. [51]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser rörande frihamnsväsendet. [36]
Betänkande ang. arbetsfördelning m. m. för tulltaxerings- och kontorsgöromål vid tullverket. [38]

Politi.

Betänkande med förslag till spritdrycksförordning m. m. [39]

Socialpolitik.

Arbetslöshetsutredningens betänkande. 2. Bilagor, band 2. Finanspolitikens ekonomiska verkningar. [1]
Arbetslöshetsutredningens betänkande. 2. Bilagor, band 3. Lönenutvecklingen och arbetslösheten. [2]
Utredning ang. åtgärder för bekämpande av ungdomsarbetslösheten. [11]
Arbetslöshetsutredningens betänkande. 2. Bilagor, band 4. Penningpolitik, offentliga arbeten, subventioner och tullar som medel mot arbetslöshet. [12]
Undersökningar ang. det sociala hjälpklientelet. [14]
Allmänna arbeten för arbetslöshetens bekämpande i Sverige 1929—1934. [44]
Betänkande med utredning och förslag rörande den samhälleliga hjälpverksamhetens organisation m. m. [53]

Hälso- och sjukvård.

Medicinalstyrelsens förslag till nya författningsbestämmelser ang. statsbidrag till avlöning åt distriktsköterskor m. m. [9]
Betänkande ang. den slutna kroppssjukvården i riket jämte vissa därmed sammanhängande spörsmål. [22]
Betänkande med utredning och förslag ang. sänkning av läkemedelspriserna, revision av apoteksvarustadgan m. m. [35]

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Betänkande med utredning och förslag rörande organisationen av försöksverksamheten på växt- och trädgårdsodlingens område. [4]
Utredning med förslag om åtgärder för åstadkommande av billiga egnahemsbyggnader. [6]
Jordbrukskreditutredningen. Betänkande med förslag till förordning ang. statens lånefond för sekundärlån mot inteckning i jordegendom, m. m. [37]
Betänkande med förslag ang. avsättningen av smör och andra fettämnen av inhemskt ursprung. [43]
Jordbrukskreditutredningen. Betänkande med förslag till kungörelse om lån till jordbrukare för genomförande av ackord m. m. [45]
Sociala jordutredningens betänkande med förslag till lagstiftning ang. skogsfångs- och mulbetesservitut. [55]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande med förslag till lag om virkesmätning m. m. [32]

Industri.

Statliga cement- och betongbestämmelser av år 1934. [17]

Handel och sjöfart.

Betänkande med förslag ang. frågan om lämpliga åtgärder till skydd för sjömän vid besök i utländska hamnar. [5]
Betänkande med förslag till sjöarbetstidslag. [8]
Betänkande med förslag ang. bemanning av svenska fartyg jämte statistisk utredning ang. svenska handelsflottans bemanning år 1931. [23]

Kommunikationsväsen.

Teknisk-ekonomiska utredningar rörande vägväsendet. Del 1. Vägar. [27] Del 3. Avgivna utlåtanden. [28]
Järnvägs- och automobiltrafik. [33]
Varutrafiken med bil samt statistisk och kartografisk översikt av totala varutrafiken till och från Stockholm under maj månad 1932. [34]
Utredning rörande reguljär luftfart samt luftfartsmyndighetens organisation. [48]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Betänkande i fråga om inrättande av ett institut för medellång och långfristig kreditgivning åt företag inom näringslivet. [7]
Stadshypotekssakkunnigas betänkande med förslag till förordningar ang. konungariket Sveriges stadshypoteksskassa samt ang. grunderna för stadshypoteksföreningars bildande och verksamhet m. m. [13]
Utredning i fråga om användandet av postsparbankens medel. [26]

Försäkringsväsen.

1928 års pensionsförsäkringskommitté. Betänkande med förslag rörande revision av den allmänna pensionsförsäkringen. [18]
Pensionsförsäkringsreformen. Kortfattad framställning av 1928 års pensionsförsäkringskommittés förslag rörande revision av den allmänna pensionsförsäkringen. [19]

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

1933 års teaterutrednings betänkande. Del 1. De fasta statsunderstödda teatrarna. [3] Del 2. Utredning rörande teaterförhållandena i riket. [21]
Förslag till psalmbok för svenska kyrkan. [24]
Förslag till alternativa koraler. [25]
Utredning och förslag rörande de extra ordinarie lärarnas vid de allmänna läroverken anställningsförhållanden m. m. [40]
Utredning och förslag ang. en förbättrad ställning för ämnena latin och grekiska vid de allmänna läroverken. [41]
Betänkande och förslag ang. statens övertagande av vissa kostnader för folkskoleväsendet m. m. [47]

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Stockholm 1935. Kgl. Boktr. P. A. Norstedt & Söner 343963